

Ålderspensionssystem i Norden

Ålderspensionssystem i Norden

'Ålderspensionssystem i Norden' kan bestilles hos:

Schultz Information
Herstedvang 12
DK-2620 Albertslund
Tlf.: +45 70 26 26 36
Fax: +45 43 63 62 45
E-mail: schultz@schultz.dk
Eller på: www.nom-nos.dk

Referensgruppen for Ålderspensionssystem i Norden

Danmark

Torben Hede
Velfærdsministeriet, Ydelser
Holmens Kanal 22
DK-1060 København K
Tlf. +45 33 92 47 09
E-mail: the@sm.dk

Färöarna

Eydun Mohr Hansen
Almanna- og Heilsumáráðið
(Social- og Sundhedsministeriet)
Eiragardur 2
FR-100 Tórshavn
Tlf. +298 30 40 50
Fax +298 35 40 45
E-mail: eydunmh@ahr.fo

Island

Kristinn Karlsson
Hagstofa Íslands (Islands Statistik)
Borgartúni 21A
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 5 28 10 60
Fax +354 5 28 11 99
E-mail: kristinn.karlsson@statice.is

Norge

Arne Magnus Christensen
Arbeids- og inkluderingsdepartementet
P.O. Box 8019 - Dep.
N-0030 Oslo
Tlf. +47 22 24 86 10
Fax +47 22 24 95 38
E-mail: amc@aid.dep.no

Sverige

Bengt Eklind
Socialdepartementet
S-103 33 Stockholm
Tlf. +46 8 405 17 04
Fax +46 8 411 90 98
E-mail: bengt.eklind@social.ministry.se

Projektledare

Guðrun Ehnsson
Försäkringskassan Sverige
S-103 51 Stockholm
Tlf. +46 8 786 96 15
E-mail: gudrun.ehnsson@forsakringskassan.se

Danmark

Jørgen Kragh
Velfærdsministeriet, Socialøkonomi
Holmens Kanal 22
DK-1060 København K
Tlf. +45 33 92 92 12
E-mail: jkr@sm.dk

Finland

Mikko Pellinen
Pensionsskyddscentralen
FI-00065 Pensionsskyddscentralen
Tlf. +358 10 75 11
Fax +358 9 148 11 72
E-mail: mikko.pellinen@etk.fiLandslæge

Norge

Øystein Haram
Arbeids- og inkluderingsdepartementet
Postboks 8019 – Dep.
N-0030 Oslo
Tlf. +47 22 24 47 12
Fax +47 22 24 27 68
E-mail: oh@aid.dep.no

Norge

Ole Christian Lien
Arbeids- og velferdsdirektoratet
Postboks 5 St. Olavs Plass
N-0130 Oslo
Tlf. +47 21 07 02 03
Fax +47 21 07 00 06
E-mail: ole.christian.lien@nav.no

NOSOSKO

Johannes Nielsen
NOSOSKO's sekretariat
Islands Brygge 67
DK-2300 København S
Tlf. +45 72 22 76 25
Fax +45 32 95 54 70
E-mail: mail@nom-nos.dk

Förord

Nordisk Socialstatistisk Kommitté (NOSOSKO) är en permanent kommitté under Nordiska Ministerrådet. Kommittén har till uppgift att samordna de nordiska ländernas statistik på det sociala området och att utarbeta jämförande analyser och redovisningar av de sociala trygghetssystemens innehåll och omfattning.

Kommittén består av tre representanter för varje land med rullande ordförandeskap i treårsintervaller. Under perioden 2008-2010 är det Sverige som har ordförandeskapet.

NOSOSKO redovisar årligen utvecklingen inom det sociala trygghetsområdet i rapporten Social trygghed i de nordiske lande. Rapporten kommer fortsättningsvis endast vara tillgänglig för nedladdning på NOSOSKO's hemsida, medan specialrapporter som den föreliggande även kommer att ges ut i tryckt format.

Ämnet Ålderspensionssystem i Norden beslutades på NOSOSKO's plenarmöte 2007 och rapporten har utarbetats av Gudrun Ehnsson, Försäkringskassan Sverige, i samarbete med en referensgrupp med representanter för de nordiska länderna.

Nordisk Socialstatistisk Kommitté 2008

Innehåll

Kapitel 1. Inledning	7
Kapitel 2. Nordiska pensioner i samhällsekonomiskt perspektiv	9
Kapitel 3. En åldrande befolkning	22
Kapitel 4. Genomsnittlig pensionsålder och ålder för utträde från arbetslivet	32
Kapitel 5. Beskrivning av de nordiska ålderspensionssystemen	39
Kapitel 6. Pensionssystemet och kvinnor och män	47
Kapitel 7. Pensionssystemen och framtida kostnader	50
Bilaga 1. Antaganden om medellivslängd, nativitet och migration i be- folkningsprognoserna	56
Bilaga 2. Beräkningar	57
Bilaga 3.	
Det danske ålderspensionssystem	62
Det færøske ålderspensionssystem	70
Det finska ålderspensionssystemet	73
Det isländska ålderspensionssystemet	81
Ålderspension i Norge	88
Det svenska ålderspensionssystemet	97
Publikationer utgivna av NOSOSKO	106

Kapitel 1

Inledning

Att lämna arbetslivet och bli pensionär innebär en omställning på många sätt, inte minst ekonomiskt. Genomsnittligt sett kommer ålderspensionen att vara den huvudsakliga försörjningskällan för individen i uppmot 20 år. De nordiska lagstadgade pensionssystemen omfattar samtliga en grundtrygghet. Grundtryggheten innebär rätt till en viss pension som utgår oberoende av tidigare inkomster eller inbetalda avgifter. Den garanterar alla pensionärer en lägsta levnadsstandard.

Ekonomisk trygghet betyder för de flesta inte enbart ett grundskydd utan inbegriper även en garanti att kunna bibehålla en levnadsstandard på en viss nivå. Ett pensionssystem som ger inkomstrygghet, det vill säga en pension som står i relation till individens tidigare förvärvsinkomster, har därför betydelse för välfärden under alderdomen. Denna del av pensionsskyddet är organiserad på olika sätt i de nordiska länderna. Den kan ingå som en del i det lagstadgade systemet, i kollektivavtalsreglerade pensionssystem eller vara ett individuellt val genom privat försäkring eller sparande på annat sätt.

Individens beslut om arbetsutbud och sparande under livet styrs till viss del av hur de offentliga eller obligatoriska pensionssystemen är konstruerade – systemens utformning har således betydelse för samhällsekonomin ur dessa aspekter. Ett pensionssystem har också inkomstomfördelningseffekter. Grundtryggheten innebär en överföring mellan inkomstgrupper. Den arbetsbaserade ålderspensionen omfördelar inkomster över individens livscykel. Inom ett försäkringskollektiv sker en omfördelning mellan olika riskgrupper. I en offentlig ålderspensionsförsäkring innebär det en överföring från dem som lever kortare tid än genomsnittet till dem som lever längre än så – typiskt sett en överföring från män till kvinnor. Ett pensionssystem kan också medföra omfördelning mellan generationer.

En omfördelning av inkomster över livet kan i princip åstadkommas på två olika sätt. Det ena är att spara till sin egen pension, som i ett premierservsystem. Alternativet är ett fördelningssystem, ett generationskontrakt, där den förvärvsaktiva generationen betalar de äldres pensioner. Oavsett hur pensionssystemet är utformat finansieras de pensioner som betalas ut under ett år ur de inkomster som uppstår i ekonomin under samma period.

Kostnaderna för pensionerna bärs således alltid i en eller annan form av de yrkesaktiva. I ett fördelningssystem, där pensionerna betalas löpande med avgifter eller skatter, kan förändringar i befolkningsstruktur eller förvärvsfrekvens ha stor betydelse för systemets finansiella stabilitet. Den demografiska utvecklingen i Europa och många andra länder går mot en åldrande befolkning. Antalet äldre i relation till antalet personer i förvärvsaktiv ålder ökar. Många länder har därför initierat mer eller mindre genomgripande förändringar i sina pensionssystem för att lätta försörjningsbördan för den förvärvsaktiva generationen. Regeländringarna rör exempelvis förlängning av den intjänandetid som beaktas då förmånen beräknas och justering av förmånernas storlek med avseende på ökad livslängd. Den ökande medellivslängden har inte avspeglats i senare pensionering. Med stigande realinkomst har en del av det ökade välståndet tagits ut i form av mer ledig tid. Under de senaste tio åren har dock den ålder vid vilken människor i genomsnitt lämnar arbetslivet, utträdesåldern, stigit i de nordiska länderna.

I rapporten jämförs de nordiska pensionssystemen. Rapporten är indelad i följande avsnitt: *Nordiska pensioner i samhällsekonomiskt perspektiv*: I avsnittet diskuteras pensionssystemens framväxt, principer för deras finansiering och pensionsålderns betydelse i ett samhällsekonomiskt perspektiv. *En åldrande befolkning*: En redovisning av den demografiska utvecklingen i Norden enligt ländernas befolkningsframskrivningar och vad den innebär för den framtida försörjningsbördan. I en nyligen genomförd nordisk undersökning har personer i åldrarna 50-64 år svarat på frågan när de vill och tror att de har möjlighet att gå i pension. Några resultat från undersökningen redovisas i avsnittet. *Genomsnittlig pensionsålder och ålder för utträde från arbetslivet*: Pensionsålder och utträdesålder är inte helt synonyma begrepp. I avsnittet redovisas hur dessa mått har utvecklats under de senaste 5-10 åren. *Beskrivning av de nordiska ålderspensionssystemen*: Förutom en sammanfattande beskrivning av de nordiska ländernas pensionssystem redovisas beräkningar av pensionens storlek för några typfall idag och om tjugo år. I bilaga 3 återfinns varje lands beskrivning av ålderspensionssystemet. *Pensionssystemet och kvinnor och män*: Några aspekter på hur pensionssystemets utformning kan påverka levnadsstandarden som pensionär för kvinnor och män. *Pensionssystemen och framtida kostnader*: Redovisning av hur ålderspensionskostnaderna förändras fram till år 2050 enligt EU-kommissionens beräkningar och enligt nationella beräkningar.

Kapitel 2

Nordiska pensioner i samhällsekonomiskt perspektiv¹

Pensionssystem i vid mening finns i alla slags samhällen, oberoende av ekonomisk utvecklingsnivå, och har alltid funnits. Ättestupan, ett stup eller liknande, där människor förväntades störta sig ut när de på grund av ålderdomssvaghet inte kunde bidra till sin försörjning, är enbart en myt. Ättestupan nämns på ett ställe i den fantasifulle isländska Gautreks saga, och stupet i fråga skulle ha funnits någonstans i Götaland.

Omhändertagandet av gamla och arbetsförmögna kan i stället sägas ingå i själva definitionen av ett samhälle. Därmed naturligtvis inte sagt att behandlingen av de gamla alltid präglades av stor kärleksfullhet. De arrangemang som förekom var väl inte heller pensionssystem i den mening som brukar läggas in i modern tid: att pension är något som man vid en viss ålder har rätt att avnjuta även om man har hälsa och arbetsförmåga i behåll. Den tanken utvecklades i Norden, och för folkens flertal, först långt in på 1900-talet. Med stigande välstånd har det blivit naturligt att använda en del av potentialen för materiell tillväxt till ”produkten” fritid; i form av kortare veckoarbetstid, längre semester och ett växande antal år i frihet på ålderns höst.

Arrangemangen var i äldsta tider heller inte att se som system i bemärkelsen att villkoren reglerades i lag eller genom andra formella regler. Att ta hand om äldre och svaga personer var i första hand en angelägenhet för familjen. Gemenskapen inom släkten var i äldre tider alltså den säkraste garantin för ekonomisk trygghet vid ålderdom, sjukdom eller förlust av försörjare. Men mycket tidigt fanns i de nordiska länderna stadgor som på landsbygden reglerade hur de äldres försörjning skulle skötas i olika situationer. För dem som inte kunde tas om hand av familjerna utvecklades successivt någon form av fattigvård i gemensam regi.

Efter hand – men i varierande grad i de nordiska länderna – började också yrkesföreningar bland hantverkare m.fl. organisera inbördes hjälpverksam-

---

¹ Författare till kapitlet är Hans Olsson, Försäkringskassan Sverige,

het. Medlemmarna betalade avgifter till kassor som gav ekonomiskt stöd vid sjukdom och olycksfall. Dessa kassor kan ses som föregångare till de avtalsförsäkringar som numera är viktiga inslag i flera av de nordiska ländernas pensionssystem.

De första stegen: grundtrygghet för äldre

Som världens första lagreglerade pensionssystem brukar räknas den pensionslag som Otto von Bismarck 1889 införde i Tyskland. De tyska pensionerna var intressant nog relaterade till storleken på individernas inbetalda avgifter och var alltså en primitiv förebild till de avgiftsbestämda försäkringsmässiga system som under de senaste decennierna blev vägledande för reformerna av ett flertal länders lagstadgade pensionssystem.

Danmark blev två år senare (1891) först på det nordiska fastlandet med att lagstifta om att stora grupper skulle få ekonomiskt stöd på ålderdomen. Det danska systemet baserades emellertid – i motsats till det tyska – på behovsprövning och utan hänsyn till förvärvsinkomster tidigare i livet. Ett ålderdomsbidrag kunde ges till ”värdigt behövande” som hade fyllt 69 år. Island, under dansk överhöghet men sedan 1874 med visst självstyre och med lagstiftande befogenheter för alltinget, hade redan året före, alltså 1890, infört en lag om åldringsbidrag, vilken emellertid mest var en modernisering av den gamla fattigvårdslagen.²

Den danska ordningen kom i högre grad än den bismarckska att utgöra förebild för de tidiga pensionssystemen i övriga Norden. År 1909 stiftades i Island en lag om kommunala understödkassor för åldringar, vilket var ett viktigare steg mot ett ålderspensionssystem än 1890 års fattigvårdsreform. Det var emellertid mycket små förmånsbelopp som utbetalades. Samma sak kan sägas om Sveriges första allmänna pensionsförsäkring som tillkom år 1913. Denna försäkring var obligatorisk och finansierades delvis med avgifter. En behovsprövad del finansierades med allmänna statsmedel. Pensionsåldern var 67 år, men det fanns möjlighet att få invalidpension tidigare vid oförmåga att försörja sig genom arbete.

Norge och Finland var senkomlingar i fråga om lagstadgade offentliga pensioner. I Norge infördes år 1936 ett skattefinansierat system med en grundförmån som var behovsprövad efter i huvudsak det tidiga danska mönstret. I Finland dröjde det till 1939 innan den första pensionslagen kom.

---

² Färöarnas ställning var vid denna tid mindre självständig än Islands, men situationen var turbulent, med starka självständighetssträvanden. Det var dock ännu dansk lag som gällde.

Även den finska folkpensionen var behovsprövad, och kvalifikationskraven var så hårda att majoriteten av de gamla inte var berättigade till pension. Detta förhållande bestod till år 1956, då en kraftigt reviderad folkpensionslag infördes.

Inkomstrelaterade ålderspensioner

Allmänt kan sägas att de nordiska pensionssystemen långt in på 1960-talet erbjöd så små pensionsbelopp att de flesta som kunde arbeta också gjorde det. Åtminstone gällde detta de breda lagren, medan stats- och privatanställda tjänstemän ofta kunde påräkna en pension som stod i en viss relation till löneinkomsten före pensioneringen. Inkomstrelaterade pensioner för folkflertalet – lagstadgade eller avtalsenliga – tillkom jämförelsevis sent och det tog ett antal år innan de fick större betydelse för pensionernas storlek. Sveriges generella ATP-system inrättades år 1960 och i början av 1960-talet infördes den decentraliserade men lagstadgade finska arbetspensionen. År 1967 fick Norge sin folketrygd efter svensk förebild. I Island inrättades år 1969 ett tjänstepensionssystem genom avtal mellan parterna på arbetsmarknaden, ett system som 1974 genom lag blev obligatoriskt för alla löntagare. I Danmark infördes likaså inkomstrelaterade pensioner genom avtal på arbetsmarknaden, en process som inte avslutades förrän omkring 1990. Färöarna har ännu senare infört liknande kollektivavtalade arbetsmarknadspensioner. De danska och färöiska arbetsmarknadspensionerna omfattar löntagare vid arbetsplatser där det finns kollektivavtal.

Sistnämnda anslutningsprincip gäller även de inkomstrelaterade avtalspensioner som i regel kompletterar den allmänna pensionen i Norge och Sverige. I Finland är avtalspensioner av detta kompletterande slag mindre utbredda, bl.a. därför att det inte finns något tak för den pensionsgrundande inkomsten i det lagstadgade systemet för arbetspension.

Finns en nordisk pensionsmodell?

I internationella sammanhang talas ibland om en specifikt ”nordisk modell” för pensioner och även för socialförsäkringar i allmänhet. Som framgår redan av den ovanstående exposén är detta en förenklad bild. Gemensamma drag finns naturligtvis, däribland ett lagstadgat lägsta grundskydd samt möjligheten att få en pension som återspeglar individens historiska löneinkomster. Men dessa drag utmärker många länder på motsvarande ekonomiska levnadsnivå och skillnaderna mellan de nordiska länderna är mer i detalj stora, bland annat vad gäller:

- grundskyddets nivå och hur det avräknas mot andra inkomster som pensionären har,
- den inkomstrelaterade pensionens intjänanderegler, om den är lagreglerad eller styrs av avtal på arbetsmarknaden och om den är obligatorisk eller inte,
- sättet att finansiera pensionerna, främst om systemen är fonderade eller av fördelningsmodell,
- skattesubventioner till privat sparande i t.ex. pensionsförsäkringar,
- pensionsåldern och vilka arrangemang som möjliggör att lämna arbetslivet före denna ålder.

Många av de skillnader som finns framgår närmare av de genomgångar land för land som görs i ett senare kapitel. Jämförelser länderna emellan kompliceras av att flera länder nyligen har genomfört, eller är i färd med att genomföra ganska genomgripande reformer av systemen. Det tar i dessa fall åtskilliga år innan systemförändringarna får fullt genomslag, och pensionerna återspeglar ännu i hög grad äldre regler och kommer att göra det under lång tid framåt.

Beträffande de båda första punkterna ska här vissa olikheter skildras endast helt översiktligt. I övrigt hänvisas till kapitel 5 nedan.

I fråga om *grundskyddet* har Island, följt av Danmark och Färöarna, den högsta nivån, sett i relation till landets genomsnittliga lönenivå. Nivåjämförelser av pensioner försvåras dels av att valutaomräkningar kan göras på olika sätt, dels av att beskattningsreglerna är olika. Samtliga länder tillämpar, efter att pensionsreformerna i Norge och Sverige genomförts, en avräkning av grundskyddet mot annan lagstadgad allmän pension enligt något olikartade formler. Sådan avräkning har alltid förekommit i de övriga länderna. I Danmark, Färöarna och Island sker avräkningen inte bara mot annan allmän pension, utan även mot andra slags inkomster, en reminiscens av den starka karaktär av behovsprövning som alltsedan pensionssystemens barndom karakteriserat dessa länder. I Finland är det sedan 1985 bara annan pension som reducerar grundskyddet.

Den lagstadgade *inkomstrelaterade pensionen* är mest enhetligt utformad i Norge och Sverige – både före och efter de reformer som är under genomförande – i det att reglerna är lika för alla typer av förvärvsarbetande oavsett bransch, sektor eller om man är löntagare eller egen företagare. Olikheter i de sistnämnda avseendena uppkommer dock till följd av de avtalsreglerade kompletteringspensioner som förekommer i relativt stor utsträckning. Danmark, Färöarna och Island har som redan nämnts byggt upp sin inkomstrelaterade pension genom olika avtal mellan arbetsmarknadens parter, vilket ger upphov till en viss heterogenitet. I Danmark finns därtill en lagstadgad

pension, ATP, som grundas på tiden i arbetslivet, men denna är beloppsmässigt av mindre betydelse. Egenföretagare omfattas inte av de kollektiva lösningarna, vilket gör att skattesubventionerade privata pensionsförsäkringar har stor betydelse. Finlands s.k. arbetspension skiljer sig – både före och efter den reform som gjordes år 2005 – från såväl den norsk-svenska typen som den dansk-färöisk-isländska. Samtliga förvärvsarbetande omfattas av lagarna, men dessa är separata för statsanställda, privatanställda och egenföretagare, m.fl. De avgifter som inbetalas av anställda och arbetsgivare förvaltas också på ett i viss mån decentraliserat sätt.

Pensionernas finansiering: fond- eller fördelningssystem

Sättet att finansiera pensionerna kan ha samhällsekonomisk betydelse och förtjänar i det föreliggande sammanhanget en mer utförlig principiell diskussion. Två huvudmodeller för finansieringen finns: fördelningssystem och fonderade system. I ett fördelningssystem betalas pensionerna med de avgifter eller skatter som parallellt inflyter från de förvärvsarbetande. Ofta har visserligen fördelningssystemet en eller flera fonder, men de brukar bara vara dimensionerade till att vara en buffert som överbryggat perioder när avgiftsinflödet mer temporärt understiger pensionsutbetalningarna. I statliga skattefinansierade system kan statsbudgetens saldo fylla buffertfondens funktion. Fonderade pensionssystem utmärks av att avgifter (ofta kallade premier) samlas upp i en fond, från vilken utbetalningar sker först när de som betalat in avgifterna börjat ta ut sin pension. Under mellanperioden investeras de pensionsmedel som löpande inbetalas, vanligen i aktier, obligationer eller fastigheter.

En attraktiv egenskap hos fördelningssystem är att fulla pensioner kan börja betalas ut så snart systemet inrättats. Med fonderade system tar det åtskilliga decennier från att systemet startar till dess att pensioner på den tilltänkta nivån kan utbetalas. För dem som bara har några få arbetsår kvar vid systemstarten kan pensionen omöjligen bli av någon nämnvärd storlek. Varje årskull premiebetalare betalar så att säga sina egna pensioner.

Att varje generation betalar sina egna framtida pensioner brukar framhållas som en viktig fördel med fonderade system. Det gäller i synnerhet för länder som de nordiska, med en förväntad mer eller mindre kraftig ”åldringsexplosion”. Antalet gamla per förvärvsarbetande kommer att stiga kraftigt (se vidare kapitel 3). Fördelningssystemens dilemma är att den summa pengar som ett konstant procentuellt avgifts- eller skatteuttag på löneinkomster inbringar, måste fördelas ut på ett växande antal pensionärer. Här-

igenom kommer pensionärernas inkomster att sjunka i relation till de förvärvsarbetandes. Vill man förhindra en sådan utveckling blir det nödvändigt att höja procentsatsen för de förvärvsarbetandes inbetalningar. Då minskar å andra sidan de förvärvsarbetandes inkomstillväxt i motsvarande grad. Det måste påpekas att detta gäller även om pensionssystemets inkomster tas ut genom en arbetsgivaravgift. En höjning av arbetsgivaravgiften kommer förr eller senare att övervältras på löntagarna. Företagens avkastningskrav måste på sikt uppfyllas – dessa är med dagens globaliserade kapitalmarknader internationellt bestämda. Med höjda arbetsgivaravgifter kan avkastningskraven i princip bara tillgodoses genom att den egentliga lönetillväxten blir långsammare. Eventuellt sker detta genom att företagen tar ut högre priser, vilket höjer inflationen och således dämpar de reala lönernas tillväxt. Huruvida inflationen i så fall också urholkar pensionsinkomsterna beror på om pensionerna är indexerade till prisutvecklingen eller ej. Om pensionerna är prisdexerade påverkas pensionärernas reala inkomster inte.

Med ett fördelningssystem tydliggörs att det finns ett begränsat konsumtionsutrymme i framtiden, producerat av dem som då förvärvsarbetar, och detta konsumtionsutrymme på något sätt ska fördelas mellan de aktiva och icke-aktiva delarna av befolkningen. En generationskonflikt kan vara under uppsegling.

Dessvärre är det inte självklart att ett fonderat pensionssystem undanröjer restriktionen på det framtida konsumtionsutrymmet, och konfliktrisen. Inte heller med ett fonderat system går det att konsumera mer än vad som produceras. I princip är det samma kaka som ska delas. Möjligen kan kakan påverkas av fondernas existens. De medel som tillkommer under fonduppbyggnaden används ju till reala investeringar av olika slag, och dessa investeringar bör på längre sikt höja ekonomins produktionsförmåga per förvärvsarbetande. Förutsättningen är emellertid att de investeringar som annars skulle ha gjorts med hjälp av annat sparande ändå kommer till utförande, trots att även pensionsfonden investerar. Detta är en tveksam förutsättning. Näringslivets efterfrågan på reala investeringar bestäms inte av tillgången på inhemskt genererat sparande utan av de framtida avsättningsmöjligheter som företagen ser. I en från omvärlden avsnörd ekonomi skulle kanske det ökade utbudet av sparande leda till lägre räntor, vilket skulle göra fler investeringsprojekt lönsamma att utföra. Men så är det inte för de nordiska länderna. Kapitalmarknaderna är globaliserade, och räntor och andra avkastningskrav påverkas knappast av det inhemska sparandebudet. Möjligen skulle förefintligheten av ett fonderat pensionssystem kunna skapa en stärkt framtidstro, som i sin tur ökade näringslivets intresse att investera.

Detta vore dock i grunden ett mer ideologiskt och känslomässigt argument, en illusion som lätt kan brista.

Fonderade system sköter emellertid konsumtionsutrymmets fördelning mellan aktiva och pensionärer på ett annat sätt än fördelningssystem gör. Om pensionärerna får höga eller låga inkomster beror delvis på de finansiella marknadskrafterna. Utfallet kanske uppfattas som mer rättvist än om staten ingriper med sänkta/höjda pensioner eller höjda/sänkta avgiftsuttag på lönta-garna. Och om de resulterande pensionerna betraktas som orättvist låga eller höga är det en följd av utvecklingen på finansmarknaderna, och ”inget att göra åt”. Helt sant är dock inte det sistnämnda. Under högräntetiden på 1980-talet placerade danska pensionsfonder i 30-åriga obligationer som emitterades av danska staten till tvåsiffriga räntesatser. Regeringen införde då en ”realrentelov” som konfiskerade all avkastning som översteg 3,5 procent reall. Ett syfte var att undvika framtida generationskonflikter. De framtida förvärvsarbetande skulle ha fått betala pensionärernas stora pensioner, i detta fall genom skatter för att finansiera statens ränteutgifter. Sverige följde snart det danska exemplet, i modifierad form, med en extra förmögenhets-skatt på hela 7 procent av kapitalbeloppen. Det kan gå åt andra hållet också, alltså att det inträffar långa perioder med dålig avkastning för pensionsfonderna. I USA höjdes röster i slutet av 1960-talet för att indexera pensionsfonder till den ekonomiska tillväxten, eftersom den reala kapitalavkastningen under lång tid hade varit obefintlig.

I de nordiska länderna torde privata pensioner och avtalspensioner i den privata sektorn undantagslöst vara fonderade. Detta har säkerligen inte minst rättsliga orsaker. En privat försäkringsgivare kan knappast tillåtas att utfästa sig utbetalningar av livslånga pensioner utan att ha ett kapital bakom sig. Premiebetalarna kan upphöra med sina betalningar, avtal kan ändras och försäkringsgivaren kan gå omkull. De danska, färöiska och isländska (obligatoriska) avtalsenliga inkomstrelaterade pensionssystemen är följaktligen fonderade. Fördelningssystem kan i princip endast inrättas i den offentliga sektorn, vilken har sin grundlagsfästa beskattningsrätt som garanti för pensionsförpliktelserna. De avtalspensioner eller lagstadgade tjänstepensioner som statsanställda åtnjuter är oftast inte fullt fonderade; bland kommunerna varierar bruket.

Fonderade system likställs i engelskspråkig pensionslitteratur ofta med ”defined contribution” (avgiftsbestämda) och fördelningssystem med ”defined benefit” (förmånsbestämda). Enligt en vanlig åtminstone svensk-norsk uppfattning är detta en alltför stark förenkling. Sveriges och Norges reformerade lagstadgade allmänna pensionssystem är fortfarande fördelningssystem (i meningen att inbetalda avgifter löpande betalar pensionerna) men

har konstruerats så att de liknar ett fonderat premiereservsystem. De avgifter som inbetalas bokförs på individuella konton, och det på pensionsdagen insamlade beloppet fördelas på den förväntade återstående livslängden med hjälp av s.k. delningstal. Systemet har på engelska kallats ”notional defined contribution”.³ Sverige har därtill infört ett verkligt fonderat premiereservsystem vad gäller en mindre del av pensionsavgiften. Finland har för sin arbetspension genomfört en reform som liknar den svenska och norska, men som är en mindre exakt kopia av ett fonderat premiereservsystem, bl. a. på så sätt att pensionsbeloppen inte påverkas av den återstående förväntade livslängden oavsett när den tas ut mellan 63 och 68 års ålder. Den finska arbetspensionen är delvis fonderad, men inte på individuellt ägda konton.

Pensionsåldern och åldern för utträdet från arbetslivet

I alla de nordiska ländernas allmänna ålderspensionssystem finns delar av regelverket som definierar en pensionsålder – i dag 65 år i Danmark, Finland och Sverige, 67 år i Norge, Färöarna och Island. Det är emellertid i praktiken stora individuella skillnader i fråga om den ålder de förvärvsarbetande faktiskt lämnar arbetslivet. En hel del arbetar visserligen till den fastställda pensionsåldern och några fortsätter ännu längre, men många slutar flera år tidigare. I de fyra största länderna (se närmare kapitel 4 och de källor som där redovisas) är genomsnittsåldern för utträdet från arbetsmarknaden⁴ 63 år eller lägre, dvs. klart under pensionsåldern. I Island är utträdesåldern ungefär 67 år, vilket bör betyda att det är ungefär lika många som slutar efter som före pensionsåldern.⁵ En god indikator på utträdesåldern är andelen av befolkningen som är med i arbetskraften vid 60-64 års ålder: Island ca 80 procent, Sverige och Norge kring 60 procent, Danmark och Finland mindre än 40 procent.

Den faktiska utträdesåldern har mycket stor samhällsekonomisk betydelse eftersom den påverkar dels de förvärvsaktivas försörjningsbörda för de äldre, dels storleken av samhällets totala produktion (BNP) och därmed själva försörjningsbasen.

³ Det kan för övrigt påpekas att även fonderade system kan vara förmånsbestämda, dvs. att pensionerna bestäms av lönen under något eller några år i slutet av yrkeskarriären. Detta gäller bl.a. vissa avtalspensionssystem som länge funnits på tjänstemannaområdena i flera länder.

⁴ Utträdesåldern kan beräknas på olika sätt och med olika dataunderlag. Här har använts data från ”Labour Force Surveys” som insamlas enligt gemensamma internationellt fastställda principer. Se vidare kapitel 4.

⁵ Uppgifter för Färöarna saknas.

En av orsakerna till att islänningarna arbetar så länge kan vara att de isländska offentliga pensionerna historiskt inte varit särskilt generösa, och att inte alla sett om sitt hus i tid genom att skaffa privata pensionsförsäkringar. Tradition och kultur spelar också roll. I Danmark sänktes pensionsåldern 1937 från 65 till 60 år, och anknöt därmed till ett vanligt kontinentaleuropeiskt mönster. År 1946 höjde landet återigen pensionsåldern till 65 år för män, men behöll den lägre åldern för kvinnor. I och med 1964 års folkpensionslag blev pensionsåldern 67 år för alla. Den danska historiska ambivalensen till pensionsålderns höjd har fortsatt. År 2004 sänktes pensionsåldern till 65 år, men det finns nu folketingsbeslut om en successiv höjning till 67 år (eventuellt ännu högre) med början 2024. I Norge var den officiella pensionsåldern 70 år då den första lagstadgade behovsprövade grundförmånen infördes år 1936, och den omvandlades till allmän folkpension år 1956. År 1973 blev pensionsåldern sänkt till 67 år. Sveriges pensionsålder var 67 år från införandet av den första allmänna pensionen år 1913 och ända fram till 1976, då den sänktes till nuvarande 65 år. I Finland sattes den normala pensionsåldern till 65 år redan när den första pensionslagen började tillämpas år 1939.

I viss utsträckning har den officiella pensionsåldern som den framträder i lagstiftningen ett ”signalvärde” till medborgarna om vad myndigheterna anser vara en lämplig ålder att lämna arbetslivet, med hänsyn till befolkningens hälsotillstånd, samhällsekonomin och statsfinanserna. Men signalen har en begränsad räckvidd. Mer betydelsefullt för allmänhetens attityder är troligen de arrangemang som möjliggör ett tidigare utträde, vare sig detta grundas på hälsoskäl eller inte. De ordningar det härvid rör sig om kan formellt ligga inom själva ålderspensionssystemet, men också inom sjuk- eller arbetsmarknadsförsäkringen, eller grunda sig på avtal mellan arbetsmarknadens parter. Det viktiga är att se hur de i praktiken kan påverka när individernas faktiska ”pensionering” äger rum.

Under 1960-talet och stora delar av 1970-talet skedde ett mycket markant ekonomiskt uppsving i hela världen och Norden var inget undantag. Oljekrisen 1973-1974 innebar visserligen en uppbromsning, utom i Norge vars ekonomi gynnades starkt av de kraftigt höjda oljepriserna. Den norska expansionen mildrade i viss mån lågkonjunktorens verkningar i de nordiska grannländerna bl.a. via de senares exportindustrier. De socialpolitiska slutsatserna var under denna tid nästan uteslutande expansiva, och expansionen varade i stort sett 1980-talet ut. Den vanliga politiska uppfattningen var att välförbättringen till viss del borde tas ut i kortare arbetstider, i vilket också inbegreps möjligheter att kunna lämna arbetslivet före den officiella pensionsåldern.

De möjligheter till förtidspension före den normala pensionsåldern som pensionssystemen redan tidigare innehöll utvidgades genomgående från att bara gälla vid svår invaliditet och svår sjukdom till även mindre allvarliga hälsoproblem, arbetsmarknadsskäl och ”sociala” skäl. I många fall förbättrades också ersättningsbeloppen.

I Danmark motiverades införandet av s.k. efterlön 1979 med att den förvärvsverksamma delen av befolkningen skulle få en bättre ålderssammansättning, och att de äldre kunde dra sig tillbaka tidigare och lämna plats för yngre. Efterlön innebär möjlighet att under vissa intjänandevillkor sluta arbeta vid 60 års ålder med förmånlig ersättning fram till pensionsåldern. Under senare år har ersättningsvillkoren försämrats något, men ordningen är fortfarande populär. I Finland har personer som fyllt 57 år beviljats tilläggsdagar i arbetslöshetsförsäkringen, följd av s.k. arbetslöshetspension, som ett sätt att lämna arbetslivet tidigt. Härtill kommer en generell möjlighet att ta ut den vanliga ålderspensionen vid 62 års ålder. Arbetslöshetspensionen har på senaste tid dock avskaffats för dem som är födda 1950 eller senare; dessa kommer enbart att få dagpenning från arbetslöshetsförsäkringen. I Norge modereras den höga formella pensionsåldern genom att det, vid sidan av möjligheten till förtidspension på grund av ohälsa, finns en ordning med avtalsenlig pension (AFP) i åldern 62-66 år. Denna ger en ersättning som genom ett tillägg överstiger vad den lagstadgade försäkringen skulle ha utbetalt vid 67 års ålder. Den minskar alltså incitamentet till arbete efter 62 års ålder, och det har därför föreslagits att göra om denna del av ålderspensionssystemet så att det blir ett påslag på pensionen då flexibel pensionsålder införs 2011. Påslaget ökar ju senare pensionen tas ut. I det svenska systemet görs vid tidigt uttag (som kan ske tidigast vid 61 års ålder) en nedräkning av pensionen i förhållande till 65-årspensionen med hänsyn till den längre förväntade återstående livslängden.

Det har alltså under de senaste ca 20 åren pågått en reversering av de nordiska ländernas pensionspolitik, i förhållande till vad som präglade 1960-, 70-, och 80-talen.⁶ Inriktningen är nu att höja pensionsåldrarna, både de formella och de faktiska åldrar då utträdet från arbetslivet i praktiken sker. Dessa strävanden redovisas tydligare än ovan i de ländervisa genomgångarna i kapitel 5. Samma inställning har växt fram bland politiker i de flesta andra länder i Europa och manifesteras i arbetet inom bl.a. OECD och den

---

6 Det är betecknande för omsvängningen att det i Sverige i slutet av 1980-talet fanns ett förslag om ”arbetspension” som skulle ge personer som arbetat i 40 år möjlighet att ta ut ålderspension utan nedräkning av beloppet jämfört med vad pensionen skulle bli vid 65 års ålder. Denna reform hann aldrig se dagens ljus.

Europeiska Unionen. Det har också framträtt en ökad medvetenhet om utträdesålderns samhällsekonomiska betydelse, efterhand som tidpunkten för ”åldringsexplosionens” inträde har ryckt närmare (se kapitel 3 nedan). Till detta kommer att befolkningarnas medellivslängd har ökat betydligt mer än vad man tidigare hade föreställt sig vara möjligt, vilket skärper problemet med den väntade ökningen av försörjningsbördan för de äldre.

Medellivslängdens stadiga ökning har också använts som argument för att det är rimligt med högre pensionsålder. Ökande livslängd är i och för sig inget bevis för att människans åldrande sätter in senare. På denna punkt finns olika uppfattningar inom forskningen. Det finns förespråkare för hypotesen att den ökade livslängden består i förlängd period av sjuklighet och ”skräp-lighet” i livets senare del, en utveckling som blivit möjlig genom läkekonstens framsteg i form av livsuppehållande behandling. Den genomsnittlige 65-åringen skulle alltså vara ungefär lika sjuklig och arbetsförmögen i dag som för säg 30 år sedan.

Den vanligaste bedömningen är dock att det åtminstone till viss del är friska år som läggs till livet, och att den äldre arbetskraftens hälsa och arbetsförmåga vid givna åldersår långsiktigt har förbättrats. Å andra sidan måste arbetsförmågan ställas i relation till de förändringar som skett på arbetsmarknaden vad gäller arbetsuppgifter, yrkesroller och kompetensbehov. Arbet livet har förändrats kraftigt i dessa avseenden, kanske i allt snabbare takt, och kanske i riktningar som missgynnat äldre i förhållande till yngre. Fullt friska äldre personers naturliga saktfärdighet kan vara ett större problem nu än förr, och en källa till frustration både för den äldre själv och för arbetsgivare och arbetskamrater. I gårdagens arbetsliv fanns reträttposter tillgängliga för äldre arbetskraft – det kunde gälla städning, vaktmästarsysslor och annat, visserligen i regel förenade med lägre lön. Nu utförs sådana arbeten av specialiserad särskilt utbildad arbetskraft, och ofta av specialiserade entreprenadföretag med egna och hårda effektivitetskrav. Den moderna lösningen för ansvarsfulla arbetsgivare har varit att medverka till ordnandet av en alternativ försörjning, som kan vara förtidspensionering, finansierad med allmänna medel, men ibland också på företagets egen bekostnad. För arbetstagen innebär det en sänkt inkomstnivå på ungefär samma sätt som i äldre tid, men – på gott eller ont – utan sysselsättning. Tillspetsat uttryckt: allt färre personer arbetar, med allt högre produktivitet, och dessa måste på något sätt försörja de övriga.

Ålderdom är inte sjuk. Det går inte att få medicinskt motiverad förtidspension därför att det normala åldrandet är ett arbetshinder. Men åldrandet är trots detta ofta ett arbetshinder. Åldrandet har många aspekter, som väger olika tungt när det gäller förmågan att klara olika arbetsuppgifter. Fysisk rör-

lighet och muskelstyrka avtar mycket påtagligt mellan 40 och 60 års ålder. Den mentala förmågan försämras i vissa avseenden; den äldre tänker långsammare, glömmer och har svårare än yngre att anpassa sig till ny teknik m.m. Ett problem är att åldrandet individuellt framskrider i så olika takt. Av en grupp 40-åringar med likartade förmågor kommer en del individer knappast att ha förändrats alls tjugo år senare. Andra kommer att ha försämrats mycket kraftigt, utan att de fördenskull kan anses som sjuka. Vad som å andra sidan för vissa arbetsuppgifter kan vara en fördel med äldre arbetskraft är det erfarenhetskapital som kan ha byggts upp under ett långt arbetsliv.

Från samhällsekonomisk synpunkt är det teoretiskt sett lönsamt att en person är kvar i arbete så länge som han/hon producerar något som är värt mer än de kostnader i form material, lokaler etc., som går åt – alltså så länge förädlingsvärdet är positivt – och om den mot produktionsresultatet svarande lönen överstiger arbetstagarens värdering av fritid. På en arbetsplats i verkliga livet är det en komplicerande faktor att lönen inte kan sättas hur lågt som helst, så att den svarar mot en kanske mycket låg produktivitet. Även om löneflexibiliteten och lönespridningen i samhället troligen har ökat i största allmänhet, är det snarast mindre accepterat nu än förr att lönen sänks när en anställd kommer upp i åren. Den kostnad, som en arbetsgivare eventuellt har för att behålla äldre arbetskraft till en lön som överstiger vederbörandes produktionsvärde, kan vara rationell att ta från good-will-synpunkt. Hög lön till äldre arbetskraft kan emellertid också vara ett enkelt, men kanske mindre rationellt, uttryck för maktförhållandena i företagen. De som har inflytande över lönebildningsprocessen, både personer på arbetsgivarsidan och på den fackliga sidan, är ofta äldre än den genomsnittliga arbetsstyrkan. Dessa personer kan – medvetet eller omedvetet – tendera att gynna sina generationskamrater. En arbetsplats kan således i viss mån fungera som ett pensionssystem i miniatyr: yngre personer betalas relativt lägre och äldre relativt högre än sina respektive produktionsresultat – ett slags socialt kontrakt. Men det finns naturligtvis en gräns för hur långt en sådan omfördelning är lönsam eller uppfattas som rimlig. Gränsen bestäms delvis av de yngres inställning till arrangemanget. Skulle deras acceptans sjunka, så sjunker också den ålder vid vilken de äldre tvingas sluta. Om arbetets art förändras på ett sådant sätt att de äldres produktivitet i relation till de yngres minskar, så händer samma sak.

Bortom den gräns vid vilken arbetsgivarna inte vill behålla äldre arbetskraft med låg produktivitet till rådande lönenivå kan det finnas motiv för samhället att subventionera människor som har lägre produktivitet, men ändå en produktivitet som överstiger deras värdering av ökad fritid. En stelhets i lönerelationerna mellan arbetskraft i olika åldrar, som innebär att löne-

relationerna inte återspeglar skillnaderna i produktiviteten, är exempel på vad som i nationalekonomin kallas marknadsimperfektion. En imperfektion medför att samhällets resurser inte används på ett från samhällsekonomisk synpunkt optimalt sätt. I praktiken är det emellertid svårt att på ett tillfredsställande sätt avgöra till vilka subventionen i så fall skulle riktas. Härtill kommer att den måste finansieras på något sätt, t.ex. med skatter, och denna finansiering skapar i sig nya imperfektioner, i form av skattekilrar.

De reformerade svenska och norska ålderspensionssystemen har liksom individuellt fonderade system regler som innebär att det ska vara ekonomiskt neutralt att gå i pension tidigt eller sent. Pensionens storlek relateras till den förväntade återstående livslängden vid pensioneringstidpunkten. Den som går i pension tidigt betalar själv för detta i form av lägre årligt pensionsbelopp, den som pensionerar sig sent får ekonomiskt utbyte i form av högre pension. Med den s.k. livsinkomstprincipen kan dessutom den som förlänger sitt arbetsliv tjäna in ett större belopp att fördela på det förväntade antalet återstående levnadsår. Ytterligare arbetsår betyder dessutom år med inkomster som i ganska betydande grad kan överstiga den kommande pensionen även om intjänandet blir större.

Men även i sådana system finns ett övergripande skäl att förhindra pensionsuttag vid mycket låg ålder. Det finns nämligen en skattekil som snedvrider individens val mellan arbete och fritid. Den som använder sin tid till arbete betalar skatter och avgifter för kollektiva ändamål, medan fritiden är skattefri. Fria val för individerna riskerar att leda till en tidsanvändning som inte är i överensstämmelse med deras egna verkliga preferenser. Anta att en stor del av hushållens konsumtionsbehov tillhandahålls genom kollektiv konsumtion, finansierad med höga skatter. Då ligger det i privatintresset att hålla nere arbetstiden – inkomsten efter skatt är ju så liten – men ändå ta del av den kollektiva konsumtionen. Slutresultatet blir emellertid en lägre konsumtion än vad individerna egentligen vill ha, givet deras intjäningsförmåga, eftersom de tillgängliga skattebeloppen blir så små. Att individen själv betalar ett tidigt uttag av inkomstgrundad ålderspension är alltså inte riktigt sant, beroende på de skatter m.m. som betalas på arbetsinkomsterna.

Kapitel 3

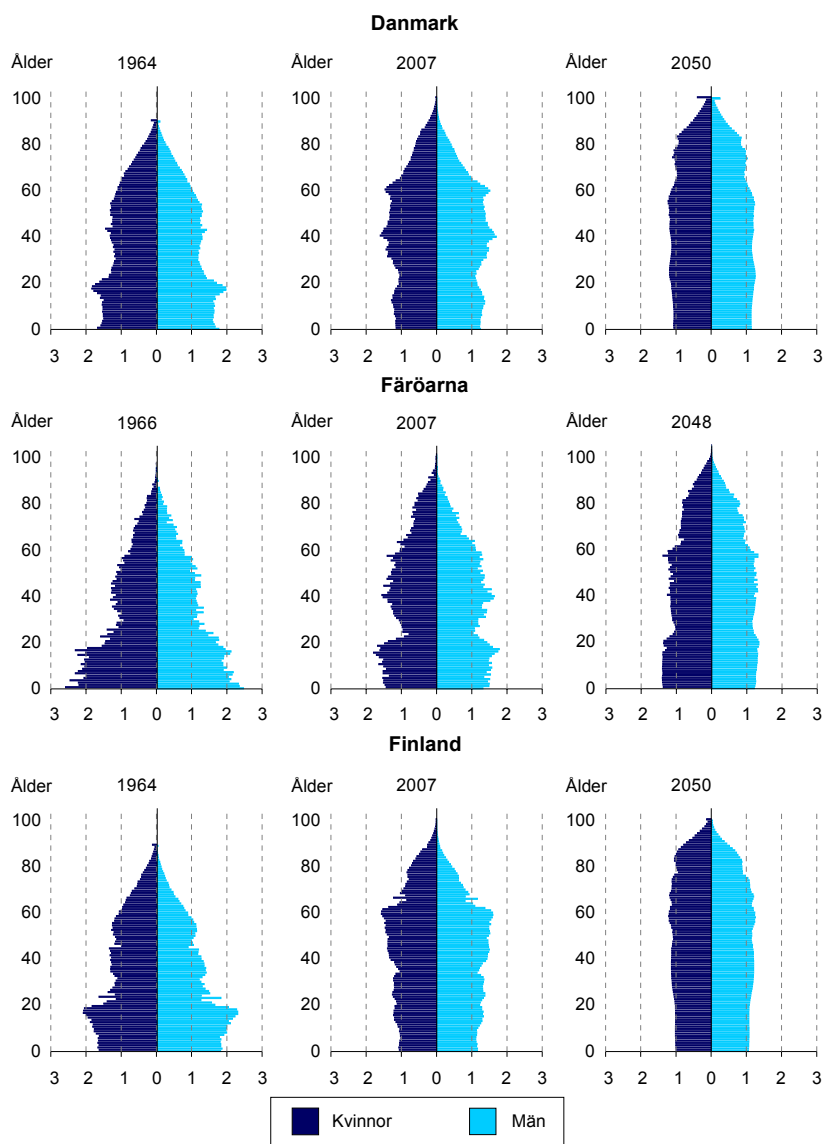
En åldrande befolkning

Den demografiska utvecklingen i de nordiska länderna, likväl som i övriga Europa, går mot en åldrande befolkning. Medellivslängden ökar, de äldre lever allt längre. I Norden idag skiljer medellivslängden mellan länderna med som mest 3,6 år för män och 2,6 år för kvinnor. Kortast medellivslängd har Danmark, cirka 78,2 år för män och kvinnor sammantaget. I Island, Norge och Sverige blir man statistiskt sett två till tre år äldre, medan Finland intar en mellanposition. De befolkningsprognoser som redovisas i det följande är resultat från ländernas egna framskrivningar. Några gemensamma framskrivningar, med samordning av metoder, utgångspunkter och antaganden, har således inte gjorts.

Dödligheten antas fortsätta minska framöver, men i olika utsträckning enligt ländernas egna befolkningsframskrivningar. I de finska framskrivningarna, som ger den största förändringen, antas medellivslängden öka med sammanlagt 8,4 år eller drygt 2 månader per år fram till 2050.

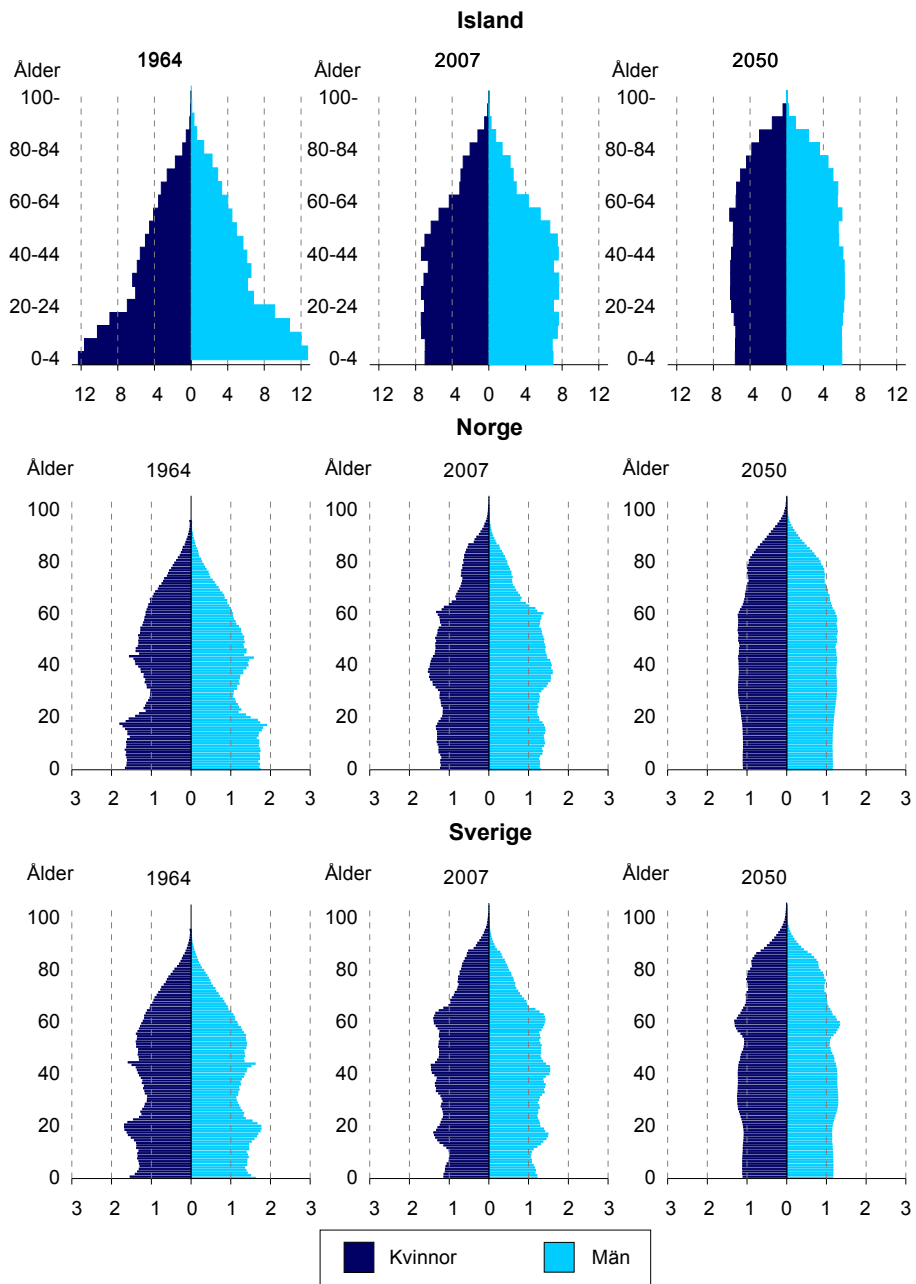
Diagram 3.1 ger en bild av hur befolkningsstrukturen i de nordiska länderna förväntas förändras fram till 2050. Som jämförelse visas också hur befolkningen såg ut lika många år tidigare, alltså 1964. Ett gemensamt drag är att befolkningspyramiderna får en alltmer jämntjock form – ingen tydlig bred bas av barn och ungdomar och det dröjer allt högre upp i åldrarna innan pyramiden smalnar av. Befolkningspyramiderna för Island baseras på femåriga åldersgrupper, för övriga länder på ettårsklasser. De antaganden om medellivslängd, nativitet och migration som ligger bakom prognoserna redovisas i bilaga 1.

Diagram 3.1 Befolkningen åren 1964, 2007 och 2050 enligt respektive lands prognos. Fördelning på ålder i procent av samtliga kvinnor respektive män⁷

⁷ För Island är befolkningen fördelad i femårsklasser, för övriga länder i ettårsklasser. Diagrammet visar procentuell åldersfördelning för respektive kön.

Diagram 3.1 Fortsättning

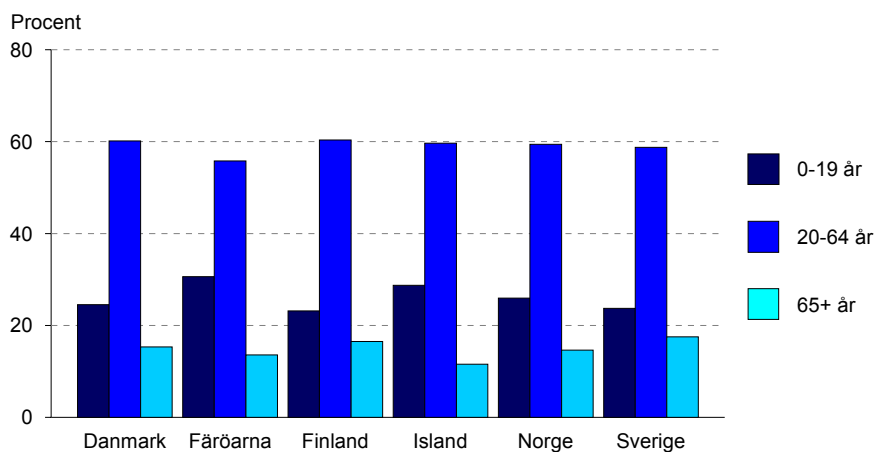
Av tabell 3.1 framgår hur återstående medellivslängd för 65-åringar beräknas förändras fram till år 2050.

Tabell 3.1 Återstående medellivslängd från 65 år i befolkningsprognoserna

	Danmark	Färöarna	Finland	Island	Norge	Sverige
2010	18,8	17,2	19,6	19,7	19,3	19,3
2030	22,0	20,1	22,5	21,4	21,2	21,0
2050	23,1	22,3	24,9	22,8	23,2	22,0

Sverige är det land som idag har störst andel äldre i befolkningen, medan Island har den minsta andelen och detsamma gäller då antalet äldre ställs i relation till antalet personer i förvärsaktiva åldrar. I Sverige går det 0,30 personer i åldrarna 65 år och äldre per person i åldern 20-64 år. I Island är motsvarande andel 0,19. I de övriga nordiska länderna ser försörjningsbördan likartad ut, mätt med demografiska mått, med en så kallad äldrekvot på omkring 0,25.

Diagram 3.2 Befolkningens sammansättning år 2007. Procent

Utvecklingen av antalet äldre bestäms framför allt av storleken på de kohorter som idag närmar sig pensionsåldern. Samtidigt innebär en minskad dödlighet fler äldre att försörja. Antalet personer i förvärsaktiv ålder påverkas på kort sikt av nettoinvandringen och först på längre sikt av antaganden om nativiteten.

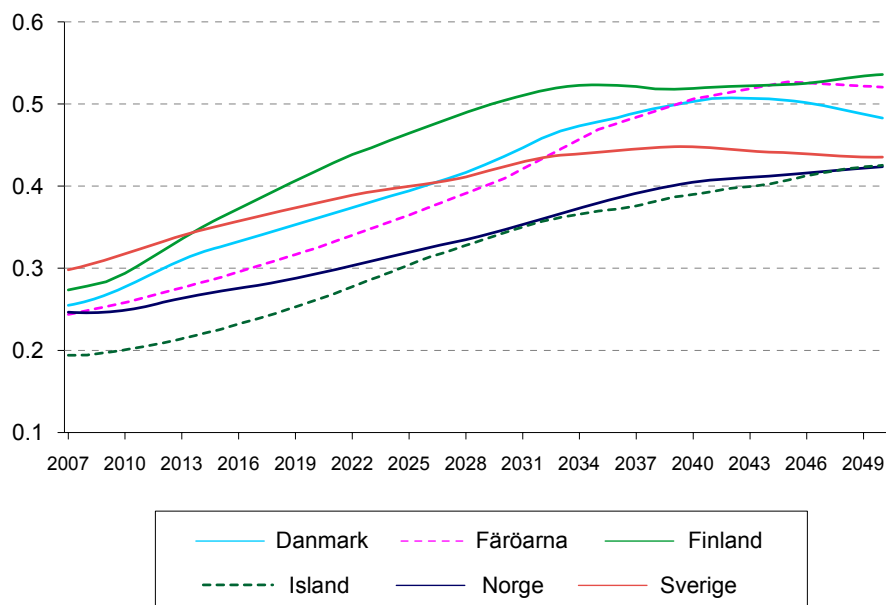
Enligt de senaste befolkningsprognoserna beräknas äldrekvoten i Finland och Danmark fördubblas eller i det närmaste fördubblas fram till år 2050. För Färöarnas del beräknas en ännu kraftigare utveckling med en drygt två

gångerna så hög äldrekvot 2050. Ökningen är minst lika stor för Island, men andelen äldre ligger här på en lägre nivå. Äldrekvoten för Island ligger på samma nivå som för Norge och Sverige i slutet av prognosperioden. Det framgår av tabell 3.2 och diagram 3.3, som visar hur antal personer som är 65 år eller äldre beräknas utvecklas i förhållande till antalet personer i åldrarna 20-64 år. De största förändringarna sker fram till 2030-talet, därefter planar kurvorna ut.

Tabell 3.2 Antal personer 65 år och äldre i relation till antalet i åldrarna 20-64 år.

	Danmark	Färöarna	Finland	Island	Norge	Sverige
2007	0,25	0,24	0,27	0,19	0,25	0,30
2030	0,44	0,41	0,50	0,34	0,35	0,42
2050	0,48	0,52	0,54	0,43	0,42	0,44

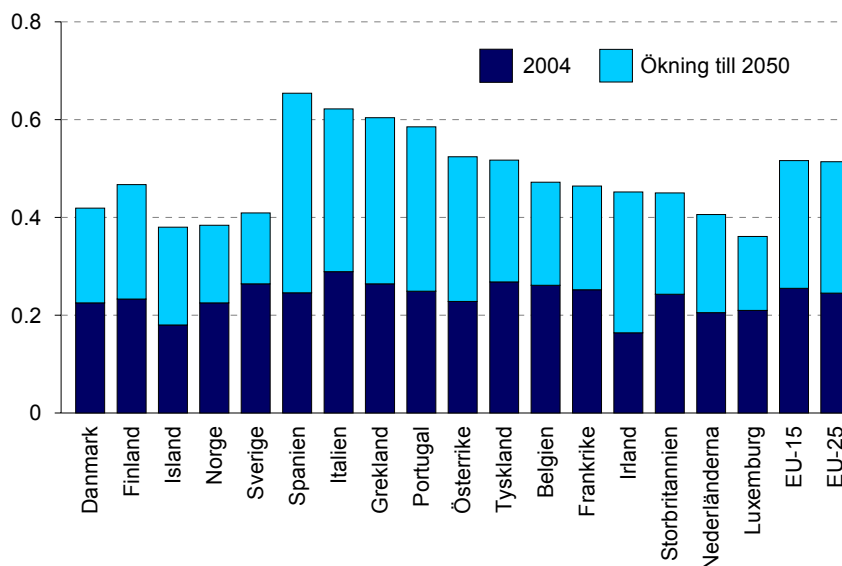
Diagram 3.3 Antal personer 65 år och äldre i relation till antalet i åldrarna 20-64 år. Prognos till år 2050

Utvecklingen i Norden är på inget sett unik i Europa. Dagens äldrekvoter ligger på en nivå ungefär motsvarande genomsnittet för länderna inom EU. Men fram till 2050 beräknas andelen äldre öka betydligt kraftigare i många

andra länder, däribland i Spanien, Italien och Grekland för att nämna några. Andelen äldre i de nordiska länderna beräknas då ligga lägre än genomsnittet för EU. Diagram 3.4 visar äldrekvoter för länder inom EU samt Island och Norge och hur dessa förväntas öka fram till 2050 enligt EU-kommissionens framskrivningar och i Islands och Norges fall enligt nationella framskrivningar. Äldrekvoten avser i det här fallet antalet personer som är 65 år eller äldre per person i åldern 15-64 år. De fem första staplarna i diagrammet visar utvecklingen för de nordiska länderna, de två sista staplarna visar genomsnitt för länderna inom EU och däremellan är länderna ordnade efter äldrekvotens storlek 2050.

Diagram 3.4 Antal personer 65 år och äldre i relation till antalet i åldrarna 15-64 år. Åren 2004 och 2050

Källa: Europeiska Kommissionen 2006⁸, kompletterat med uppgifter för Island och Norge

Diagrammen ovan visar hur den demografiska försörjningsbördan avseende äldre beräknas utvecklas fram till 2050. De tar endast hänsyn till förändringar i befolkningens sammansättning och säger inget om utvecklingen på ar-

⁸ Europeiska Kommissionen (2006) "The Impact of ageing on public expenditure: projections for the EU25 Member States on pensions, health care, long-term care, education, and unemployment transfers (2004-2050)" DG ECFIN

betsmarknaden. Ett lämpligare mått i sammanhanget, än det rent demografiska, kan vara antalet ålderspensionärer i förhållande till antalet sysselsatta. Sådana försörjningskvoter för år 2007 redovisas i tabell 3.3 med demografiska försörjningskvoter som jämförelse. Försörjningsbördan relaterad till antalet sysselsatta väger tyngre än det rent demografiska måttet. I Norge, där ålderspensionen kan tas ut först från 67 år, är skillnaden minst.

De förvärvsaktiva ska inte bara försörja de äldre utan även barn och personer som av olika skäl inte kan arbeta. En sådan total försörjningskvot visas också i tabellen. Hela befolkningen jämfört med antalet sysselsatta visar att varje sysselsatt ska försörja, förutom sig själv, ytterligare drygt en person.

Tabell 3.3 Försörjningskvoter år 2007 definierade på tre olika sätt

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Antal personer 65 år och äldre per person 20-64 år (äldrekvot)	0,25	0,27	0,19	0,25	0,30
Antal ålderspensionärer per sysselsatt ¹ minst 20 tim/vecka	0,34	0,42	0,24	0,30	0,41
Totalbefolkningen i förhållande till antal sysselsatta minst 20 tim/vecka	2,3	2,3	2,2	2,2	2,1

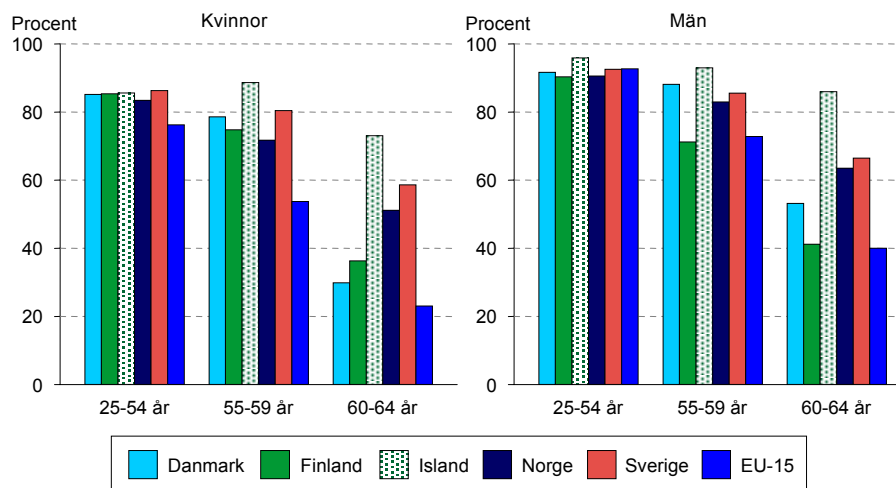
1 I åldrarna 15-74 år

Arbetskraftsdeltagandet⁹ i de nordiska länderna är högt både bland män och kvinnor. I åldrarna 25-54 år är omkring 90 procent av männen med i arbetskraften, vilket motsvarar genomsnittet för länderna som räknas till EU-15¹⁰. För kvinnorna är motsvarande andel 85 procent. Bland 55-59-åringar märks en minskning, som förstärks i åldersgruppen 60-64 år. I Island är dock fortfarande 86 procent av männen och 73 procent av kvinnorna i åldrarna 60-64 år med i arbetskraften. För kvinnorna i Norden är arbetskraftsdeltagandet i varje åldersgrupp högre än genomsnittet för kvinnor inom EU-15.

9 I arbetskraften ingår såväl sysselsatta som arbetslösa

10 Medlemsstater före 2004-05-01

Diagram 3.5 Arbetskraftsdeltagandet för kvinnor respektive män i olika åldrar år 2006

Källa:OECD Labour Force Statistics

Det är flera faktorer som påverkar utvecklingen av antalet sysselsatta framöver. Befolkningsprognosen utgör ramen. Därtill kommer bedömningar om omfattningen av förvärvsarbete i olika åldrar, både vad gäller förvärvsfrekvens och genomsnittlig arbetstid.

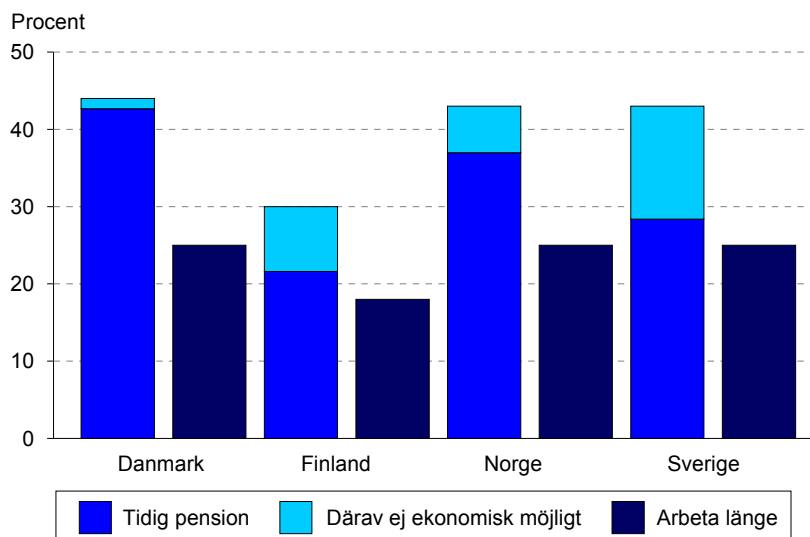
Längre utbildningstid för olika yrken gör att ungdomar kommer ut senare i arbetslivet. En beräkning baserad på svensk statistik¹¹ visar att debutåldern i arbetslivet, med en arbetstid på minst 20 timmar per vecka, ligger runt 22 år. Beräkningen utgår från personer som vid 40 års ålder är med i arbetskraften. Debutåldern så definierad ökade från knappt 20 år under det sena 1980-talet till omkring 22 år 1994 och har sedan legat på den nivån.

Högre utbildningsnivå bidrar till en produktivitetstillväxt, som i sig mer än väl kan kompensera för en senare debut i arbetslivet. En fråga är likväl om ett senare inträde i arbetslivet kommer att motsvaras av ett senare utträde från arbetslivet jämfört med idag. I befolkningsprognoserna antas en fortsatt ökning av medellivslängden, vilket förhoppningsvis innebär fler friska år efter det som idag anses som en normal pensionsålder. En del av denna tid kan tänkas nyttjas till att förlänga arbetslivet.

11 Försäkringskassan, Sverige, Hur länge arbetar vi i Sverige? Analyserar 2007:6

Undersökningar om hur länge folk vill arbeta pekar dock ofta mot att många snarare vill gå i pension i förtid om det är ekonomiskt möjligt. I en nyligen genomförd undersökning¹² i de fyra största nordiska länderna har män och kvinnor i åldrarna 50-64 år fått frågan när de önskar pensionera sig. 43 procent svarade att de vill pensionera sig före den officiella pensionsåldern, medan 25 procent vill arbeta så länge de kan. De finska svaren fördelade sig något annorlunda; här vill endast 30 procent gå i pension tidigare och 18 procent arbeta längre. En förklaring kan vara att den finska pensionsåldern anges med intervallet 63 – 68 år, vilket innebär en lägre normal pensionsålder jämfört med de andra ländernas åldersgränser på 65 respektive 67 år. Bland de yngre (50-54 år) är önskan att pensionera sig tidigt större och bland de äldre (60-64 år) är viljan att arbeta längre större. Den främsta anledningen till att vilja pensionera sig tidigt är att man vill ha mer frihet och tid för sina fritidsintressen. Alla tror dock inte att de kommer att ha råd att sluta arbeta tidigt. Det är främst svenskar och finnar som är osäkra på om det kommer att vara ekonomiskt möjligt.

Diagram 3.6 Procentandel personer i åldrarna 50-64 år som vill gå i pension tidigt respektive arbeta längre

Källa: Nordisk undersökning, Synovate Sweden för Nordea

12 Våra bästa år – dröm eller verklighet. En nordisk undersökning genomförd av Synovate Sweden för Nordea

Med begreppet normal pensionsålder syftas i det här sammanhanget i första hand på den ålder då ålderspension i allmänhet börjar betalas ut. Ålderspensionen kan emellertid i många fall föregås av annan pension som t.ex. förtidspension. Den genomsnittliga pensionsåldern i befolkningen är därför lägre än den officiella pensionsåldern.

Den genomsnittliga pensionsåldern är inte heller alltid densamma som den ålder då människor i genomsnitt lämnar arbetslivet. Det finns andra vägar ut ur arbetslivet än genom ålders- eller förtidspension. Den genomsnittliga utträdesåldern från arbetskraften kan därför vara lägre än den genomsnittliga pensionsåldern.

I kapitel 4 redovisas hur genomsnittsåldern för pensionering respektive för att lämna arbetskraften har utvecklats under den senaste tioårsperioden i de nordiska länderna.

Kapitel 4

Genomsnittlig pensionsålder och ålder för utträde från arbetslivet

Pensionsålder är inget entydigt begrepp. Den officiella pensionsåldern, den ålder då ålderspensionen kan tas ut, skiljer sig ofta från den genomsnittliga pensionsåldern, det vill säga den ålder då personer i genomsnitt lämnar arbetslivet med någon typ av pension. Det finns fler så kallade utträdesvägar från arbetslivet än ålderspensioneringen. Till exempel kan möjlighet till tidig pensionering ges genom pensionsavtal mellan arbetsmarknadens parter och många lämnar arbetslivet i förtid av hälso- eller arbetsmarknadsskäl. Det är inte heller alltid så att pensionen tas ut i samband med att individen lämnar arbetslivet för gott. I många fall är det möjligt att både ha pension och arbeta. Det kan också hända att en person först lämnar arbetslivet och därefter tar ut pensionen från en senare tidpunkt. Den genomsnittliga utträdesåldern från arbetslivet kan därför skilja sig från den genomsnittliga pensionsåldern.

Den officiella pensionsåldern i de nordiska länderna är 65 år i Danmark, Finland och Sverige och 67 år i Färöarna, Island och Norge. Möjlighet finns att ta ut ålderspensionen vid en tidigare ålder. I Finland kan såväl folkpension som arbetspension tas ut från 62 års ålder. Den svenska garantipensionen kan inte tas ut i förtid, men inkomstgrundad pension kan lyftas från 61 år. Isländsk inkomstrelaterad pension kan vanligtvis tas ut från 65 år.

I Danmark och Norge kan ålderspensionen inte lyftas före den normala pensionsåldern. Som en del av den norska pensionsreformen föreslås dock att flexibel pensionsålder från 62 år ska införas från år 2011. I Norge finns idag möjlighet till tidig pensionering från 62 års ålder genom en särskild ordning baserad på avtal mellan arbetsmarknadens parter, avtalsfestet pensjon (AFP). Ungefär 80 procent av arbetstagarna i åldern 62 år omfattas av AFP. Samma omfattning har den danska efterlönen, som ger den som är medlem i en arbetslöshetskassa och har betalt avgift till försäkringen i 30 år möjlighet att dra sig tillbaka från arbetslivet vid 60 års ålder. I Finland har en vanlig väg ut ur arbetslivet varit arbetslöshetspensionen, som kan beviljas arbetslösa från 60 års ålder. I samband med 2005 års pensionsreform avskaffades emellertid arbetslöshetspensionen för

dem som är födda 1950 eller senare. I samtliga länder har förtidspension¹³, som beviljas den som har nedsatt arbetsförmåga, varit en vanlig väg ut ur arbetslivet.

Genomsnittlig pensionsålder¹⁴

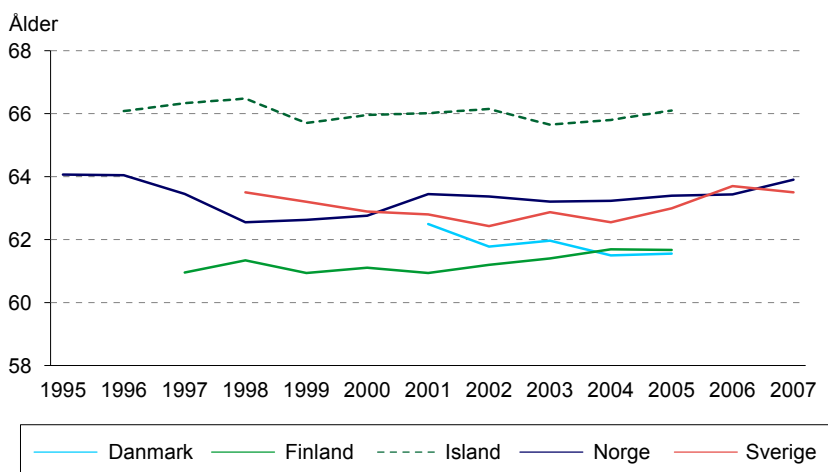
Den genomsnittliga pensionsålder som redovisas här avser förutom uttaget av ålderspension även beviljad förtidspension och andra pensioner av de slag som nämnts ovan. En begränsning finns dock: de som beviljats förtidspension före 50 års ålder ingår inte i beräkningen, 50 år är således en nedre åldersgräns. Pensionsåldern beräknas med en metod som påminner om beräkningen av förväntad livslängd från viss ålder. Vid beräkningen tas hänsyn till hela och partiella pensioner. Om en person beviljas halv förtidspension betraktas detta som en ”halv” pensionering. Om en förtidspensionär blir rehabiliterad och inte längre får pension betraktas detta i beräkningen som en negativ pensionering.

I diagram 4.1 visas hur den genomsnittliga pensionsåldern har utvecklats under de senaste fem-tio åren fram till, som längst, år 2007. Pensionsåldern i Island ligger omkring 66 år under perioden 1996-2005, vilket är minst 2-3 år högre än genomsnittsåldern för norrmän och svenskar. Den genomsnittliga pensionsåldern har varit lägst i Finland, ca 61 år, men den har stigit något på senare år. I Danmark sänktes pensionsåldern inom folkpensioneringen vid halvårsskiftet 2004, vilket kan förklara den senaste nedgången i genomsnittsåldern. År 2007 ökade den genomsnittliga pensionsåldern förhållandevis kraftigt i Norge, vilket antas till stor del kunna tillskrivas de goda tiderna på arbetsmarknaden. Det svenska måttet visar inte samma utveckling för just 2007, istället skedde en ökning åren 2005 och 2006 främst på grund av färre förtidspensioneringar. Den flexibla pensionsåldern i Sverige utnyttjas mer nu än tidigare. Antalet personer som tar ut sin ålderspension före 65 års ålder har ökat ganska kraftigt sedan 2003, men även antalet som lyfter pensionen efter 65 år har ökat.

13 Benämns invalidpension i Finland och Island, uförepension i Norge, sjukersättning i Sverige

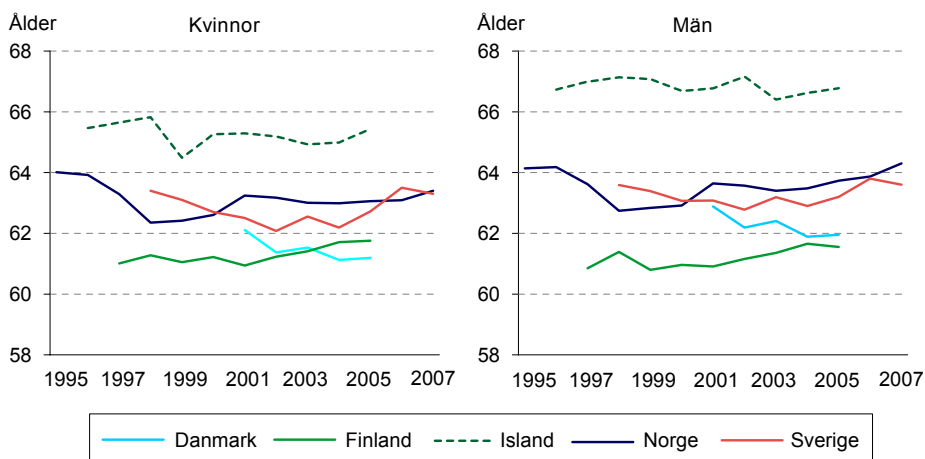
14 Uppgifterna är hämtade från rapporten Expected effective retirement age in the Nordic countries, Statistical Report 2/2008, Finnish Centre for Pensions. För närmare beskrivning av begrepp och beräkningsmetoder hänvisas till rapporten

Diagram 4.1 Genomsnittlig pensionsålder för personer som vid 49 års ålder inte var pensionerade

Kvinnors och mäns pensionsålder skiljer sig inte mycket åt. Största skillnaderna finns i Island, där kvinnor i genomsnitt pensioneras omkring ett och ett halvt år tidigare än män. I Finland ligger kvinnornas pensionsålder istället något högre än männens, skillnaderna mellan könen är dock marginella. I de övriga nordiska länderna är den genomsnittliga pensionsåldern för kvinnor i allmänhet omkring ett halvår lägre än för män.

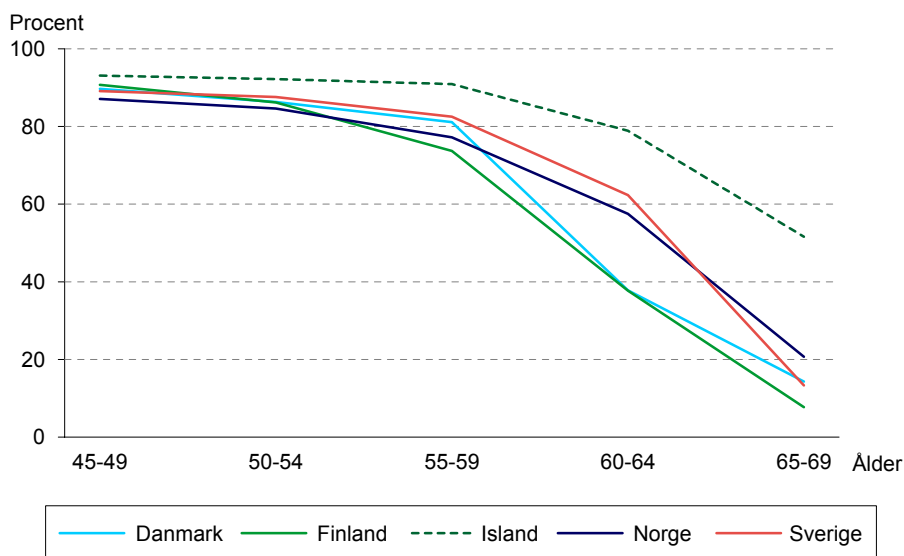
Diagram 4.2 Genomsnittlig pensionsålder för personer som vid 49 års ålder inte var pensionerade, kvinnor respektive män

Genomsnittlig utträdesålder från arbetslivet¹⁵

Den genomsnittliga utträdesåldern, den ålder vid vilken människor i genomsnitt lämnar arbetslivet, kan beräknas utifrån data om arbetskraftsdeltagandet. Då beaktas inte enbart pensionering genom de nationella försäkringarna och vissa andra avtalsenliga försäkringar. Även de som lämnar arbetsmarkanden med privat försäkring eller med annan försörjning räknas in i måttet. Som framgått tidigare är arbetskraftsdeltagandet högt bland både män och kvinnor upp till 50-årsåldern. Därefter förändras bilden, många lämnar arbetslivet. Förändringen sker snabbare i några av länderna än i andra. I åldersgruppen 60-64 år varierar arbetskraftsdeltagandet från 79 procent i Island, till kring 60 procent i Norge och Sverige, och ned till strax under 40 procent i Danmark och Finland.

Diagram 4.3 Arbetskraftsdeltagande i procent av befolkningen i olika åldrar år 2006

15 Avsnittet bygger delvis på rapporten Genomsnittlig pensionsålder i de nordiska länderna, Analyserar 2006:11, Försäkringskassan, Sverige

Med redovisningen i diagram 4.3 som underlag kan den genomsnittliga åldern för utträdet från arbetslivet beräknas¹⁶. Utgångspunkten är personer som vid 47 års ålder finns med i arbetskraften. I den åldern är skillnaderna i arbetskraftsdeltagandet mellan länderna relativt små – cirka 90 procent är med i arbetskraften, i Island hela 95 procent. För ett givet år beräknas, med hjälp av arbetskraftsdeltagandet i successivt högre åldrar, den ålder då människor i genomsnitt skulle lämna arbetskraften, om det givna årets förvärvsmönster i olika åldrar förblir konstant.

Som redan diagram 4.3 indikerar har Island den högsta utträdesåldern, följt av Sverige och Norge, därefter Danmark, och sist Finland. Kvinnorna lämnade i allmänhet arbetslivet tidigare än männen. Skillnaden är dock obetydlig i Finland.

Tabell 4.1 Genomsnittlig utträdesålder år 2006

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Kvinnor	60,3	60,5	66,0	62,2	62,7
Män	61,8	60,8	68,1	63,2	63,3
Kvinnor och Män	61,1	60,6	67,1	62,8	63,0

Skillnaderna mellan utträdesåldrarna är ekonomiskt betydelsefulla. Om den totala tiden i arbete är 40 år, skulle en höjning av utträdesåldern på t.ex. 4 år ge en ökning av arbetskraftsutbudet med 10 procent och i princip en lika stor ökning av BNP. Till detta kommer besparingar i utgifter för olika sociala ersättningsystem.

Det finns vid jämförelsen skäl att peka på en felkälla av mer institutionellt slag. En person som är sjukskriven från arbetet räknas till arbetskraften, en person som är helt sjuk- eller förtidspensionerad (eller liknande) gör det inte. Avgörande är om personen har sin anställning kvar eller inte. Beroende på vilka system som finns i länderna och deras tillämpning, kan arbetskraftsdeltagandet bli olika, även om hälsa och arbetsförmåga är identiskt lika i sak. Troligen är denna felkälla av liten betydelse. I en alternativ kalkyl för Sverige antogs även personer som varit sjukskrivna längre tid än 6 månader ha lämnat arbetskraften. Utträdesåldern blev då endast 0,1 år lägre.

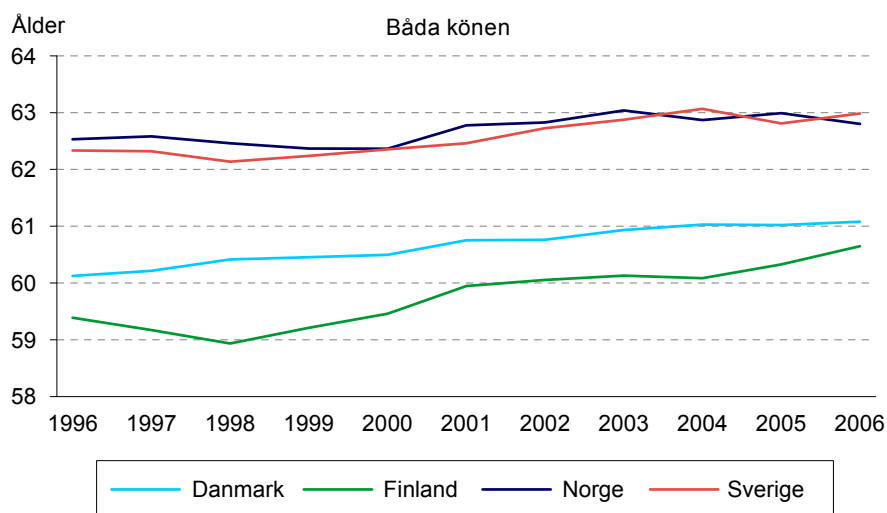
Ett problem vid värderingen av utträdesåldern är att en del av arbetskraftsdeltagandet i de allra högsta åldrarna troligen avser tillfälliga arbeten

¹⁶ Beräkningsmetoden, som beskrivs i den svenska Försäkringskassans skrift Analyserar 2006:11, liknar, men överensstämmer inte helt med, metoden som använts för beräkning av genomsnittlig pensionsålder (expected retirement age).

och arbeten med kort arbetstid per vecka eller månad. Beräkningarna kan därför vara missvisande höga när det gäller att dra slutsatser om den ålder då det egentliga utträdet från arbetslivet sker.

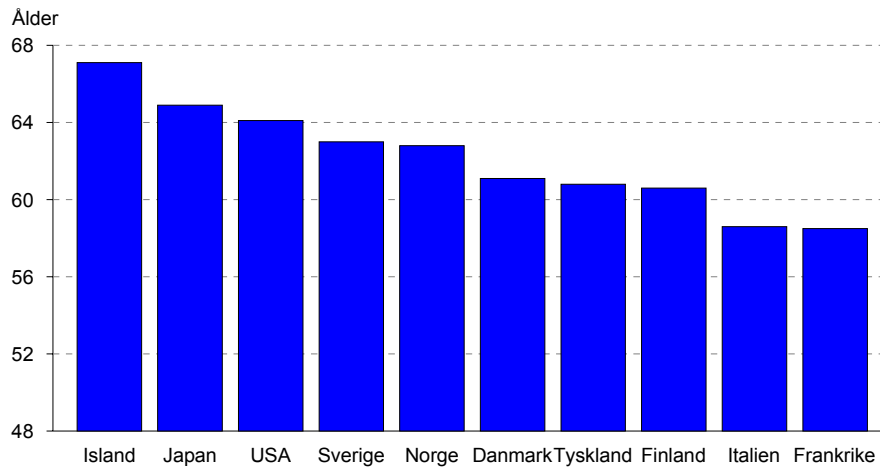
Under perioden 1996-2006 har utträdesåldern ökat i alla de fyra största nordiska länderna, mest i Finland. Se diagram 4.4. Detta innebär ett trendbrott: fram till 1990-talets mitt hade tendensen snarast varit nedåtriktad. Utträdesåldern i Island har varit hög under hela perioden. Det saknas dock erforderligt underlag för att ta med Island i diagrammet.

Diagram 4.4 Genomsnittsålder vid utträde från arbetskraften för personer som vid 47 års ålder fanns med i arbetskraften, åren 1996-2006

Många länder i Europa har betydligt lägre utträdesålder än de nordiska länderna. I Japan och USA är dock utträdesåldern högre än i Norden med undantag för Island. I diagram 4.5 visas den genomsnittliga utträdesåldern i några länder år 2006. I samtliga länder är utträdesåldern högre för män än för kvinnor. Könsskillnaderna är relativt sett små för de nordiska länderna.

Diagram 4.5 Genomsnittlig utträdesålder i olika länder år 2006

Kapitel 5

Beskrivning av de nordiska ålderspensionssystemen

Ett pensionssystem kan ses som ett försäkringsmässigt kontrakt mellan den enskilde individen och det kollektiv som systemet omfattar. Försäkringskollektivet kan omfatta alla i viss ålder som bor eller arbetar i landet (som inom de lagstadgade systemen) eller alla som arbetar inom ett visst avtalsområde (som inom pensionssystem reglerade genom kollektivavtal).

Ålderspensionssystemet och kompletterande anordningar för tidig pensionering ska ge ekonomisk trygghet för äldre som lämnar arbetslivet. Tidpunkten för pensioneringen kan vara ett eget val, ha sin grund i sviktande hälsa eller i svårigheter att få en fortsatt anställning på arbetsmarknaden. Genomsnittligt sett utgör ålderspensionen den huvudsakliga försörjningen under 15-20 år. Pensionssystemen i Norden omfattar både grundtrygghet och inkomsttrygghet - det senare inom ramen för de lagstadgade systemen, de avtalsreglerade systemen eller pensionsordningar inom båda sektorerna som kompletterar varandra. Större pensionsreformer har nyligen genomförts i Finland och Sverige och i Norge träder ett reformerat system i kraft år 2011. De reformerade reglerna införs successivt. Pensionerna kommer således att påverkas av äldre regler ännu under flera år framöver.

Grundskyddet garanterar en lägsta pensionsnivå för dem som inte har förvärvsarbetat alls eller bara arbetat i mindre omfattning. Reglerna för hur den garanterade pensionsnivån, eller delar av den, reduceras av annan pension och andra inkomster varierar mellan de nordiska länderna. I de fyra största länderna finns ett inkomstprövat bostadsstöd, som i allmänhet har stor betydelse för pensionärer med låga inkomster. Bostadsstödet utjämnar inkomstskillnader mellan pensionärer i olika inkomstskikt. Det finns även andra slag av inkomstprövade tillägg inom de nationella systemen.

Det offentliga pensionssystemet i Färöarna omfattar enbart grundskydd. Detsamma gäller huvudsakligen för det danska systemet, där den största delen av pensionen utgörs av folkepensionen. I Island är de avtalsenliga inkomstgrundade pensionerna obligatoriska för alla löntagare sedan 1974.

Lägsta pensionsnivå för en ensamstående pensionär 2007 framgår av tabell 5.1. Pensionsbeloppet anges dels i landets valuta, dels omräknat i så kallade köpkraftspariteter, KKP. För ett visst belopp i KKP kan man köpa samma korg

av varor och tjänster i alla länder. Med pensionsbeloppen uttryckta i KKP möjliggörs jämförelse av pensionärernas levnadsstandard mellan länderna.

Den garanterade pensionsnivån anges också i procent av en genomsnittslön¹⁷ för en heltidsarbetande. Det ger ett mått på pensionärens standard i förhållande till en förvärvsarbetande inom landet och en relativ jämförelse mellan länderna. Hur stor pensionsinkomsten blir i förhållande till en genomsnittslön då bostadsstödet medräknas visas i tabellens sista rad. Pensionären antas ha en genomsnittlig bostadskostnad och inga andra inkomster utöver pensionen.

Tabell 5.1 Garanterad pensionsnivå för ensamstående pensionär år 2007 – översikt

	Danmark	Färöarna	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Folkpension/garantipension</i>						
Pensionsålder	65 år	67 år	65 år	67 år	67 år	65 år
Månadsbelopp, nationell valuta	10 874 DKK	9 354 DKK	524,85 EUR	130 775 ISK	9 789 NOK	7 153 SEK
Månadsbelopp, KKP	1 042	897	441	1 081	867	664
Beskattas?	Ja	Delvis	Om enda inkomst: nej	Ja	Om enda inkomst: nej	Ja
Indexering	Löner. Minskas med upp till 0,3 procentenheter vid tillväxt över 2 procent	.	Priser	Priser	Löner. Från 2011: Löner och livslängd, dock ej lägre indexering än inkomstpension	Priser
Pension i procent av medellön, före skatt	36	39	18	45	29 ¹⁾	25
Pension i procent av medellön, efter skatt	44	60	26	55	41	28
<i>Bostadsstöd</i>						
Maximal andel av bostadskostnaden som täcks, procent	Grundregel 75	-	75	-	Cirka 80	93
Pension inkl bostadsstöd ²⁾ i procent av medellön, efter skatt	56	-	38	-	52	46

1 Nivån kommer att höjas de närmaste åren och beräknas år 2010 motsvara 32 procent av en medellön

2 Avser pensionär med en genomsnittlig månadshyra och inga andra inkomster eller tillgångar utöver den garanterade pensionen. Tillämpad månadshyra: Danmark 3 500 kr, Finland 328 euros, Norge 5 200 kr, Sverige 4 000 kr.

17 Belopp för genomsnittslöner samt omräkningsfaktorer för KKP redovisas i bilaga 2.

Folkpension/garantipension mätt i förhållande till genomsnittlig lönenivå efter skatt är högst i Färöarna och Island – den maximala pensionen motsvarar 60 respektive 55 procent av medellönen i landet. I Danmark och Norge motsvarar det högsta folkpensionsbeloppet 40-45 procent av en genomsnittsinkomst och i Finland och Sverige är motsvarande nivå 26-28 procent. Då bostadsstödet medräknas stiger pensionärens inkomstnivå till omkring 55 procent av en genomsnittsinkomst i Danmark och Norge och till 38 respektive 46 procent i Finland respektive Sverige. I Finland och Norge betalar en pensionär med grundpension som enda inkomst ingen skatt.

Bostadsstödet är inkomstprövat och det maximala grundpensionsbeloppet reduceras för den som har annan pension. I Finland och Sverige avräknas grundpensionen mot den lagstadgade arbetsbaserade pensionen. I Norge avräknas inte folkpensionens grundbelopp men sär tillägget mot den arbetsbaserade pensionen. I det reformerade systemet, som träder i kraft 2011, avkortas garantipensionen mot inkomstpension. I Danmark och Färöarna reduceras pensionen av avtalsreglerade pensioner, arbetsinkomster och andra skattepliktiga inkomster utom social pension. Uppgifterna i tabell 5.1 avser den nybeviljade pensionen. Hur pensionärens standard förändras med stigande ålder relativt de samtida förvärvsarbetande beror på indexeringsmetod, om pensionsbeloppet skrivs upp i takt med löne- eller prisförändringarna. I Finland och Sverige där grundpensionen är värdesäkrad i förhållande till inflationen kommer pensionärens standard relativt sett att minska i goda tider med reallöneökningar. En utförligare beskrivning av varje lands pensionssystem finns i bilaga 3.

De flesta kvinnor och män tjänar in pension baserad på förvärvsarbete. De finska och svenska offentliga pensionssystemen har nyligen reformerats och i Norge träder ett reformerat system i kraft 2011. I alla tre länderna grundas pensionen i de reformerade systemen på inkomsterna under hela förvärvslivet. I de tidigare systemen, som nu är på väg att fasas ut, baserades pensionsnivån på ett begränsat antal bästa eller sista inkomstår med krav på ett visst antal arbetsår för oavkortad pension. Även flera av de avtalsreglerade tilläggs-pensionsförsäkringarna – i fortsättningen benämnda supplerande pensioner - har förändrats i riktning mot avgiftsbestämda system. Det dröjer dock åtskilliga år innan de nya intjänandereglererna får fullt genomslag på pensionsinkomsten.

Inom den finska lagstadgade arbetspensionen finns inget tak, ingen övre inkomstgräns, för vilka inkomster som grundar pension. De supplerande pensionerna har därför liten omfattning i Finland. I de svenska och norska systemen svarar de supplerande pensionerna för pensionsskyddet över det lagstadgade systemets tak samt ger ett tillskott till pensionen upp till taket. Omkring

90 procent av de förvärvsarbetande omfattas av en supplerande pensionsförsäkring. Sedan 2006 är supplerande pension obligatorisk i Norge.

Det danska ATP-systemet har en annorlunda utformning än övriga arbetsbaserade pensioner. Här är det antalet arbetade timmar som bestämmer pensionsavgiftens storlek och därmed också pensionens storlek. Beloppet är förhållandevis lågt, 2007 var det maximala beloppet till en nybliven pensionär 35 procent av folkpensionens grundbelopp. ATP-pensionen är således inte relaterad till tidigare inkomst. Det är istället de supplerande pensionerna som svarar för inkomstryggheten. Många av dessa pensionsordningar etablerades omkring 1990 och är således ännu under uppbyggnad. Huvuddelen av löntagarna är försäkrade för supplerande pension. I Island är de supplerande pensionerna obligatoriska enligt lag för alla löntagare sedan 1974 och har en helt harmoniserad lagstiftning sedan 1997.

Tabell 5.2. ger en översikt över de lagreglerade systemen för arbetsbaserade pensioner. Med undantag för Island ingår således inte de supplerande, avtalsreglerade, systemen. I tabellen visas, mycket översiktligt, hur pensionen tjänas in, hur pensionsrätterna indexeras och om pensionerna i framtiden kommer att anpassas till den ökande medellivslängden.

Tabell 5.2 Arbetsbaserad pension inom de lagreglerade systemen – översikt

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Pensionsförmån	ATP	Arbetspension	Tilläggs-pension	Inntekts-pension från 2011	Inkomst-pension, premie-pension
Pensionsålder	Tidigast 65 år ¹⁾	Tidigast 62 år ²⁾ Vid uttag 63-68 år görs ingen ned/uppräkn-ing av pen-sion för ti-digt/sent uttag	65-67 år ³⁾ Ju senare uttag desto högre pen-sion	Tidigast 67 år ⁴⁾ Från 2011: 62-75 år. Ju senare uttag desto högre årlig pension.	Tidigast 61 år. Ju senare uttag desto högre årlig pension.
Pension baseras på	Arbets-tid, per månad och antal år	Livsinkomst, gäller fr.o.m. 2005. Högre intjänande i högre åldrar.	Livsinkomst	Livsinkomst, gäller födda 1954 eller senare ⁵⁾	Livsinkomst, gäller födda 1938 eller senare ⁵⁾
(Före reform)	-	(10 sista an-ställningsåre n)	I äldre fonder för offentlig-anställda: Slutlön, antal intjänandeår	(20 bästa in-komstår av 40, gäller födda 1962 eller tidigare)	(15 bästa in-komstår av 30, gäller födda 1953 eller tidigare)
<i>Indexering</i>					
- före pensionering:	Avtalas mel-lan arbets-marknadens parter	Priser samt 80 procent av reallönetill-växt	Löner	Löner	Inkomstpen-sion Löner
- efter pensionering:	Avtalas mel-lan arbets-marknadens parter	Priser samt 20 procent av reallöne-tillväxt	Priser I äldre fonder för offentlig-anställda: löner	Löner minus 0,75 pro-centenheter (före reform: Löner)	Löner minus 1,6 procent-eheter Premiepen-sion: fondav-kastning
Pensionen livslängds-justeras första gången	Successiv höjning av pensionsål-dern 2024 – 2027 till 67 år	År 2010	-	År 2010 Delningstal med för-skotts-ränta 0,75 procent i reformerat system.	År 2001, en-dast reforme-rad pension. Delningstal med för-skotts-ränta 1,6 procent för inkomst-pensionen, 3,9 procent för premie-pension ⁶⁾

1 Möjligt att gå i pension från 60 år med efterlön från arbetslöshetskassa

2 Möjligt för arbetslös född före 1950 att få arbetslöshetspension från 60 år

3 Pensionsfonderna kan ge möjlighet till förtida/uppskjutet uttag på fem år

4 Möjligt gå i pension från 62 år med avtafestet pension

5 Reformerade systemet fasas in så att vissa åldersklasser får pension beräknad enligt både gamla och nya regler

6 Avser fondförsäkring

I tabell 5.3 nedan visas exempel på hur livslängdsanpassningen kan förväntas påverka pensionen framöver. Exempelvis framgår att en norsk förvärvsarbetande som går i pension vid 65 års ålder år 2050 i snitt kommer vara pensionär nästan fyra år längre än den som går i pension 2010. Den längre pensionstiden medför att pensionsbeloppet blir 17 procent lägre än 2010. Tabellen skulle kunna sammanfattas så att ett års längre pensionärliv i Norge eller Sverige medför att årspensionen minskar med omkring 4-5 procentenheter. Att minskningen är förhållandevis större för den norska pensionen än för den svenska beror på valet av förskottsrenta i delningstalet.¹⁸ I Finland blir reduktionen mindre, mellan 3 och 4 procentenheter.

Tabell 5.3 Procentuell minskning av årlig pension till följd av ökad medellivslängd. Pension vid 65 år. Jämförelseår 2010

	Finland		Norge		Sverige	
	ökad livslängd	minskad årlig pension	ökad livslängd	minskad årlig pension	ökad livslängd	minskad årlig pension
2030	2,9 år	11 procent	1,9 år	10 procent	1,7 år	7 procent
2050	5,3 år	18 procent	3,9 år	17 procent	2,7 år	11 procent

I Finland, Sverige och i det reformerade norska systemet är det möjligt att fortsätta förvärvsarbete vid sidan av pensionen utan att pensionen avkortas mot förvärvsinkomsten. I Sverige tjänar den som arbetar in pension utan övre åldergräns, oberoende av om personen samtidigt uppbär pension. I Finland finns en åldergräns på 68 år och i Norge kommer åldergränsen efter reformen 2011 att vara 75 år.

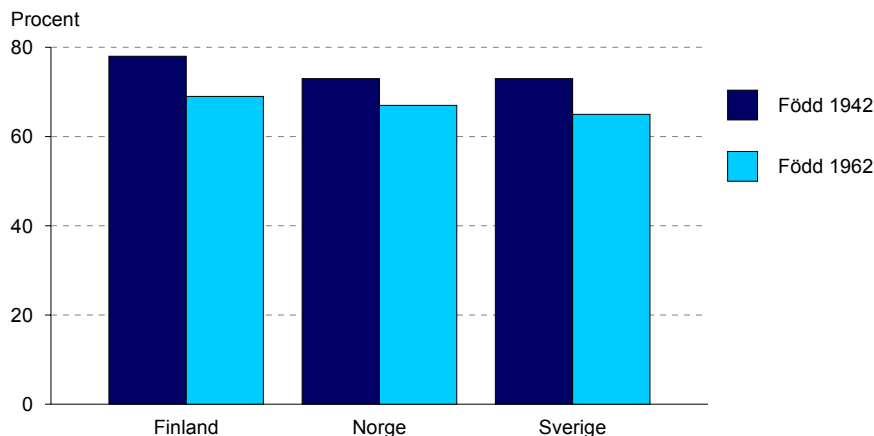
Som ett exempel på hur stor pensionen kan beräknas bli i förhållande till tidigare inkomst har pension beräknats för två medelinkomsttagare i Finland, Norge och Sverige. Pensionsinkomsten inkluderar i det här fallet även supplerande pension. Personerna, som är födda 1942 och 1962, har båda arbetat i 42 år med en genomsnittlig inkomst och går i pension vid 67 års ålder. Den äldre pensioneras alltså 2009 och den yngre 2029. I alla tre länderna är pensionssystemet under reformering. De nya reglerna med livstidsintjänande och livslängdsjustering är under infasning. I Finland och Norge berörs en person född 1942 inte alls av dessa nya regler. Infasningen av det svenska systemet innebär i princip att 40 procent av pensionen följer de re-

¹⁸ Den norska och svenska pensionen påverkas även av den minskade dödligheten i förvärvsaktiva åldrar genom lägre arvvinster. Den effekten har dock inte medräknats i tabellen.

formerade reglerna. För den som är född 1962, som alltså är 20 år yngre än personen i det tidigare exemplet, har de nya intjänandereglererna fått genomslag till cirka 60 procent i Finland, 90 procent i Norge och till 100 procent i Sverige.

Diagram 5.1 visar hur stor den nybeviljade pensionen beräknas bli vid 67 års ålder för de två individerna födda 1942 och 1962. Diagrammet visar pensionen efter skatt i procent av medellönen för en heltidsarbetande. Beräkningsantaganden om framtida lönetillväxt med mera beskrivs i bilaga 2.

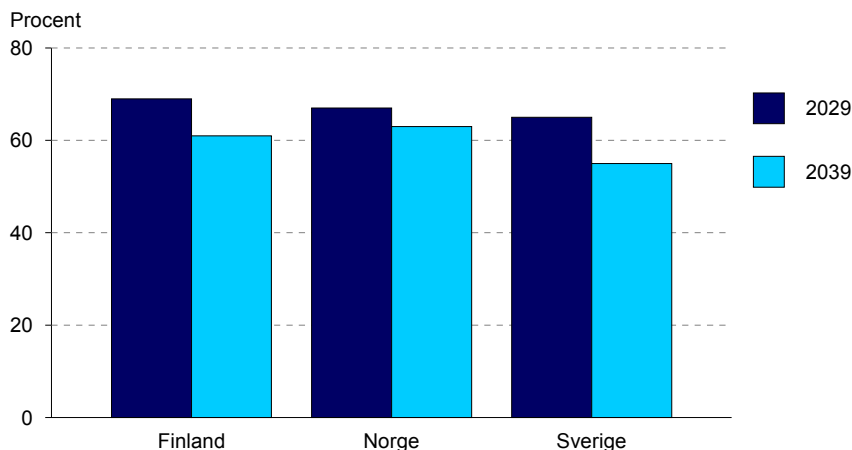
Diagram 5.1 Pension (inkl. supplerande pension) i procent av genomsnittsinkomst för förvärvsarbete vid pensioneringen vid 67 års ålder år 2009 respektive år 2029. Pensionär född 1942 respektive 1962. Belopp efter skatt

Den finska medelinkomsttagaren som går i pension 2009 får högre kompensation efter skatt än de nyblivna pensionärerna i Norge och Sverige. I Finland och Norge är skattereglerna gynnsammare för pensionärer än för löntagare. I Sverige är däremot skatten för arbetsinkomster något lägre än för pensioner och andra socialförsäkringsersättningar. Den norska och svenska pensionären får relativt sett lika höga pensioner efter skatt. Pensionären född 1962 får förhållandevis lägre pension. Pensionen för den yngre påverkas både i högre grad av de nya intjänandereglererna och av livslängdsjusteringen. Enligt befolkningsprognoserna kommer medellivslängden att öka. Med oförändrad pensionsålder, i det här fallet 67 år, blir därför pensionen lägre 2029.

I diagram 5.2 visas hur pensionen utvecklas med tiden för individen född 1962. Diagrammet visar pensionen vid nybeviljandet och tio år senare.

Diagram 5.2 Pension (inkl. supplerande pension) i procent av genomsnittsinkomst för förvärvsarbetande vid pensioneringen år 2029 samt tio år senare. Pensionär född 1962. Belopp efter skatt

I alla tre länderna är den lagstadgade pensionen på något sätt knuten till löneutvecklingen. I Finland räknas pensionen upp med inflationen samt 20 procent av reallönetillväxten; pensionerna växer således långsammare än lönerna. I Norge och Sverige räknas den lagstadgade pensionen¹⁹ upp varje år med lönetillväxten minskad med en viss tillväxt (den tillväxt som tillgodoräknas i delningstalet). Detta tillväxttal är 0,75 procent för den norska pensionen och 1,6 procent för den svenska. Den svenska inkomstpensionen minskar således mer i förhållande till lönerna än den norska inkomstspensionen. Den svenska premiepensionen har beräknats som en fondförsäkring med tillgodoräknad ränta på 3,9 procent per år i delningstalet. Med den fondavkastning respektive lönetillväxt som antagits i räkneexemplet innebär det att premiepensionen utvecklas svagare än lönerna. Den svenska supplerande pensionen utvecklas också svagare än lönerna. Den består av två delar, en inflationsskyddad del och en fonderad del som i exemplet har beräknats på samma sätt som premiepensionen. Den svenska pensionären får cirka 75 procent av sin pension från det lagstadgade systemet, för den norska pensionären är andelen cirka 80 procent. Resterande del utgörs av den supplerande pensionen.

I bilaga 2 finns också exempel som visar hur stor pensionen blir om den tas ut två år tidigare, vid 65 års ålder.

I bilaga 3 beskrivs varje lands pensionssystem.

¹⁹ Gäller ej den svenska premiepensionen

Kapitel 6

Pensionssystemet och kvinnor och män

Hur ett pensionssystem är utformat kan ha olika effekter för kvinnor och män²⁰. En anledning är kvinnors och mäns olika anknytning till arbetsmarknaden och vad det har för betydelse för den arbetsbaserade pensionen. En annan är kvinnors längre medellivslängd, som innebär att pensionen kommer vara den huvudsakliga försörjningskällan under fler år för kvinnor än för män.

Kvinnorna i Norden förvärvsarbetar i nästan samma omfattning som männen, men det finns olikheter i mäns och kvinnors förvärvsmönster. I allmänhet är det kvinnorna som tar det största ansvaret för familjen. Det innebär att de oftare arbetar deltid eller avstår helt från förvärvsarbete under någon period när barnen är små. De har också, genomsnittligt sett, lägre löner än män.

I ett pensionssystem där det finns en stark koppling mellan inbetalda avgifter och förmånens storlek sker inga direkta omfördelningar mellan personer med höga respektive låga inkomster. Inom såväl den finska, norska som svenska reformerade pensionen beaktas inkomster under hela arbetslivet. En hög livsinkomst ger högre pension och systemet motiverar därmed till förvärvsarbete. I de norska och svenska pensionssystemen finns, till skillnad från det finska, ett tak för hur höga inkomster som är pensionsgrundande.

Inom de finska, norska och svenska systemen ges extra pensionsrätt för vård av små barn. En sådan subvention till småbarnsföräldrar kan anses både angelägen och nödvändig inom systemet, eftersom varje pensionssystem är beroende av den förvärvsaktiva generationen för att fungera. Barnårsrätten bidrar till att utjämna sådana inkomstskillnader som beror på att kvinnor i större utsträckning än män avstår från förvärvsarbete under småbarnsåren.

Före reformeringen av de nordiska pensionssystemen, det vill säga innan övergången till ett system grundat på livsinkomstprincipen, var antalet förvärvsår som krävdes för full pension begränsat. Inom ett sådant system sker

---

20 Olika pensionssystemers effekter för kvinnor och män analyseras i rapporten Retirement Income Security for Men and Women, 2004 av A-C Ståhlberg, Stockholms universitet, M Cohen Birman och A Sundén, RFV och A Kruse, Lunds universitet

en omfördelning från personer med ett långt arbetsliv till dem med kortare tid på arbetsmarknaden, vilket genomsnittligt sett gynnar kvinnor. Samtidigt försvagas incitamentet till förvärvsarbete särskilt bland kvinnor. Utrymme ges för till exempel vård av barn eller annan oavlönad aktivitet utan att det inverkar på den framtida pensionen. Jämfört med de reformerade systemen innebär detta en mer slumpmässig omfördelning mellan personer med olika förvärvsmönster – systemet kan sägas subventionera all slags annan verksamhet under en begränsad tid. I ett pensionssystem som bygger på en strikt livsinkomstprincip blir fördelningsmässiga inslag tydliga och riktade mot speciella situationer.

Inom de offentliga pensionssystemen ger lika stora intjänade pensionsrätter lika hög pension för kvinnor som för män. Det gäller även i systemen med en direkt koppling mellan avgifter och förmåner. Kvinnors längre medellivslängd medför således inte att de får en lägre årlig pension. Med samma årliga pension för män och kvinnor blir kvinnors livspension större än mäns, vilket innebär en omfördelning till kvinnors fördel.

Hur man väljer att indexera pensionerna kan ha olika betydelse för grupper med olika medellivslängd. Med en i genomsnitt positiv reallönetillväxt är löneindexering särskilt angelägen för dem som kommer att leva länge som pensionär. Med prisindexering skulle deras pensioner i slutet av livet i högre grad ha tappat i standard i förhållande till de samtida förvärvsarbetande.

I de norska och svenska systemen har införts en typ av indexering som i det svenska systemet kallas följsamhetsindexering. Följsamhetsindexeringen innebär att pensionen skrivs upp med den allmänna lönetillväxten minskad med ett procenttal. I delningstalet, som används för att beräkna pensionen, tillgodoräknas en ränta på motsvarande nivå. Den tillgodoräknade räntan innebär att den nybeviljade pensionen blir högre än vad den annars skulle ha varit. Pensionen blir alltså högre i början men avtar med tiden relativt de förvärvsarbetandes löner. För en pensionär med genomsnittlig livslängd skulle den totala pensionen under livet ha blivit lika stor utan tillgodoräknad ränta i delningstalet och med ren löneindexering. Skillnaden ligger enbart i utbetalningsprofilen: alternativet hade gett en lägre begynnelsepension som varje år ökade i takt med lönerna. Skillnaden i utbetalningsprofil medför att en pensionär med kortare livslängd gynnas av systemet med tillgodoräknad ränta och följsamhetsindexering. Det innebär ju att en större andel av livspensionen betalas ut under första delen av ett medellångt pensionärliv. Den som lever längre än genomsnittligt kan däremot sägas missgynnas av följsamhetsindexeringen. Den pension som betalas ut under de ”extra” levnadsåren är lägre med följsamhetsindexering än vad den skulle ha varit med ren löneindexering.

Grundskyddet inom det allmänna pensionssystemet har helt naturligt störst betydelse för personer som har haft låga förvärvsinkomster. Grundpensionen är hög i Island, Danmark och Färöarna. Den reduceras helt eller delvis av såväl egen inkomst som makes inkomst. Grundpensionen i det finska, svenska och reformerade norska systemet avtrappas mot den egna inkomstgrundade pensionen inom det offentliga systemet. Inkomstprövade förmåner har den fördelen att de når just dem som har störst behov av extra ekonomisk stöd. Å andra sidan medför inkomstprövningen ofta höga marginaleffekter för låginkomsttagare, vilket inverkar negativt på drivkrafterna till förvärvsarbete. Då förmånen prövas mot hushållets inkomst kan detta bli särskilt påtagligt för den med lägst inkomst i hushållet, vilket i de flesta fall är kvinnan. Hennes förvärvsarbete ger låg ekonomisk utdelning för pensionen.

Hur frågan om efterlevandeskydd är ordnad har störst betydelse för kvinnor. Eftersom kvinnor i genomsnitt lever längre och dessutom genomsnittligt sett är den yngre i ett samboendeförhållande, är det i de flesta fall kvinnan som kommer att leva i ensamhushåll i slutet av livet. Efterlevandepensioner ingår dock inte i de beskrivningar av ländernas pensionssystem som har redovisats här.

Kapitel 7

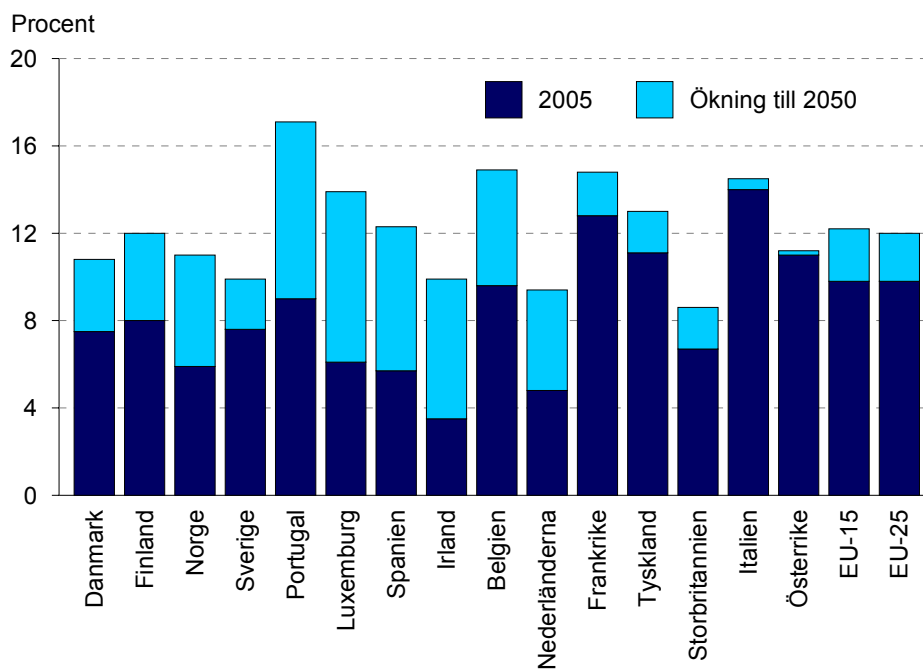
Pensionssystemen och framtida kostnader

Utvecklingen i de nordiska länderna går mot en kraftig ökning av andelen äldre i befolkningen. För varje äldre person finns det idag tre-fyra personer i förvärvsaktiv ålder. År 2050 beräknas antalet till omkring två personer. Också i övriga Europa går utvecklingen mot att färre ska försörja fler.

I diagram 3.4 illustrerades detta med Europeiska kommissionens befolkningsframskrivningar till år 2050 för länder inom EU. I samma rapport har också gjorts kalkyler över hur mycket pensionskostnaderna för de äldre kan komma att öka till år 2050. I rapporten identifieras fyra kostnadspåverkande faktorer. Den huvudsakliga orsaken till de prognostiserade kostnadsökningarna är den demografiska utvecklingen. Effekten mildras av att förvärvsfrekvensen antas öka i samtliga EU-länder. Ett annat förhållande som påverkar kostnaderna är antalet pensionärer i relation till befolkningen som är 65 år och äldre. I Danmark och Finland antas denna andel minska, en följd av pensionsåldershöjning och/eller minskade möjligheter till tidig pensionering. I Sverige däremot förväntas andelen öka något på grund av pensionsutbetalningar till personer, som är bosatta utanför landet. En fjärde faktor som har betydelse för försörjningsbördan är genomsnittspensionens storlek i relation till genomsnittlig lön per förvärvsarbetande. För de nordiska länderna och de flesta andra länder antas denna förmånskvot minska, vilket alltså dämpar kostnadsutvecklingen något.

Resultatet av EU-kommissionens framskrivningar visas i diagram 7.1. Diagrammet har kompletterats med uppgifter för Norge enligt nationella framskrivningar. De fyra första staplarna visar utvecklingen för de nordiska länderna, de två sista staplarna visar genomsnitt för länderna inom EU och där emellan är länderna ordnade efter storleken på kostnadsförändringen uttryckt i procent av BNP. Diagrammet bör tolkas med försiktighet både vad gäller nivåer och utveckling. Skillnader kan till exempel förekomma i vilken typ av pensioner och ersättningar som ingår för respektive land. Dessa och andra invändningar till trots kan ändå konstateras att diagrammet bekräftar den tidigare bilden: de nordiska länderna tillhör inte dem som har den mest dramatiska utvecklingen att förvänta.

Diagram 7.1 Kostnader för pension till äldre i procent av BNP. Åren 2005 och 2050

Källa: Europeiska Kommissionen 2006²¹, kompletterat med uppgifter för Norge

Finland, Norge och Sverige har genomfört egna beräkningar av kostnadsutvecklingen fram till år 2050, som redovisas i diagram 7.2. Beräkningarna omfattar endast de offentliga, lagreglerade, systemen. Supplerande pensioner ingår således inte.

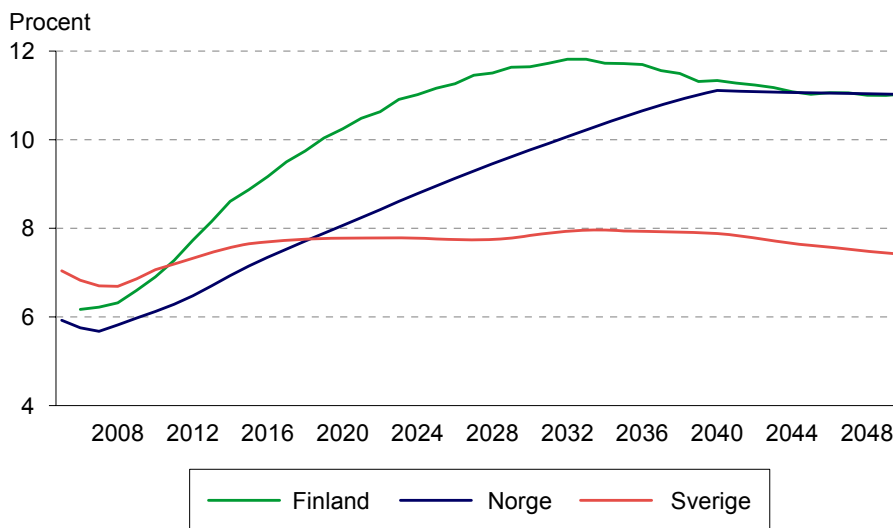
I Danmark förväntas kostnaderna för folkpensionen bli förhållandevis lägre framöver i takt med att de supplerande pensionerna successivt ökar i omfattning. Fler pensionärer kommer att ha rätt till en supplerande pension och genomsnittligt utbetalt belopp ökar. Högre utbetald supplerande pension medför att folkpensionsbeloppet minskar. Genomsnittligt folkpensionsbelopp för nyblivna pensionärer år 2008 är omkring 13 procent lägre än medelbeloppet för pensionärskollektivet i stort, vilket bland annat beror på de

21 Europeiska Kommissionen (2006) "The Impact of ageing on public expenditure: projections for the EU25 Member States on pensions, health care, long-term care, education, and unemployment transfers (2004-2050)" DG ECFIN

supplerande pensionerna. Med en fortsatt sådan utveckling kommer det genomsnittliga folkpensionsbeloppet att minska betydligt under kort tid.

I diagram 7.2 beräknas pensionsutbetalningarna öka betydligt kraftigare i Finland och Norge än i Sverige. Det beror både på olika demografisk utveckling och hur genomsnittspensionen beräknas utvecklas i förhållande till genomsnittslönen för de samtida förvärvsarbetande.

Diagram 7.2 Beräknade utgifter för ålderspension från de lagreglerade systemen i procent av BNP²². Åren 2005-2050

Källa: Ländernas egna framskrivningar

Antalet pensionärer förväntas öka mest i Norge, en ökning med 135 procent till periodens slut jämfört med omkring 80 procent i Finland och 55 procent i Sverige. I beräkningarna har antagits att pensioneringsmönstret är i stort sett oförändrat under perioden. Livslängdsanpassning av pensionerna har således antagits inte påverka den genomsnittliga pensionsåldern. Däremot påverkar livslängdsanpassningen det genomsnittliga pensionsbeloppet. I Norge ökar dock genomsnittspensionen med cirka tio procent de närmaste åren. Ökningen kan främst tillskrivas längre intjänandeperioder. Norges nu-

²² Beräkningsförutsättningar: Reallönetillväxt 1,8 procent, realavkastning 3,25 procent, inflation 2 procent. BNP ökar i takt med lönesumman. För Norge har fastlands-BNP använts. Grundpension och arbetsbaserad pension från de lagstadgade systemen ingår, supplerande pension ingår ej.

varande inkomstgrundade pensionssystem infördes 1967. Det innebär att fram till 2005 kunde en pensionär ha högst 38 intjänandeår. Den ökade kvinnliga förvärvsfrekvensen kommer också att innebära fler intjänandeår och därmed högre pensioner i framtiden. Efter år 2030 börjar pensionen avta, främst på grund av livslängdsanpassningen, och beräknas vara omkring två procent högre 2050 än 2005. I de svenska beräkningarna minskar genomsnittspensionen relativt sett under hela perioden, vilket till stor del beror på livslängdsanpassningen. I Finland beräknas infasningen av pensionssystemet innebära att genomsnittspensionen ökar fram till 2020 för att därefter plana ut och börja avta, huvudsakligen på grund av livslängdsanpassningen.

För att bemöta de framtida kostnadsökningarna har så gott som alla länder inom EU genomfört eller planerar genomföra reformer inom pensionsområdet. Regeländringarna rör exempelvis indexering av pensionsrätter, förlängning av den intjänandetid som beaktas då förmånen beräknas och justering av förmånernas storlek med avseende på ökad livslängd. Att höja pensionsavgiften är ett annat alternativ.

Den svenska ålderspensionsreformen har inneburit ett skifte från ett förmånsbaserat system till ett avgiftsbaserat system med en fast avgift. Höjd avgift är således inget alternativ för att åtgärda finansiella obalanser inom systemet. I sådana lägen minskas istället den årliga uppräknings av pensionsrätter och pensioner inom fördelningssystemet genom att balanseringen²³ aktiveras. Det är samma typ av anpassning som sker inom fonderade avgiftsbestämda system vid ekonomiska påfrestningar, till exempel inom det offentliga premiepensionssystemet. Balanseringen säkerställer att systemets utgifter på lång sikt inte överstiger dess inkomster. Varje år görs en redovisning av det inkomstgrundade pensionssystemets tillgångar och skulder och hur dessa förändras. Den årliga rapporteringen gör det möjligt att följa utvecklingen av de ekonomiska och demografiska faktorer som påverkar systemets finansiella ställning och pensionens storlek.

Det norska reformerade pensionssystemet har många drag gemensamt med det svenska men inte vad gäller finansieringen; pensionerna finansieras löpande och är en del av statsbudgeten. De finska pensionerna finansieras huvudsakligen med pensionsavgifter och delvis med skattemedel. I Danmark och Färöarna är huvuddelen av de offentliga pensionsutgifterna skattefinansierade.

Livslängdsanpassning av pensionen, som flera länder har infört, utgår från principen att nuvärdet av den sammanlagda livspensionen ska vara oförändrat. Om pension ska betalas ut under fler år blir därför det årliga be-

---

23 Hur balanseringen fungerar beskrivs i bilaga 3

loppet lägre. Livslängdsanpassning kan ses som ett individens val mellan lägre förmån och senare pensionering. Alla har dock inte möjlighet att själva fritt välja pensioneringstidpunkt, till exempel av hälsoskäl.

I Finland kommer nybeviljade pensioner att påverkas av en livslängdscoefficient för dem födda 1948 eller senare. I det svenska reformerade pensionssystemet beräknas de inkomstgrundade pensionerna med ett delningstal, som är relaterat till beräknat antal år som pensionär. Det reformerade systemet införs successivt, vilket innebär att livslängdsanpassningen kommer att vara helt genomförd för dem som är födda 1954 eller senare. Också i det norska reformerade systemet beräknas pensionerna med delningstal. Livslängdsanpassning kommer emellertid att införas även för pensioner beräknade enligt äldre regler. De nya reglerna tillämpas första gången för årskullen 1944.

Med oförändrad pensionsålder framöver kommer den ökade medellivslängden i sin helhet att läggas till tiden som pensionär och livslängdsanpassningen att medföra att pensionen minskar. Denna minskning av pensionen kan kompenseras genom att skjuta upp pensioneringen och arbeta längre. För att uppnå detta krävs att ungefär två tredjedelar av tiden läggs till arbetslivet. Trots den högre pensionsåldern kommer tiden som pensionär ändå att vara längre än vad den är idag, genomsnittligt sett.

Motsvarande åtgärd i Danmark påverkar pensionsåldern för folkpensionen. Nuvarande pensionsålder 65 år kommer successivt att höjas under perioden 2024-2027 till 67 år. Från år 2030, då årskullen 1963 uppnår folkpensioneringsåldern, kan pensionsåldern höjas ytterligare i förhållande till ökningen i medellivslängd. Folkpensionen kan inte tas ut i förtid. Möjlighet till tidig pensionering från 60 år finns istället inom ordningen med efterlön. Denna åldersgräns kommer att höjas i samma takt, så att efterlön kan betalas ut under högst fem år.

Inom de offentliga inkomstrelaterade systemen har intjänandetiden förlängts för att öka incitamenten till fortsatt förvärvsarbete. Gemensamt för de nordiska länderna är att pensionen grundas på inkomsterna under hela förvärvslivet, varje års intjänade pensionsrätt beaktas. I beräkningen av den finska arbetspensionen väger inkomststären efter 62 års ålder särskilt tungt. Den som fortsätter att arbeta efter pensioneringen fortsätter att tjäna in pensionsrätt som höjer pensionsbeloppet. Det är dock inte bara utformning av det offentliga pensionssystemet som påverkar individens val, huruvida det lönar sig att fortsätta förvärvsarbete eller inte. Då de kollektivavtalsreglerade pensionssystemen har betydelse för den ekonomiska standarden som pensionär spelar även utformningen av dessa regelsystem en stor roll.

Sammanfattningsvis, ett stabilt pensionssystem kräver att förmånerna utformas på ett sådant sätt att det finns en följsamhet mot den demografiska

och samhällsekonomiska utvecklingen. Livslängdsanpassning av pensionerna bidrar till att göra systemet demografiskt följsamt och löneindexering av pensionsrätter och förmåner bidrar till den samhällsekonomiska följsamheten – dessa inslag återfinns i de nordiska reformerade systemen

Balansen mellan arbetslivets omfattning och längd och antalet år som pensionär har betydelse för de framtida pensionerna. Det gäller såväl individuellt för den enskildes ersättningsgrad inom de inkomstgrundade systemen som för försäkringskollektivets försörjningsförmåga. Samtidigt visar undersökningar att många vill gå i pension tidigt, men andelen minskar med stigande ålder, till viss del kanske beroende på att de ekonomiska förhållandena då framstår tydligare. Med en ökande medellivslängd är det dock inte orimligt att en del av denna tid skulle läggas till arbetslivet; visserligen en senare pensionering men ändå en längre pensionstid än tidigare generationer. Livslängdsökningen innebär att det åtminstone till viss del är friska år som läggs till livet och att äldres arbetsförmåga har förbättrats. Å andra sidan måste arbetsförmågan ställas i relation till de förändringar som skett i arbetslivet vad gäller arbetsuppgifter och kompetensbehov, en förändring som kanske missgynnat äldre i förhållande till yngre. Åldrandet har många aspekter som väger olika tungt när det gäller förmågan att klara olika arbetsuppgifter, det normala åldrandet kan vara ett arbetshinder. En lösning för arbetsgivaren har varit att medverka till en tidig pensionering för den anställde. Möjligheterna för fler äldre att stanna kvar längre i arbete förutsätter ett arbetsliv som efterfrågar äldre arbetskraft. Ökningen i den genomsnittliga utträdesåldern från arbetslivet, som observerats under de senaste åren, kan peka mot att en attitydförändring kan vara på gång, både hos arbetsgivare och arbetstagare.

En hög förvärvsfrekvens är väsentlig för finansiering av pensioner och annan välfärd. Pensionsutgifterna i Finland och Norge kommer att öka kraftigt enligt de beräkningar som visats här. I ett fördelningssystem, där utgifterna betalas löpande med avgifter eller skatter, måste avgiften/skatten höjas, alternativt pensionerna sänkas, för att klara finansieringen. I det förstnämnda fallet kommer en större del av det gemensamma konsumtionsutrymmet att tas i anspråk för pensioner. Som beskrivits i kapitel 2 gäller även med ett fonderat system att det inte går att konsumera mer än vad som produceras. Hur fördelningen av konsumtionsutrymmet sker är emellertid inte lika uppenbart. Om pensionärerna får höga eller låga inkomster blir delvis ett resultat av de finansiella marknadskrafterna.

Det ökande antalet äldre i befolkningen innebär inte bara större pensionsutgifter utan också att kostnader för vård och omsorg kommer att stiga. Det ökande antalet riktigt gamla kommer att medföra större krav på resurser, ekonomiskt och personellt – en ytterligare utmaning för framtidens samhälle.

Bilaga 1

Antaganden om medellivslängd, nativitet och nettoinvandring i befolkningsprognoserna

	Medellivslängd		Nativitet	Netto- invandring	Folkmängd
	Kvinnor	Män			
<i>Danmark</i>					
2007	80,4	75,9	1,80	8 900	5 447 084
2050	86,0	83,0	1,85	1 900	5 819 000
<i>Färöarna</i>					
2007	81,3	76,5	2,57	-75	48 480
2048	88,2 ¹⁾	85,0 ¹⁾	2,57	.	52 000
<i>Finland</i>					
2007	82,9	75,8	1,83	13 600	5 300 484
2050	89,7	85,8	1,84	10 000	5 748 000
<i>Island</i>					
2007	82,9	79,4	2,07	3 097	307 672
2050	87,2	84,8	1,85	1 028	431 246
<i>Norge</i>					
2007	82,7	78,2	1,90	39 700	4 681 134
2050	88,9	84,7	1,85	20 000	6 553 000
<i>Sverige</i>					
2007	83,0	78,9	1,85	54 000	9 182 927
2050	86,3	83,8	1,87	15 000	10 384 000

1 Uppgiften avser total medellivslängd för person som fyllt 60 år

Bilaga 2

Beräkningar

I tabell 5.1 har följande omräkningsfaktorer för KKP tillämpats:

Danmark	Färöarna	Finland	Island	Norge	Sverige
10,43	10,43	1,19	121,03	11,29	10,77

Den genomsnittslön som använts i tabell 5.1 framgår av tabellen nedan.

Pensionsberäkningar för typfall

Typfallsberäkningar redovisas för pensionssystemen i Finland, Norge och Sverige.

Beräkningar görs för två personer i olika födelsekohorter men med likadana yrkeskarriärer. De är födda 1942 respektive 1962 och börjar arbeta vid 25 års ålder. Individens lön följer den allmänna löneutvecklingen under hela karriären. År 2007 har personen en lön motsvarande den medellön som anges i tabellen nedan. Personen har således haft en genomsnittslön hela livet.

De norska och svenska beräkningarna avser både den lagstadgade pensionen och supplerande pension. Supplerande pensioner regleras i olika avtal. Vilka pensionsavtal som har använts i beräkningarna framgår av tabellen. Regelsystemen beskrivs i länderavsnitten.

	Medellön 2007, årsbelopp i nationell valuta.	Supplerande pension, avtal som använts i beräkningarna
Danmark	359 912 kronor	
Färöarna ^{*)}	287 623 kronor	
Finland	34 837 euro	-
Island ^{*)}	3 475 693 kronor	
Norge	399 500 kronor	Offentlig tjenstepensjon ²⁴
Sverige ^{*)}	336 818 kronor	Privatanställda tjänstemän, ITP ²⁵

^{*)} Motsvarar AW (average wage) som används i OECD:s beräkningar

Beräkningsförutsättningar för framtiden: Real årlig lönetillväxt 1,8 procent. Real ränta/avkastning 3,25 procent per år. Inflation 2 procent. Medellivslängden förändras enligt de nationella befolkningsprognoserna.

Pensionen redovisas i procent av den samtida medellönen. Redovisningen för det år individen pensioneras visar således ersättningsgraden, det vill säga hur stor pensionen är i förhållande till den lön individen skulle ha fått som förvärvsarbetande. Redovisningen tio år efter pensionsåret visar hur pensionen utvecklats i förhållande till de förvärvsarbetandes löner.

Jämförelse av ersättningsgraderna för personen född 1942 respektive 1962 visar bland annat livslängdsanpassningens inverkan men även effekten av nya intjänanderegler.

Jämförelse av ersättningsgraderna vid pensionsålder 65 respektive 67 år visar betydelsen av några års extra förvärvsarbete. Pensionen påverkas positivt dels av extra intjänad pensionsrätt, dels av livslängdsanpassningen (intjänad pensionsrätt ska fördelas på färre pensionsår, vilket ger högre årlig pension). I de reformerade systemen kan nya pensionsrätter tjänas in efter den ordinarie pensionsåldern.

I de finska och norska exemplen påverkas pensionen för personen född 1942 inte av de reformerade reglerna. Infasningen av det svenska systemet innebär i princip att 40 procent av pensionen följer de reformerade reglerna. För personen född 1962 har de nya intjänanderegler fått genomslag till cirka 60 procent i Finland, 90 procent i Norge och till 100 procent i Sverige.

24 Offentlig tjenstepension tillämpas, eftersom reglerna för privata tjänstepensioner varierar mellan branscher

25 ITP-avtalet tillämpas, eftersom det har den största omfattningen

Resultat

Finland

Person född 1942

	Pensionsålder 65 år		Pensionsålder 67 år	
	År 2007	År 2017	År 2009	År 2019
Pension, årsbelopp i euro, 2007 års priser	22 660	23 470	26 370	27 320
Varav supplerande pension, procent	–	–	–	–
<i>Pension i procent av lön:</i>				
- före skatt	65	56	73	68
- efter skatt	71	63	78	73

Person född 1962

	Pensionsålder 65 år		Pensionsålder 67 år	
	År 2027	År 2037	År 2029	År 2039
Pension, årsbelopp i euro, 2007 års priser	28 050	29 060	32 810	33 990
Varav supplerande pension, procent	–	–	–	–
<i>Pension i procent av lön:</i>				
- före skatt	56	49	64	55
- efter skatt	63	55	69	61

Norge

Person född 1942

	Pensionsålder 65 år *		Pensionsålder 67 år	
	År 2007	År 2017	År 2009	År 2019
Pension, årsbelopp i kronor, 2007 års priser	263 700	296 700	273 200	302 900
Varav supplerande pension, procent	100	20	20	20
<i>Pension i procent av lön:</i>				
- före skatt	66	62	66	61
- efter skatt	73	69	73	68

* Eftersom pensionsåldern i dagens system är 67 år baseras exemplet på uttag av avtalesfestet pension (AFP) i offentlig sektor. Alla offentliganställda omfattas av AFP och pensionen beräknas i huvudsak som offentlig tjänstepension.

Person född 1962

	Pensionsålder 65 år		Pensionsålder 67 år	
	År 2027	År 2037	År 2029	År 2039
Pension, årsbelopp i kronor, 2007 års priser	311 900	345 800	356 800	395 500
Varav supplerande pension, procent *	22	22	19	19
<i>Pension i procent av lön:</i>				
- före skatt	55	51	60	56
- efter skatt	62	58	67	63

* Framtida regelverk är under utredning. Exemplet baseras på dagens regelverk men med livslängdsanpassning av pensionen och ett neutralt system för flexibel pension.

Sverige

Person född 1942

	Pensionsålder 65 år		Pensionsålder 67 år	
	År 2007	År 2017	År 2009	År 2019
Pension, årsbelopp i kronor, 2007 års priser	219 700	221 800	265 200	267 600
Varav supplerande pension, procent	22	22	22	21
<i>Pension i procent av lön:</i>				
- före skatt	65	55	76	64
- efter skatt	65	54	73	62

Person född 1962

	Pensionsålder 65 år		Pensionsålder 67 år	
	År 2027	År 2037	År 2029	År 2039
Pension, årsbelopp i kronor, 2007 års priser	287 300	286 900	337 700	337 100
Varav supplerande pension, procent	27	26	27	26
<i>Pension i procent av lön:</i>				
- före skatt	59	50	67	56
- efter skatt	58	49	65	55

Bilaga 3

Det danske alderspensionssystem

Det danske pensionssystem er bygget op omkring 3 søjler med hvert sit hovedformål.

Den første søjle består primært af den offentlige **folkepension**, der finansieres over de almindelige skatter, og hvor optjeningen alene er baseret på bopælstid. Folkepensionen sikrer alle en rimelig grundlæggende levestandard. Folkepensionen udgør den væsentligste del af pensionisternes pensionsindkomst i dag, jf. tabellen nedenfor.

Den opsparingsbaserede pensionsordning **ATP** anses også ofte for at høre til 1. søjle. ATP sikrer næsten hele befolkningen et supplement til folkepensionen. ATP er lovbestemt, og pensionen er uafhængig af den forudgående arbejdsindtægt. Bidraget afhænger af beskæftigelsesomfanget.

Den anden søjle består primært af de privat organiserede **arbejdsmarkedspensionsordninger**, som sikrer hovedparten af lønmodtagere et supplement til folkepensionen og en rimelig dækningsgrad ved overgang til pension. Ordningerne er typisk opsparingsbaserede ordninger. Disse ordninger vil i fremtiden udgøre en væsentlig større andel af pensionisternes pensionsindkomster. Større arbejdsmarkedspensioner vil isoleret set medføre mindre udgifter til folkepension som følge af indtægtsreguleringen af denne.

Det 3. søjle omfatter forskellige mulige **individuelle pensionsordninger**, som muliggør hensyntagen til individuelle ønsker. Den opgave løftes bl.a. af et rigt udbud af forskellige tilbud i forsikringsselskaberne m.v. indenfor rammerne af relativt gunstige skatteregler.

Herudover er der nogle ordninger, der - ligesom ATP - ikke entydigt kan henføres til en enkelt søjle:

- Den Særlige Pensionsopsparing (SP), der er en lovbestemt, opsparingsbaseret pensionsordning fra 1999. Bidraget til SP udgør 1 pct. af indkomsten, men har dog været suspenderet i årene 2004 – 2008 (inkl.).
- Den Supplerende Arbejdsmarkedspension for Førtidspensionister (SAP) er en frivillig, lovbestemt og opsparingsbaseret pensionsord-

ning for førtidspensionister fra 2003. Bidraget til SAP er 5.040 kr. i 2008, svarende til ca. 2,8 pct. af førtidspensionen for en enlig. Bidraget reguleres med lønudviklingen på arbejdsmarkedet. Staten betaler 2/3 af bidraget.

Gennemsnitlige bruttopensionsudbetalinger i 2003

	Gennemsnitlig bruttopension 2003-priser	I procent
ATP & SP	4.900	3,7
Ratepension og Livrente	38.800	29,6
<i>Opsparingsbaseret pension i alt</i>	43.600	33,3
Folkepension	87.400	66,7
Pension i alt	131.000	100,0

Kilde: Fremtidens velfærd – vores valg. Velfærdskommissionen 2006. Ifølge Velfærdskommissionens beregninger vil folkepensionens andel af de samlede pensionsudbetalinger falde til ca. 52 pct. i 2078. De opsparingsbaserede pensioner vil samtidig stige til ca. 48 pct., hvoraf livrenter udgør 26 procentpoint. Det har ikke været muligt i 2003 at opsplitte opsparingsbaserede pensioner ud over ATP og SP i udbetalinger fra ratepension og livrente.

Det danske pensionssystem er således karakteriseret ved, at det i væsentlig grad er baseret på opsparingsbaserede ordninger, hvor den demografiske risiko fuldt ud bæres af medlemmerne selv. Dette medvirker til at gøre pensionsystemet robust over for den demografiske udvikling. De seneste ændringer vedrørende pensionsalderen, jf. nedenfor har styrket denne robusthed.

Seneste ændringer

Ved velfærdsreformen, der blev vedtaget i 2006, blev tilbagetrækningsalderen forhøjet og gjort afhængig af udviklingen i den forventede levetid, jf. nedenfor. Ved den jobplan, der blev vedtaget i foråret 2008, er der indført større økonomiske incitamenter til at udskyde tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet og for folkepensionister til at arbejde. For folkepensionister drejer sig om et reduceret beskæftigelseskrav ved opsat pension og et særlige bundfradrag for arbejdsindtægter ved opgørelsen af indtægtsgrundlaget for indtægtsregulering af folkepension. En for tiden nedsat Arbejdskommission udkommer snart med sine anbefalinger på en række områder med relevans for bl.a. tilbagetrækningen fra arbejdsmarkedet. Tilbagetrækningen er – og har været – genstand for stor opmærksomhed de senere år, fordi ledigheden i Danmark er ekceptionel lav.

1. Folkepension

Folkepensionen er en grundlæggende offentlig pension, der skal sikre alle danskere en rimelig indkomst i pensionsalderen. Pensionen ydes fra det 65. år. Der er ikke mulighed for førtidig folkepension. Derimod kan folkepensionen udskydes, jf. nedenfor om opsat pension.

Størrelsen af pensionen afhænger af antal år med bopæl i Danmark mellem det fyldte 15. og 65. år. Fuld (maksimal) folkepension opnås efter 40 års bopæl i Danmark i denne periode. Ved en kortere bopælstid nedsættes pensionen forholdsmæssigt.

Folkepensionen består af tre elementer, der er fuldt skattepligtige (2008-satser):

- Grundbeløbet (61.152 kr.)
- Pensionstillægget (61.540 kr. for reelt enlige eller 28.752 kr. for andre)
- Den supplerende pensionsydelse (7.800 kr.)

Hertil kommer en række særlige tillæg, der kan gives til dækning af konkrete udgifter: Helbredstillæg og varmetillæg, der indtægtsreguleres, samt særlige personlige tillæg, der kan tildeles efter en konkret, individuel vurdering. Herudover gælder der særligt gunstige regler for folkepensionister efter anden lovgivning, fx gunstig boligstøtte.

Folkepensionen indtægtsreguleres overordnet efter følgende principper: 1) Først aftrappes den supplerende pensionsydelse (og samtidig de særlige tillæg), som er målrettet de økonomisk dårligst stillede pensionister. 2) Derefter aftrappes pensionstillægget. 3) Endelig aftrappes grundbeløbet. Det grundlæggende princip er altså, at elementerne aftrappes ét ad gangen.

Grundbeløbet indtægtsreguleres alene for pensionistens egen indtægt ved personligt arbejde. Pensionstillægget og den supplerende pensionsydelse (og de særlige tillæg) indtægtsreguleres på grundlag pensionistens og en eventuel ægtefælles eller samlevers samlede indtægter udover social pension.

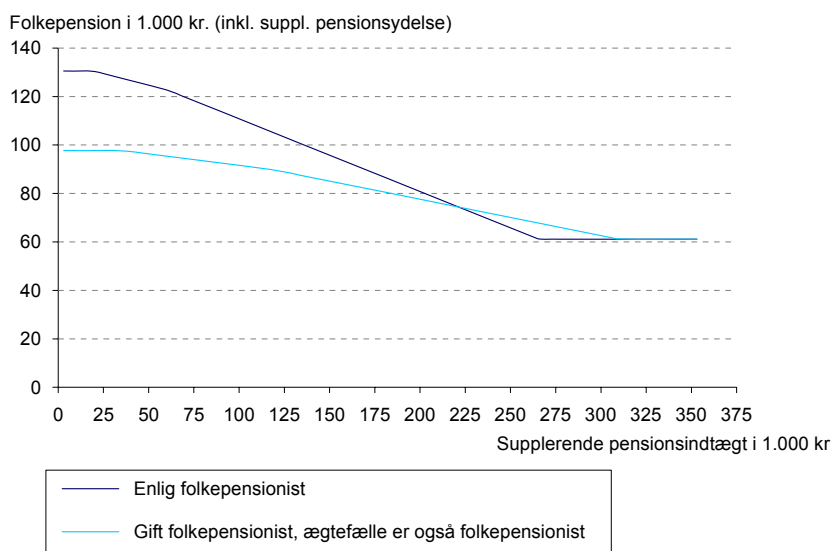
Elementer i social pension for enlig folkepensionist, 2008

Pensions- element	Aftrappes fra	Aftrappes til	Aftrap- nings- procent	Maksimalt beløb	Grundlag for aftrapning
	Kr.	Kr.	Pct.	Kr.	
Supplerende pensionsydelse	16.600	57.300	19,2	7.800	Skattepligtige indkomster ud over soci- al pension
Pensionstillæg	57.300	262.500	30	61.540	Som ovenfor Arbejdsind- komst ved personligt arbejde
Grundbeløb	259.700	463.500	30	61.152	

Anm. Den supplerende pensionsydelse udbetales ikke, hvis den likvide formue overstiger 59.900 kr. Indtægtsregulering af den supplerende pensionsydelse sker teknisk ved at multiplicere den fulde ydelse med en personlig tillægsprocent, der nedsættes fra 100 pct. til 0 pct. i det anførte interval efter særlige regler. Aftrapningsprocenten på 19,2 er således en beregnet procent.

I figuren er vist hvorledes folkepensionen, inkl. den supplerende pensionsydelse, aftrappes ved en stigende supplerende pensionsindkomst, fx fra en arbejdsmarkedspension.

Diagram 1 Folkepension ved supplerende pensionsindtægter

Pris- og lønregulering

Folkepensionen, inkl. den supplerende pensionsydelse, opreguleres årligt med stigningen i årslønnen for arbejdere og funktionærer. Reguleringen reduceres dog med op til 0,3 procentpoint, hvis lønstigningen overstiger 2,0 pct., som så overføres til en pulje, der anvendes til forbedringer for overførselsindkomstmottagere og svage grupper.

Opsat folkepension

Fra 2004 er der indført regler om opsat pension. Efter disse regler kan ældre, der har nået folkepensionsalderen (dvs. også personer, der er overgået til folkepension), vælge at udskyde folkepensionen og deltage aktivt på arbejdsmarkedet mod senere at få forhøjet folkepensionen med en procent – venteprocent - af den udbetalte folkepension.

Venteprocenten beregnes som:

$$\frac{\text{Antal måneder pensionen har været opsat}}{\text{Forventet restlevetid når pensionsudbetalingen genoptages}}$$

Det er en betingelse, at den, der har opsat sin folkepension, har indtægt ved personligt arbejde i mindst 1.000 timer hvert kalenderår (blev nedsat 1. juli 2008 fra 1.500 timer til 1.000 timer som en del af jobplanen, jf. ovenfor).

Velfærdsreformen

Velfærdsreformen betød, at aldersgrænsen for at overgå til folkepension blev forhøjet med to år til 67 år. Folkepensionsalderen forhøjes gradvis i perioden 2024-2027, jf. tabellen nedenfor. Samtidig blev der i lovgivningen indført bestemmelser om folkepensionsalderen blev indekseret med udviklingen i restlevetiden for en 60 årig.

År	Folkepensionsalder
2008-2023	65
2024	65.5
2025	66
2026	66.5
2027 -2029	67
2030	67 + EVENTUEL INDEKSERING

Folketinget træffer beslutning om regulering med 5 års mellemrum og første gang i 2015 på baggrund af dødelighedserfaringerne i de foregående 2 år. Folkepensionsalderen reguleres, hvis den ud fra dødelighedserfaringerne beregnede gennemsnitlige levetid (60 år + restlevetid) for 60-årige overstiger levetiden i 2004-2005 på 81,4 år. Folkepensionsalderen reguleres med et varsel på 15 år, dvs. den første regulering kan ske i 2030.

Folkepensionsalderen fastsættes i beslutningsåret således:

- Den beregnede levetid for 60-årige på grundlag af dødelighedserfaringerne i de to forudgående, plus
+ en forudsat fremtidig stigning i levetiden på 0,6 år i perioden frem til 10 år efter beslutningsåret, fratrukket
- en forudsat folkepensionsperiode på 14,5 år.
- Den således beregnede folkepensionsalder afrundes til nærmeste halve år.

Reguleringsmekanismen skal ses i sammenhæng med reguleringen af efterlønsalderen, som sker efter samme principper. Efterlønsordningen giver personer, der er medlem af en arbejdsløshedskasse og har betalt bidrag til efterlønsordningen i 30 år, mulighed for at trække sig tilbage ved 60 års alderen med en efterløn, der svarer til 91 pct. af dagpengesatsen. Ved indførelsen af indekseringsmekanismen for efterløn - og folkepension var det en forudsætning, at den forventede periode med efterløn- og folkepension skulle være på i alt 19,5 år og at perioden på efterløn blev fastholdt til at være maksimalt 5 år.

Udbetalinger fra skattebegunstige pensionsordninger (arbejdsmarkeds-pensioner m.v.) kan efter gældende regler ske ved det 60. år. Ved velfærdsreformen blev denne aldersgrænse forhøjet og indekseret svarende til efterlønsalderen, dvs. at aldersgrænsen hæves med et halvt år ad gangen til 62 år fra 2019 og frem mod 2022 med virkning for personer, der er født den 1. januar 1959 eller senere. Ændringen af aldersgrænsen har virkning for pensionsaftaler, der indgås efter den 1. maj 2007.

2. Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP)

ATP er en lovbestemt, opsparingsbaseret pensionsordning, der blev oprettet i 1964. Alle lønmodtagere i Danmark, som er i alderen 16 til 64 år og beskæftiget mere end 9 timer ugentligt, betaler bidrag til ATP. Kredsen af bidragsydere til ATP er siden begyndelsen af 1990'erne blevet udvidet til også

at omfatte en række modtagere af overførselsindkomster. Endvidere kan selvstændige betale frivillige bidrag.

Bidraget til ATP afhænger ikke af den enkeltes indkomst, men af arbejdstiden. Det årlige bidrag varierer, men udgør i 2008 typisk 2.927 kr. på årsbasis for en fuldtidsbeskæftiget lønmodtager, svarende til i størrelsesordenen 1 pct. af en gennemsnitlig lønindtægt. Den enkelte betaler selv 1/3 af bidraget. Arbejdsgiveren betaler de resterende 2/3 af bidraget for lønmodtagere, mens staten betaler de resterende 2/3 af bidraget for modtagere af overførselsindkomst.

ATP-ordningen sikrer medlemmerne en livslang, løbende alderspension fra folkepensionsalderen. Den maksimale, løbende alderspension for en 65-årig er 20.700 kr. årligt i 2007, hvilket svarer til omkring 35 pct. af folkepensionens grundbeløb.

3. Arbejdsmarkedspension

Arbejdsmarkedspensioner dækker langt størstedelen af det danske arbejdsmarked. Omkring 90 pct. af alle fuldtidsbeskæftigede lønmodtagere er omfattet af en arbejdsmarkedspension. Arbejdsmarkedspensionsordninger er bortset fra tjenestemandspensioner i det store og hele opsparingsbaserede.

Arbejdsmarkedspension aftalt ved overenskomst eller på virksomhedsniveau

De overenskomstbaserede ordninger er aftalt mellem lønmodtager- og arbejdsgiverorganisationerne, mens ordningerne på virksomhedsniveau er aftalt mellem en virksomhed og dens medarbejdere.

Arbejdsmarkedspensionerne er opbygget som kollektive forsikringsordninger, hvor medlemskabet typisk er obligatorisk for den enkelte, der er dækket af et overenskomstområde eller omfattet af en firmapensionsaftale. Arbejdsmarkedspensionerne er helt overvejende bidragsdefinerede, dvs. pensionens størrelse afhænger af de indbetalte bidrag.

Mange af disse ordninger blev etableret omkring 1990, hvor kun 30 pct. af lønmodtagerne var omfattet af en ordning. Disse ordninger er således under opbygning. Bidraget til disse ordninger vil typisk være på 12 pct. efter de stigninger, der blev aftalt ved overenskomstforhandlingerne i 2007. Arbejdsgiveren bidrager med 2/3 af beløbet og den enkelte med den sidste 1/3. For de ældre ordninger vil bidragsprocenten typisk være højere.

Ydelsessammensætningen i arbejdsmarkedspensionerne kan variere betydelig. Der er typisk en livslang løbende alderspension, der kan kombineres med ratepension og/eller kapitalpension. Hertil kommer en invalidepension og en

ægtefælle- og børnepension. Ydelserne størrelse vil også afhænge af den enkelte ordnings medlemskreds, f.eks. deres dødelig, invaliditetsrisiko etc.

Tjenestemandspension

Tjenestemandspensioner er tilsagnsdefinerede. Pensionernes størrelse afhænger af antallet af år med beskæftigelse som tjenestemand og den pensionsgivende løn - typisk slutlønnen. Tilsagnspensioner i form af tjenestemandspensionsordninger får stadig mindre betydning såvel i staten som i den kommunale/amtskommunale sektor, hvor ansættelsesformen ændres og de ansatte i højere grad omfattes af bidragsfinansierede og bidragsdefinerede pensionsordninger.

4. Individuel pensionsopsparing

Individuelle pensionsordninger kan oprettes i banker, forsikrings- og pensionsinstitutter. I 2000 indbetalte godt 1 mio. personer til individuelle pensionsordninger.

5. Skat

Pensionsudbetalinger er skattepligtig (ved udbetalinger af en kapitalpension betales en afgift på 40 pct. af engangsudbetalingen). Dette modsvares af, at indbetalinger til pensionsordninger kan trækkes fra ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst. De opsavede pensionskapitaler beskattes med en kapitalafkastbeskatning på 15 pct. af både forrentningen af obligationer og af afkastet af aktier.

Det færøske alderspensionssystem

Færøerne har, som en del af det danske rige, været påvirket af den danske ordning. Grundlaget for den nuværende pensionsordning på Færøerne går tilbage til 1933. Den færøske pension blev i 1995 overført fra en refusionsordning til et egentligt bloktilskud fra Danmark.

Færøerne har således det administrative ansvar for pensionssystemet, mens det fortsat finansieres gennem bloktilskuddet. I 1999 fik man en egentlig færøsk lovgivning om pensioner, hvori rettigheder og regulering på området er fastsat.

Pensionssystemet på Færøerne er bygget op omkring 3 søjler. Det bygger først og fremmest på den offentlige skattefinansierede folkepension, og den offentlige arbejdsmarkedsefterløn, som finansieres af arbejdsmarkedets parter. Disse to systemer udgør den største af tre søjler, der udgør det samlede alderspensionssystem.

En anden søjle er de forskellige arbejdsmarkedspensionsordninger. Offentlige tjenestemænd er ved lov sikret ret til arbejdsgiverfinansieret efterløn. Derudover har alle offentligt overenskomstansatte og de fleste privatansatte lønmodtagere nu kollektive arbejdsmarkedspensionsordninger. Mange af ordningerne har kun eksisteret få år, dvs. at de først for alvor får betydning for finansieringen af pensionsområdet engang i fremtiden. Ordningerne er meget forskellige ift. hvor meget der bliver indbetalt - fra 6 procent til 18 procent af lønindtægten.

Den tredje søjle er de individuelle ordninger. En del personer har forskelligartede private pensionsopsparinger, som tilskyndes af gunstige skatteregler.

En del af den færøske befolkningen har dog ingen pensionsopsparing. Den samlede pensionsopsparing var i 2005 sv.t. 46 procent af BNP.²⁶

Almindelige betingelser for folke- og førtidspension

Retten til færøsk social pension er som hovedregel betinget af dansk statsborgerskab, fast bopæl på Færøerne og mindst 3 års fast bopæl i det danske rige mellem det fyldte 15. og 67. år. Med fast bopæl i det danske rige sidestilles hyre med færøsk, grønlandsk eller dansk skib, ophold i udlandet som udsendt repræsentant for en færøsk, grønlandsk eller dansk offentlig myndighed i forbindelse med stilling af offentlig interesse, stilling i en afdeling af

---

²⁶ Oplysninger fra arbejdsgruppe i Finansministeriet vedr. fremtidige pensionsordninger

en færøsk, grønlandsk eller dansk virksomhed eller dennes datterselskab eller i forbindelse med uddannelse.

Beregning.

Retten til fuld færøsk pension er endvidere betinget af mindst 40 års fast bopæl i det danske rige mellem det fyldte 15. og 67. år. Ved kortere bopælstid beregnes pensionen som 1/40 af den fulde pension for hvert år, man har haft bopæl i det danske rige. Har man f.eks. haft bopæl i det danske rige i 10 hele år, udbetales pensionen som 10/40 af en fuld færøsk pension.

Pensionen udbetales ikke, hvis den udgør mindre end 1/40 af grundbeløbet.

Indtægtsgrundlag

Indtægtsreguleringen af pensionsydelse foretages på et indtægtsgrundlag, der omfatter almindelig skattepligtig indkomst undtaget social pension og arbejdsmarkedsefterløn iht. lov om arbejdsmarkedsefterløn, med tillæg for nettoindtægt som beskattes efter reglerne i kapitalgevinstskatteloven og forsorgsydelse i de tilfælde, hvor denne i niveau har svaret til den tabte indkomst. Indtægtsgrundlaget er det samme uanset hvilken pensionsydelse der indtægtsreguleres.

Folkepension

Folkepension udbetales til alle personer, der er fyldt 67 år, efter ansøgning. Folkepensionen består af et grundbeløb og et tillæg, samt børnetillæg, såfremt der er børn under 18 år.

Grundbeløb

Størrelsen af det årlige grundbeløb er 50.028 kr for enlige og 39.756 kr. for gifte pensionister, og det udbetales uafhængigt af pensionistens indtægt.

Grundbeløbet undergår ikke samme satsregulering som de øvrige pensionsbeløb, der er reguleret årligt siden 2002.

Tillæg

Størrelsen af tillægget er afhængigt af pensionistens og evt. ægtefælles samlede indtægtsforhold. Tillægget er på 35.712 kr. for enlige og 27.648 kr. for gifte personer.

Tillægget nedsættes med 60 procent af indtægten, hvis denne overstiger det fradragsfrie indtægtsbeløb. Dette beløb er for enlige 56.400 kr. om året, og for gifte personer 112.800 kr. om året tilsammen. For gifte pensionister udgør indtægtsgrundlaget det halve af ægtefællernes samlede indtægtsgrund-

lag, uanset om den ene eller begge ægtefæller er pensionister. Tillægget bortfalder ved indtægt på 115.920 kr. for enlige, og 204.960 kr. for ægtepar. Det fradragsfrie indtægtsbeløb reguleres på samme måde som tillægget.

Skattemæssige forhold

Grundbeløbet er ikke skattepligtigt, mens tillægget er skattepligtigt.

Andre tillæg

Personer, som inden det 67. år oppebar bistands- eller plejetillæg, bevarer dette ved overgangen til folkepension.

Personlige tillæg kan ydes til rimelige enkeltudgifter, boligudgifter, sygebehandling o.l. efter en konkret økonomisk behovsvurdering til pensionister, hvis forhold er særlig vanskelige.

Alle pensionister har ret til tilskud til medicinudgifter, der overstiger egenbetalingen, som udgør henholdsvis 200, 400 eller 600 kr pr. kvartal afhængigt af den enkeltes indtægt.

Enlige pensionister, der foruden pensionen har mindre end 60.000 kr. i årsindtægt, og ægtepar, der foruden pensionen ialt har mindre end 80.000 kr. i årsindtægt, får et særligt tillæg på 6.924 kr. om året. Ægtepar får udbetalt et tillæg.

Alle nævnte beløb er satser pr. 1. januar 2008. Nævnte *andre tillæg* er ikke skattepligtige.

Folkepensionen er skattefinansieret, og administreres af den centrale socialforvaltning.

Den offentlige arbejdsmarkedsefterløn

Udover nævnte folkepension findes en offentlig lovreguleret arbejdsmarkedsefterløn. Denne finansieres af arbejdsmarkedets parter, ved at alle personer under 67 år indbetaler en procentdel af deres løn, og alle arbejdsgivere indbetaler en tilsvarende procentdel af udbetalte lønninger. Denne procentdel er pr. 1. januar 2008 1,75 procent. Indbetalingerne sker til en efterlønsfond, som bestyres af en bestyrelse.

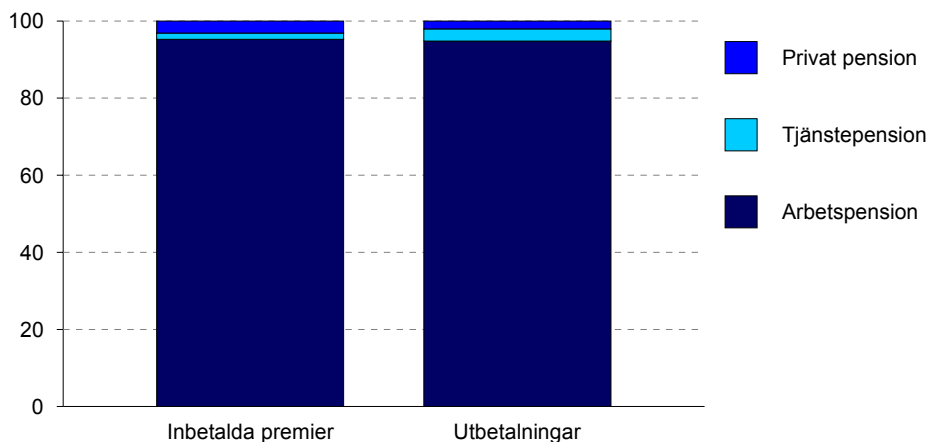
Bestyrelsen fastsætter efterlønsbeløbet for efterfølgende kalenderår senest 1. oktober indeværende år.

Alle personer, der er fyldt 67 år, har fast bopæl på Færøerne og er registreret i det færøske folkeregister har ret til denne arbejdsmarkedsefterløn. Efterlønnen er pr. 1. januar 2008 2.230 kr. om måneden. Beløbet er skattepligtigt.

Det finska ålderspensionssystemet

Det finländska pensionsskyddet består huvudsakligen av arbetspension som grundar sig på förvärvsarbete och omfattar såväl anställda som företagare, och av folkpension som grundar sig på boende och erbjuder ett minimiskydd. Pensionsskydd som arbetsgivaren ordnar eller som baserar sig på arbetsmarknadsavtal (tjänstepension), samt individuella försäkringar, existerar endast i liten omfattning i Finland jämfört med många andra europeiska länder. Detta beror bl.a. på att det lagstadgade arbetspensionssystemet inte har någon övre gräns för pensionen eller inkomsten som ligger till grund för pensionen. Det totala pensionsskyddet består till 95 procent av det lagstadgade pensionsskyddet (diagram 1). Folkpensionens andel av de totala pensionsutgifterna uppgick år 2006 till 15 procent.

Diagram 1 Arbetspension, tjänstepension (tillägspension¹) och privat pension (2006)

Källa: Försäkringsinspektionen

¹ Tillägspension i Finland motsvarar i princip tjänstepension t.ev. i Sverige och Norge

Det finska pensionssystemet har nyligen reformerats. Pensionsreformen trädde i kraft den 1 januari 2005. Sedan 2005 har pensionerna räknats på ett nytt sätt. De intjänade pensionerna fram till slutet av år 2004 räknas skilt enligt de lagar som gällde före pensionsreformen.

De mest betydande förändringarna i den omfattande pensionsreformen var att arbetsinkomsterna under hela yrkesbanan började beaktas i den pensionsgrundande lönen, flexibel pensionsålder mellan 63 och 68 års ålder infördes, åldersgränsen för förtidspensioner höjdes, arbetslöshetspension och individuell förtidspension avskaffades och den ökande livslängdens inverkan på pensionssumman började beaktas. Dessutom har beräkningsreglerna i olika arbetspensionslagar förenhetligats ytterligare.

Reformen har stärkt sambandet mellan avgift och förmån. Reformen svarar på det ökande behovet av arbetskraft och de stigande pensionsutgifterna. Det främsta målet för pensionsreformen är att sporra anställda till att stanna längre kvar i arbetslivet.

Arbetspensionssystemet består av pensionssystemen för den privata och för den offentliga sektorn. Tre fjärdedelar av arbetskraften arbetar inom den privata sektorn och en knapp tredjedel inom den offentliga sektorn. Var sjätte person som är verksam inom den privata sektorn är företagare.

Personens pensionskydd ordnas enligt flera pensionslagar. Arbetspensionslagarna för den privata sektorn omfattar anställda hos privata arbetsgivare, egenföretagare och lantbruksföretagare samt dem som omfattas av lagen om sjömanspensioner. En ny lag om pension för arbetstagare, ArPL, trädde i kraft 1 januari 2007. ArPL är en sammanslagning av de arbetspensionslagar som gäller löntagare inom den privata sektorn²⁷.

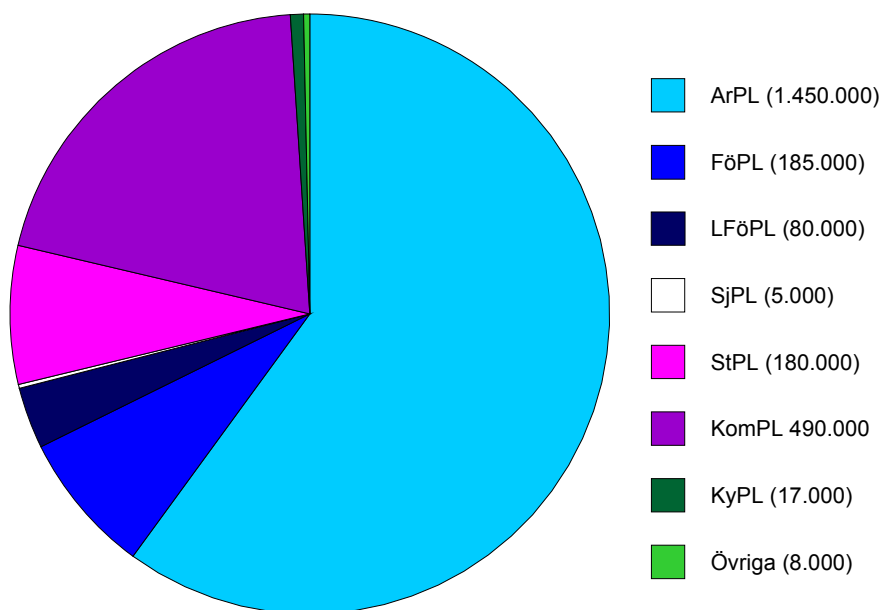
Till den offentliga sektorn hör personer som är anställda av staten, en del av de anställda inom undervisningssektorn och de statsunderstödda institutionerna, anställda inom städer, kommuner och samkommuner samt personer som är anställda av kyrkan, församlingarna och församlingsförbunden. Den offentliga sektorn omfattar också Folkpensionsanstaltens och Finlands Banks tjänstemän samt personer som anställts av den ortodoxa kyrkan före 1 januari 1994.

Trots att det finns flera olika pensionslagar är ArPL den viktigaste arbetspensionslagen, till vilken alla andra pensionslagar är anpassade.

---

27 ArPL = Lagen om pension för arbetstagare (APL), Lagen om pension för arbetstagare i kortvariga arbetsförhållanden (KAPL), Lagen om pension för konstnärer och särskilda grupper av arbetstagare (KoPL). Däremot bibehålls inom den privata sektorn lagen om pension för företagare (FöPL), lagen om pension för lantbruksföretagare (LFöPL) och lagen om sjömanspensioner (SjPL). Inom den offentliga sektorn finns separata lagar: lagen om statens pensioner (StPL), lagen om kommunala pensioner (KomPL) och Pensionslagen för evangelisk-lutherska kyrkan (KyPL) samt Finlands Banks pensionsstadga (FB), Folkpensionsanstaltens pensionsstadga (FPA) och Ålands landskapsregerings pensionsstadga.

Diagram 2 Pensionsskydd i arbetet 31 december 2007

Samma person kan omfattas av flera olika pensionslagar

1 Ålderspension i Finland

Inkomstrelaterad arbetspension

Arbetspension tjänas in från början av den månad som följer på 18-årsdagen. Före år 2005 började man tjäna in pension först i 23 års ålder. Från och med 2005 räknas pensionen på basis av inkomsterna under hela den yrkesverksamma tiden. Arbete vid sidan av pension är pensionsgrundande. Pension tillväxer också på basis av inkomster som ligger till grund för vissa sociala förmåner.

Arbetspensionerna reviderades från 2005 så att de som är i åldern 63–68 år kan gå i ålderspension enligt eget val. Den som vill kan skjuta upp ålderspensioneringen till efter 68 års ålder, varvid pensionen höjs med 0,4 procent för varje uppskovsmånad.

Pensionen grundar sig på inkomsterna efter avdrag för pensionsavgiften för arbetstagare. Den som är 18–52 år gammal tjänar in pension enligt 1,5 pro-

cent av årsinkomsten. För den som är 53–62 år är intjäningsprocenten 1,9 och 4,5 för den som har fyllt 63 år. Den som har arbetsinkomster vid sidan av sin pension tjänar in pension på basis av dessa med 1,5 procent per år oavsett ålder men inte längre än till utgången av den månad under vilken man fyller 68 år.

Den som har fyllt 62 år kan ta ut sin arbetspension i förtid. Då görs en förtidsminskning av den pension som har tjänats in fram till pensioneringen. Minskningen uppgår till 0,6 procent per månad. Om pensionen tas ut ett år i förtid minskar pensionen med 7,2 procent. Minskningen är bestående. Dessutom kan man också gå på deltidspension i åldern 58–67 år.

Pensionen på basis av sociala förmåner tillväxer med 1,5 procent per år oavsett ålder. Pensionen tillväxer beroende på förmån med 65–117 procent utgående från den inkomst som utgör förmånsgrund. Vid avsaknad av inkomster används ett fast eurobelopp. För perioder med moderskapspenning, särskild moderskapspenning, faderskapspenning och föräldrapenning tillväxer pensionen med 117 procent av den inkomst enligt vilken förmånen har räknats. Vid avsaknad av arbetsinkomster tillväxer pensionen på basis av beloppet 588,54 euro i månaden (2008). För vård av eget barn under 3 år och för studier som leder till examen tjänas pension in enligt en kalkylmässig månadslön på 588,54 euro (2008).

För perioder med arbetslöshetsdagpenning är 75 procent av den inkomst som ligger till grund för dagpenningen pensionsgrundande. De inkomster som ligger till grund för perioder med utbildningsdagpenning, vuxenutbildningsstöd, rehabiliteringspenning, ersättning för inkomstbortfall enligt trafikförsäkringslagen eller lagen om olycksfallsförsäkring, sjukdagpenning och specialvårdspenning är pensionsgrundande till 65 procent.

Pensionernas storlek har anpassats till förändringen i den förväntade livslängden med hjälp av livslängdskoefficienten. Livslängdskoefficienten gäller dem som är födda år 1948 eller senare och påverkar nya ålderspensioner för första gången år 2010. Om den genomsnittliga livslängden ökar gör livslängdskoefficienten att den intjänade månadspensionen minskar. Man kan kompensera den av koefficienten orsakade pensionsminskningen genom att arbeta längre.

Inom arbetspensionssystemet används två olika index. Lönekoefficienten gäller alla som förvärvsarbetar. Lönekoefficienten påverkas till 80 procent av förändringen av lönenivån och till 20 procent av förändringen av prisnivån. Med den justeras de pensionsgrundande inkomsterna och penningbeloppen i arbetspensionslagarna. Med arbetspensionsindex justeras alla löpande pensioner oberoende av pensionstagarens ålder. Indexet påverkas till 20 procent

av förändringen av lönenivån och till 80 procent av förändringen av prisnivån. Arbetspensionerna utgör skattepliktig inkomst.

Grundskyddet

Folkpensionen tryggar en minimiutkomst till den som saknar eller har låg arbetspension. Ålderspension kan betalas ut från 65 års ålder. Den kan tas ut i förtid från 62 års ålder, men pensionen minskar permanent. Förtidsminskningen är 0,4 procent för varje månad som återstår tills pensionstagaren fyller 65. Arbetspension som en person tjänat in efter fyllda 63 minskar inte folkpensionens belopp. För rätt till full pension krävs 40 års bosättning i Finland från 16 års ålder²⁸. Folkpensionen minskar med växande arbetspension. När arbetspensionen överstiger 49,29 e/mån (2008) minskar det fulla folkpensionsbeloppet med hälften av skillnaden mellan arbetspensionen och 49,29 euro.

Folkpensionen höjs årligen med folkpensionsindex som grundar sig på levnadskostnadsindex. Pensioner är skattepliktig inkomst, men om man endast får folkpension är denna skattefri.

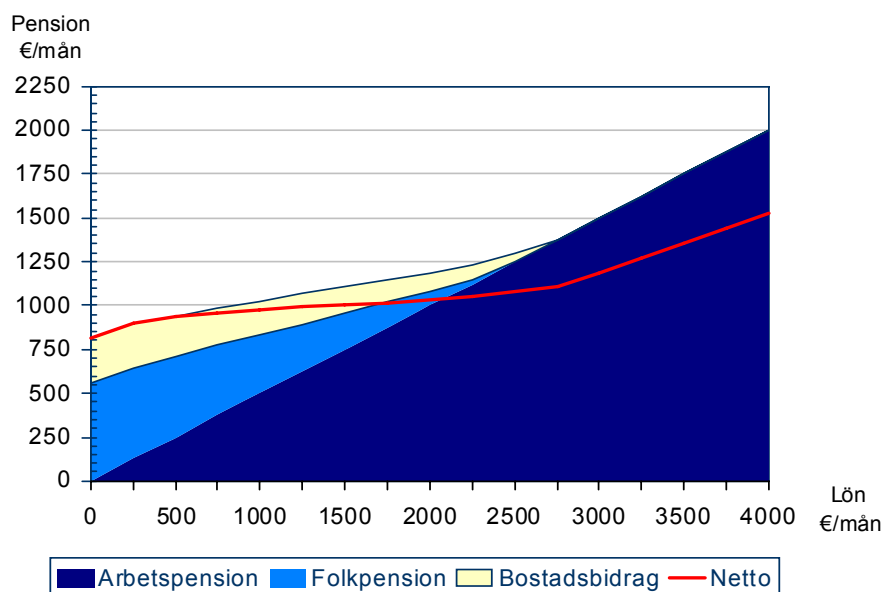
Tabell 1 Full folkpension samt bruttoarbetspensioner som ger rätt till fullt belopp och sådana som utesluter rätt till folkpension, euro/mån, 2008.

	Full folkpension	Arbetspension som medger full folkpension	Arbetspension som utesluter folkpension
<i>Familjeställning och kommungrupp</i>			
Ensamstående	558,46	49,29	1 154,30
Gift	495,35	49,29	1 028,13

Pensionärer som har fyllt 65 år kan också ansöka om bostadsbidrag. Bostadsbidraget är inkomstprövat och prövas mot alla typer av inkomst och mot förmögenhet. Bidraget har stor betydelse för den enskilde pensionärens levnadsstandard.

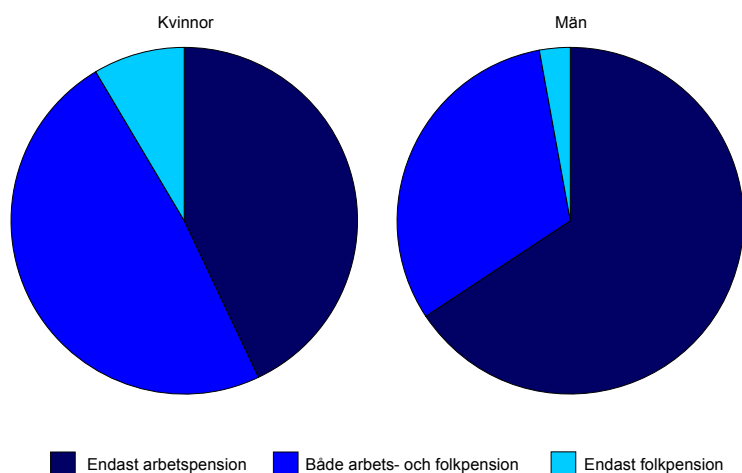
28 Bosättning i annat EU-/EES-land ger också rätt till folkpension.

Diagram 3 Arbetspension reducerar folkpension

Antal ålderspensionärer 2007

I december 2007 var antalet ålderspensionärer knappt en miljon. En majoritet av dem, 52 procent, fick endast arbetspension. Närmare hälften, 42 procent, uppbar även folk(garanti)pension och drygt 60 000 personer uppbar endast folkpension. 95 000 ålderspensionärer fick dessutom bostadsbidrag, av dem $\frac{3}{4}$ del var kvinnor.

Diagram 4 Samtliga ålderspensionstagare efter pensionsstruktur 31 december 2007

Finansiering

Arbetspensionerna inom den privata sektorn bekostas huvudsakligen med de försäkringsavgifter som arbetsgivare och arbetstagare betalar. Företagarnas och lantbruksföretagarnas pensioner finansieras delvis också med statsmedel. Staten betalar företagarnas pensioner till den del som försäkringsavgifterna inte räcker till att täcka. Staten bekostar en tredjedel av sjömanspensionerna.

Arbetsgivarens försäkringsavgift varierar beroende på vilken pensionslag som tillämpas och hur stort företaget är. Arbetstagarens pensionsavgift påverkas inte av sådana omständigheter. Däremot har avgiften sedan år 2005 påverkats av arbetstagarens ålder.

I Finland ålderspensionsavgift är en del av total arbetspensionsförsäkringsavgift (se bilaga 1). Den genomsnittliga arbetspensionsförsäkringsavgiften enligt ArPL är 21,8 procent av lönen (år 2008). Pensionsavgiften för arbetsgivare är 16,8 procent och för arbetstagare 4,1 procent. Pensionsavgiften för arbetstagare över 53 år är 5,2 procent. Pensionsavgiften för arbetstagare är den samma inom den offentliga sektorn, men hela avgiften är ca 28,2 procent av den lönesumma som omfattas av KomPL och ca 24,74 procent av den lönesumma som omfattas av StaPL.

Finansieringen bygger delvis på fondering och delvis på fördelning. Inom den privata sektorn är en fjärdedel av avgifterna fonderad för att täcka framtida pensionsansvar.

Grundskyddet finansieras med arbetsgivarens folkpensionsavgifter och allmänna skattemedel.

*Bilaga 1.***Delarna i den genomsnittliga ArPL-avgiften år 2008 (procent av lönen)**

Ålderspension	2,9
Invalidpension	1,8
Arbetslöshetspension	0,0
Utjämningsdel	16,6
Övriga delar ¹⁾	1,0
Uppskattade återbärningar	-0,5
Sammanlagt	21,8

1 Delen övriga innehåller premieförlustandel, omkostnadsandel och andel för Pensions-
skyddscentralens kostnader

Det isländska ålderspensionssystemet

Det isländska pensionssystemet är ett tre-pelare-system.

Första pelaren är grundpensionen som betalas av Riksförsäkringsverket (folkpensionen) och finansieras av skatter. Rättigheterna är endast baserade på bosättningsstid i landet.

Den andra pelaren är tilläggspension för alla löntagare och andra yrkesaktiva personer som betalas av pensionsfonder. Pensionsfonderna är typiska besparingsbaserade ordningar. På grund av fondbildningen inom pensionsfonderna spelar de en stor roll på kreditmarknaden.

Den tredje pelaren är extra individuell privat pensionsbesparing. Den har inte haft stor betydelse i Island, men gynnas av ändrade skatteregler 1997 och nya avtal på arbetsmarknaden.

De sista 25 åren har det isländska ålderspensionssystemet ändrats väsentligt. Ändringarna karakteriseras av ökande betydelse av besparingsbaserade ordningar, som framgår av tabellen nedan.

Tabell 1 Procentuell fördelning av ålderspensionsutgifter åren 1991, 1999 och 2006

	1991	1999	2006
Grundpension	68,0	56,1	43,0
Tilläggspension totalt	32,0	43,9	53,8
Fonder med förmånsbestämda tilläggspensioner	16,1	20,9	26,5
Fonder med avgiftsbestämda tilläggspensioner	15,9	23,0	27,3
Privat pension	.	.	3,2
Ålderspension totalt	100	100	100

1 Grundpension

Grundpensionen betalas som regel vid 67 års ålder, men sjömän kan gå i pension vid 60 års ålder om de har varit minst 25 år till sjöss. För att ha rätt till ålderspension från folkpensionen ska pensionären ha varit bosatt i Island åtminstone tre år i åldern 16 till 67 år. Fast bosättning i 40 år ger rätt till en full pension, med en kortare bosättningstid avtar pensionen procentuellt.

I Island har grundpensionsbeloppet för ålderspensionärer länge reglerats både med avseende på egen och hushållets arbetsinkomst och tilläggspension från pensionsfonder. År 2007 påbörjades en reformering av denna ordning i två steg med lagändringar 1 januari 2007 och 1 januari 2008. Syftet med reformeringen har varit att höja pensionsbelopp något, minska påverkan (höja friinkomstgrad och minska reduceringen) både av den egna och av hushållets inkomster. Därmed har grundskyddet stärkts och ålderspensionärer getts möjlighet till mer arbetsdeltagande. Med lagändringen kom rätt till uppskjutande av pensionsuttaget till 72 års ålder. Uppskjutningen ger rätt till höjning av alla grundpensionens delar om 0,5 procent för varje månad eller maximalt 30 procent.

Folkpensionen består år 2007 av tre delar som beskattas efter samma regler som andra inkomster. Dessa delar är grundbelopp, inkomstförsäkring och extratillägg till ensamstående som bor ensamma. Tabellen nedan visar grundpensionens storlek och inkomstprövning år 2007.

Tabell 2 Grundpensionens storlek och inkomstprövning år 2007

	Maxi- mi- belopp, kronor	Inkomst där re- duk- tionen börjar, kronor	Pensio- nen bort- reduce- rad vid inkomst, kronor	Reduk- tionpro- cent	Inkomster som redu- cerar
Grundbe- lopp ¹	297 972	2 056 404	3 049 644	30,00	Beskattningsbara in- komster utom pensio- ner och bidrag, sedan 2007 ej heller arbetsin- komst till pensionärer 70 år och äldre. Kapi- talinkomst medräknas till 50 procent
Inkomstför- säkring grundregel	993 360	.	3 105 041	39,95	Som för grundbeloppet men även tilläggspension och privat pension redu- cerar beloppet. För mar- kar tas hän-syn till 65 procent av egen och 35 procent av makens ar- betsinkomst respektive 80 procent av egen och 20 procent av makens tilläggspension ²⁾
Inkomstför- säkring sär- regel	446 736	.	670 070	66,67	Som för grundregeln men bara egen in- komst reducerar. Om 2/3 av pensionärens in-komst är lägre än 446 731 kr ska skill- naden ersättas med inkomstförstärkning.
Extra tillägg till ensam- boende	277 968	.	2 359 660	11,78	Samma regler som för inkomstförstärkningen

1 Om hela grundbeloppet reduceras bort betalas inte heller inkomstförsäkring eller extratillägg

2 Reduktionen av grundbeloppet dras från reduktionen av inkomstförsäkringen

Grundpensionsbeloppet bestäms varje år i statens finans/budgetlag. Vid be-
stämningen av hur mycket årsbeloppet ska höjas ska hänsyn tas till löneutveck-
lingen. Höjningen ska dock lägst motsvara ökningen i konsumentprisindex.

2. Tilläggs pension

Tilläggs pensionens utveckling

De isländska tilläggs pensionsfonder betalar både ålders- och invalidpension samt efterlevandepension. De är försäkringsfonder där medlemmarna äger rätt i form av intjänade pensionspoäng men inte individuellt ägda konton. Pensionerna bestäms av avgifter som har betalats in och finansieras av fondmedel. Om fondmedlen är otillräckliga minskas pensionen. Annat gäller för de äldre lagbundna pensionsfonder för offentligt anställda och bankanställda (år 1921 stiftades en lag om de första tilläggs pensionsfonder för offentlig anställda). I dessa fonder bestäms pensionerna som en viss procent av lönen under något eller några år i slutet av yrkeskarriären (där procenttalet beror på hur länge medlemmen har betalt avgifter till fonden). Pensionerna är således förmånsbestämda och följer löneutvecklingen i yrket i fråga. Pensionernas storlek är i det här fallet inte avhängig fondtillgångarnas storlek; de förmånsbestämda pensionerna garanteras av inbetalningar från arbetsgivaren, stat eller kommun.

År 1969 blev tilläggs pensionsordningar införda för alla löntagare i privat sektorn genom avtal mellan arbetsmarknadens parter. Obligatoriskt medlemskap i pensionsfonder för alla löntagare infördes enligt lag 1974 och för alla på arbetsmarknaden (också frilansarbetande och företagare) enligt lag 1980. I avtal mellan arbetsmarknadens parter 1990 beslutades att medlemsavgifter ska betalas av all lön (förr bara av full lön utan övertidsersättning o.s.v.). Avtalet mellan arbetsmarknadens parter förnyades 1995 och kan ses som en grund till den generella harmoniserade lagstiftningen om pensionsfonder 1997.

Med lag om pliktförsäkring för tilläggs pension och om pensionsfonders verksamhet år 1997 stiftades för första gången en total lag om pensionsfonder. Bl.a. definierar lagen minimiavgifter för medlemmar och arbetsgivare, minimirättigheter till pension, villkor för fondernas verksamhet, vilka typer av investeringar de får göra och krav på att deras fonderingar står för framtida utbetalningar. Lagen omfattar också andra lagbundna pensionsfonder (som pensionsfonder för offentligt anställda) även om dessa fortfarande har sina egna lag.

Avgifter och rättigheter

Pliktförsäkring för tilläggs pension definieras enligt lagen om pliktmedlemskap i tilläggs pensionsfond och till betalning av avgifter till den. Lagen definierar inte avgiftens belopp, bara minimiavgift. Den samlade minsta avgiften utgör som regel 12 procent av den försäkrades inkomst (från år 2006, tidiga-

re 10 procent). Avgiften delas mellan löntagare och arbetsgivare på det sättet att de förstnämnda står för 4 procent och de andra för 8 procent. Löntagares avgifter är inte skattepliktiga men pensionen beskattas som löneinkomst. Vilken pensionsfond som avgiften betalas till och avgiftens belopp (utöver minimum) och delningen mellan löntagare och arbetsgivares bestäms av de avtal som bestämmer minimilön i vederbörande bransch.

Pensionsfondernas lägsta nivå för försäkring för tilläggs pension definieras enligt lagen som 56 procent av månadslönen om avgift har betalats i 40 år. Pensionen betalas månatligt till livets slut och kan tas ut senast från 70 års ålder. Pensionsnivån överensstämmer med avtalet mellan arbetsmarknadens parter från år 1995, som föreskriver att en avgift till pensionsfond på 10 procent ska ge rätt till en månatlig pension som minst svarar mot 1,4 procent av genomsnittlig månadslön från 67 års ålder. Pensionsfonden ska enligt närmare bestämmelser i förordning börja betalning av ålderspension när medlem har fyllt 65-67 år. Pensionsfonden kan också ge medlem möjlighet till förtida eller uppskjutet pensionsuttag om fem år. Den månatliga pensionen ska indexregleras med konsumentprisindex. I pensionsfondens förordning finns närmare bestämmelser om pensionsbelopp, om dess uträkning och villkor för utbetalning.

Summan av pensionsfondernas tillgångar och nuvärdet av framtida medlemsavgifter ska motsvara nuvärdet av förväntade pensionsbetalningar för redan inbetalda avgifter och för framtida avgifter. Om en aktuariell utredning visar att skillnaden mellan tillgångar och förpliktelser är mer än 10 procent är det nödvändigt att göra ändringar i fondens förordning. Det samma gäller om skillnaden är över 5 procent i fem år i följd.

Tilläggs pensionsfondernas struktur och finansiering

Tilläggs pensionsfonderna kan indelas i följande kategorier: 1) för offentligt anställda, 2) för enskilda fackföreningar, sammanslutning av fackföreningar eller landsomfattande fackförbund och 3) för anställda i enskilda företag (sällsynt). De sista åren har antalet fonder gått ned till följd av sammanslagning av fonder och att små företagsfonder har upphört. Antalet har halverats från 1991 till 2007 eller från 76 till 37 (av dessa tar 6 inte längre mot medlemsavgifter). Av dessa 37 (31) är 22 (18) försäkringsfonder med fullt finansieringsansvar (avgiftsbestämda pensioner), medan för 13 (12) fonder pensionernas finansiering garanteras av arbetsgivare (förmånsbestämda pensioner) (jämför ovan). 2 (2) fonder har båda typerna av pensionsförsäkring. Dessa är två stora fonder för offentliganställda, som till följd av lagstiftningen 1997 införde försäkringsfonder för nya medlemmar medan äldre medlemmar kunde välja att stanna i de äldre fonderna. År 2007 står de tre största

fonderna för mer än hälften av fondernas tillgångar och de tio största för över 80 procent av dem.

Det isländska fonderade pensionssystemet kännetecknas av att avgifter samlas upp i en fond från vilken utbetalningar sker först när de som betalat in avgifterna börjat ta ut sin pension. Under mellanperioden investeras de pensionsmedel som löpande inbetalas på kreditmarknaden. Med fonderade system tar det åtskilliga decennier från att systemet startar till dess att pensioner på den tilltänkta nivån kan utbetalas. För dem som bara har några arbetsår kvar vid systemstarten kan pensionen omöjligt bli av någon nämnvärd storlek. Som framkommit har de isländska tilläggs pensionsfonderna utvecklats över lång tid och det är klart att det har varit skillnad mellan offentligt anställda och löntagare på privata marknaden vad gäller rättigheter till tilläggs pension. Men den skillnaden minskar för varje år och nu är det nästan 30 år sedan alla löntagare började betala avgifter till pensionsfonder. År 1991 fick en tredjedel av de kvinnliga ålderspensionärerna endast grundpension och detsamma gällde för nästan en femtedel av männen. Sexton år senare eller 2006 gäller det för en tiondedel av kvinnorna och en tjugondel av männen.

Tabell 3 Mottagare av ålderspension efter kön och pensionstyper 1991, 1999 och 2006

	1991	1999	2006
	Procent	Procent	Procent
<i>Kvinnor</i>	100	100	100
Endast grundpension	31,1	12,2	9,1
Grund- och tilläggs pension	68,8	87,5	81,7
Endast tilläggs pension	0,1	0,2	9,2
<i>Män</i>	100	100	100
Endast grundpension	18,7	8,6	5,3
Grund- och tilläggs pension	79,8	89,6	79,1
Endast tilläggs pension	1,6	1,8	15,6

I ett fonderat system betalar varje årskull premiebetalare så att säga sina egna pensioner. Att varje generation betalar sina egna framtida pensioner är en väsentlig fördel med fonderade system. Det gäller i synnerhet för länder med en förväntad mer eller mindre kraftig ”åldringsexplosion”.

Pensionsfondernas tillgångar i Island har växt från 77 procent till 120 procent av BNP från 1999 till 2007. På samma tid har BNP i fasta priser växt 39,5 procent. Det är mer än en fördubbling (118 procent) i real ökning enligt konsumtionsindex. Det har både en enorm betydelse för dagens kreditmarknad och inte mindre för framtida pensioner och deras inflytande på ekonomin.

Tabell 4 Tilläggs pensionsfondernas tillgångar i procent av BNP

	Tillgångar i procent av BNP
1999	77,1
2000	77,7
2001	78,0
2002	77,0
2003	90,0
2004	97,4
2005	108,6
2006	116,2
2007	119,8

3. Privat pensionsbesparing

Med lagen om pensionsfonder från år 1997 fick löntagare och andra på arbetsmarknaden, som vill göra extra privat pensionsbesparing utöver pliktbesparingen, rätt att teckna kontrakt med banker, livförsäkringsbolag och pensionsfonder (som har rätt enligt lagen att motta den typen av besparingar) om betalning av månatliga avgifter till extra privat pensionsbesparing på individuella konton.

Enligt lagen kan kontoinnehavaren först när han fyller 60 år börja ta ut besparingen och räntor med lika stor årlig utbetalning på minst 7 år eller på den tid som återstår till 67 års ålder. Det betyder t.ex. att beloppet kan tas ut som en årlig utbetalning i tre år från 65 till 67 års ålder eller som en engångsutbetalning vid 67 års ålder.

Skatteregler ger rätt till att uppskjuta skattebetalning av 8 procent av total lön om det går till betalning av pliktavgifter till tilläggs pension (minsta avgift 4 procent) och avgifter till privat pension. Extra privat pensionsbesparing har utvecklats på det sättet att enligt avtal mellan löntagare och arbetsgivare betalar arbetsgivare 2 procent om löntagare väljer (är inte obligatoriskt) att betala 2 procent eller mer i avgift. Det har lett till att en stor del av de arbetsaktiva har börjat besparingar av den typen.

Alderspensjon i Norge

1. Innledning

Folketrygden er det allmenne offentlige pensjonssystemet, og dekker alle som bor eller arbeider i Norge. Folketrygdens pensjonsytelser omfatter alders-, uføre- og etterlattepensjon.

Alle arbeidstakere i Norge har i tillegg supplerende pensjonsordninger gjennom virksomheten de arbeider i, og som er finansiert av innskudd fra den enkelte arbeidstaker og arbeidsgiver (omtalt som *tjenstepensjonsordninger* i Norge). Offentlig ansatte har lenge hatt dette, mens det i privat sektor tidligere var opp til den enkelte virksomhet å velge om en vil ha en supplerende pensjonsordning. Fra 2006 er dette imidlertid obligatorisk i Norge også for privat sektor, der bedrifter etter nærmere regler må sette av minst 2 prosent av arbeidstakernes lønn til en innskuddsbasert supplerende pensjonsordning (såkalt OTP - obligatorisk tjenstepensjon). Alternativt må den enkelte bedrift ha en ytelsesbasert supplerende pensjonsordning på minst tilsvarende nivå. Den enkelte kan også spare til pensjon gjennom individuelle ordninger, men dette har et relativt lite omfang.

I 2006 utgjorde alderspensjon fra folketrygden 67 prosent av inntekten for alle alderspensjonister, mens supplerende pensjonsordninger (tjenstepensjon) stod for 18 prosent, og annen inntekt som kapitalinntekter og arbeidsinntekter utgjorde 15 prosent. Det er særlig alderspensjonister med de høyeste inntektene som har betydelige andre inntekter, mens alderspensjonister med lave inntekter får det aller meste av sin inntekt fra folketrygden.

Folketrygdens alderspensjon utbetales i dag fra fylte 67 år. Fra 2011 planlegges det som en del av en større pensjonsreform å åpne for en nøytralt (aktuarisk) utformet fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 62 år.

Personer som av medisinske grunner ikke kan stå i arbeid til 67 år har rett på uførepensjon. Uførepensjon er utbredt i eldre aldersgrupper, og i 2007 hadde 43 prosent av nye alderspensjonister i folketrygden tidligere mottatt uførepensjon. Uførepensjonen gir i dag om lag samme ytelse som folketrygdens alderspensjon. Det arbeides med endringer i folketrygdens ytelser til uførepensjon, og i alderspensjon for tidligere uføre, bl.a. i lys av at det fra 2011 vil åpnes for fleksibel alderspensjon fra 62 år. De offentlige supplerende pensjonsordningene gir også uføredeknning, mens dette er valgfritt i privat sektor.

I tillegg har man i Norge ordninger med avtalefestet pensjon. Disse ordningene gir i dag pensjon for aldersgruppen 62-66 år, basert på avtaler mellom arbeidsgiverorganisasjonene og arbeidstakerorganisasjonene. Ordningene

ne dekker om lag 80 prosent av alle arbeidstakere ved 62 års alder. AFP gir en pensjonsdekning om lag på linje med folketrygdens uførepensjon og alderspensjon. Hoveddelen av ordningen finansieres av arbeidsgiverne, men også staten bidrar til finansieringen.

Som følge av at det vil innføres en fleksibel folketrygd fra 62 år fra 2011 foreslås det å endre utformingen av AFP-ordningene for 1948-kullet og senere årskull. AFP vil for denne gruppen bli omgjort til et nøytralt påslag til folketrygden. Endringer i AFP-ordningen, inkludert overgangsordninger, har vært et viktig tema i lønnsoppgjøret i privat sektor i Norge i 2008.

2. Folketrygdens alderspensjon

Folketrygdens alderspensjon skal etter planen gradvis reformeres fra 2011. Reformen er forankret i to stortingsvedtak fra 2005 og 2007. Det arbeides nå med en lovproposisjon som skal fremmes i løpet av 2008, og som i større detalj vil redegjøre for regelverket i det nye systemet og overgangsreglene.

En viktig grunn til reformen var at utgiftene til alderspensjon ville øke meget sterkt med dagens system, og at det var behov for endringer for å gjøre folketrygden mer bærekraftig. Aldringen av befolkningen vil i Norge som i andre land gi økende forsørgingsbyrde. Samtidig er den gjennomsnittlige pensjonen fra folketrygden anslått å øke i årene framover sammenliknet med lønnsnivået i samfunnet. Det nåværende pensjonssystemet gir videre samlet sett relativt svake insentiver til å stå i arbeid, spesielt for eldre personer over 62 år. Systemet har også noen urettferdige sider ved at personer med samme livsinntekt i dagens system kan få svært ulik pensjon, og personer med svært ulik livsinntekt kan få samme pensjon.

Reformen i Norge er inspirert av den svenske pensjonsreformen, bl.a. ved at en går over til livsløpsbasert pensjonsopptjening og ved at det innføres fleksibel pensjon som er nøytralt utformet. Videre foreslås det også i Norge at det opptjenes en beregnet pensjonsbeholdning, som ved pensjonering deles på et delingstall som reflekterer antall år som pensjonist.

Den norske reformen er likevel på en del punkter forskjellig fra reformen i Sverige. I Norge vil folketrygden fortsatt være løpende finansiert, og en del av statsbudsjettet. Det foreslås ikke et autonomt system med egne innbetalinger som i Sverige, og dermed ikke noen balanseringsmekanisme for å balansere utgifter og inntekter i systemet. I Norge er det heller ikke foreslått innført en premiepensjon som del av det offentlige systemet. På den annen side har Norge siden 2006 hatt et system med obligatorisk supplerende pensjon i privat sektor som er fondert. Forslaget til reform innebærer også noen andre forskjeller sammenliknet med den svenske reformen, f.eks. når det

gjelder nivået på pensjonsopptjening og indeksering av inntektpensjon under utbetaling og av garantipensjonen.

Etter Regjeringens forslag vil alle som er født i 1963 eller senere omfattes fullt ut av det reformerte systemet. Alle som er født 1953 eller tidligere vil omfattes fullt ut av dagens opptjeningsregler. Personer født i årene 1954-1962 vil få sin pensjon beregnet etter en forholdsmessig andel fra dagens og nytt opptjeningsystem. Personer født i 1954 får 1/10 fra nytt system og 9/10 fra dagens system. Andelene økes deretter for hvert senere årskull, slik at 1962-kullet får 9/10 fra nytt system og 1/10 fra dagens system.

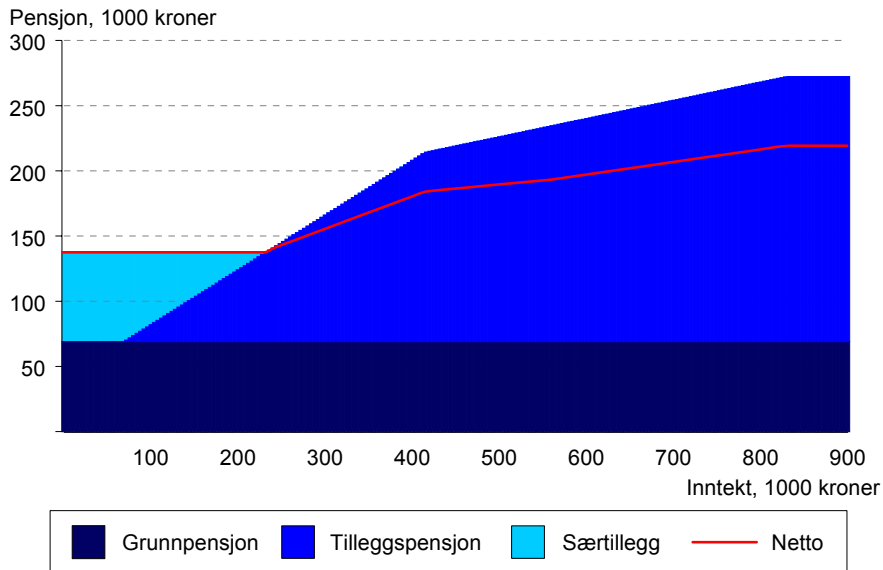
Fleksibel pensjon fra 62 år er foreslått innført fra 2011 for nye alderspensjonister både i dagens system og i nytt system. Levealdersjustering av pensjonen er videre foreslått innført fra 2010. Endret regulering av pensjoner under utbetaling er foreslått innført for alle alderspensjonister fra 2011.

Personer som har ingen eller lav opptjening av pensjon, vil få sin inntektpensjon supplert med en garantipensjon. Garantipensjonen foreslås å tilsvare minstepensjonen i dagens folketrygd, men vil ha en noe annen utforming ved at den avkortes gradvis mot inntektpensjonen med 80 prosent.

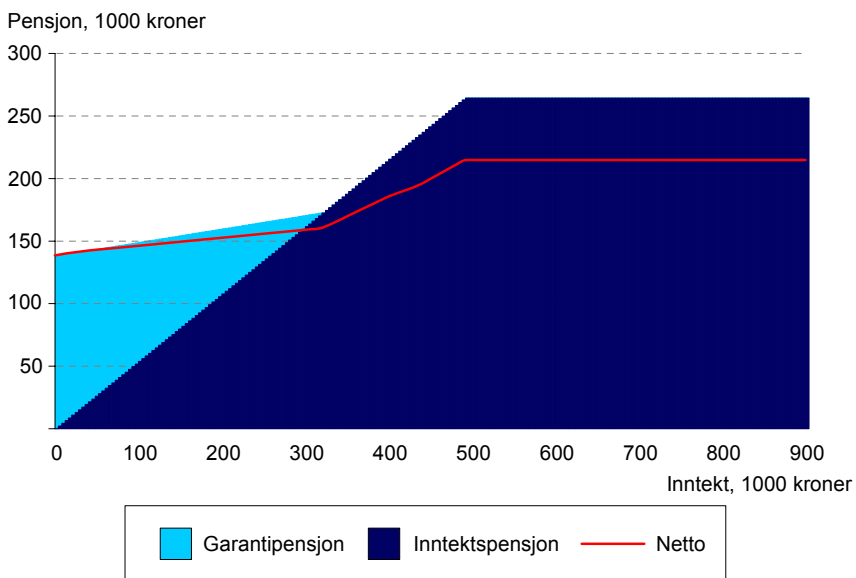
Figur 1 og 2 nedenfor illustrerer pensjon etter dagens opptjeningsmodell og ny opptjeningsmodell. Dagens opptjeningsmodell består av en grunnpensjon som er uavhengig av tidligere inntekt, og en tilleggspensjon som avhenger av tidligere inntekt. Personer som har opptjent ingen eller lav tilleggspensjon får utbetalt et sært tillegg. Særtillegget i dagens system avkortes med 100 prosent mot tilleggspensjonen, og utgjør sammen med grunnbeløpet minstepensjonen. I det nye systemet vil inntektpensjonen erstatte dagens grunn- og tilleggspensjon.

I dagens system er både pensjonsrettigheter og pensjoner under utbetaling regulert med grunnbeløpet, som er forutsatt å endres i takt med lønnsutviklingen i samfunnet. Det er heller ingen levealdersjustering eller fleksibel pensjon før 67 år i dagens system.

Diagram 1 Pensjon etter gammel opptjeningsmodell. Jevn inntekt i 40 år. Sivilstand enslig. Gjennomsnittlig grunnbeløp 2008: 69 108 kroner

Diagram 2 Pensjon etter ny opptjeningsmodell. Jevn inntekt i 40 år. Sivilstand enslig. Gjennomsnittlig grunnbeløp 2008: 69 108 kroner

I Norge skattlegges pensjonen etter særskilte skatteregler som er gunstigere enn for lønnstakere. De særskilte skattereglene innebærer bl.a. at minstepensjonister ikke betaler skatt²⁹, og også på høyere inntektsnivåer betaler pensjonister lavere skatt enn lønnstakere med samme inntekt. I figur 1 og 2 er også netto pensjon etter skatt illustrert. Figuren viser at for minstepensjonister i dagens system så er pensjonen den samme før og etter skatt. For høyere pensjonsnivåer øker skatten, slik at det gradvis blir større forskjell på brutto og netto pensjon. Det arbeides med justeringer i skattereglene, bl.a. som følge av at alderspensjon fra 2011 skal kunne tas ut fra 62 år.

I forbindelse med at pensjonsalderen i 1973 ble senket fra 70 til 67 år, ble det innført en inntektsprøving av alderspensjon i alderen 67–69 år. Pensjonister som er i denne alderen og har inntekt over 2 ganger folketrygdens grunnbeløp, får pensjonen avkortet med 40 prosent av den overstigende inntekten. I statsbudsjettet for 2008 ble inntektsprøvingen opphevet for 67-åringene. Når det fra 2011 innføres nøytralt uttak av alderspensjon fra folketrygden, oppheves inntektsprøvingen for alle alderspensjonister.

Nærmere om inntektspensjonen

I dagens folketrygd er det mulig å tjene opp pensjonspoeng fra 17 t.o.m. 69 år, men en får full opptjening etter 40 år. Som en del av pensjonsreformen planlegges en å øke den øvre aldersgrensen til 75 år fra 2011, samtidig som det i nytt system gis opptjening for yrkesaktivitet utover 40 år. Det vurderes også å senke den nedre aldersgrensen for pensjonsopptjening på 17 år, men en har foreløpig ikke tatt stilling til dette.

Pensjonsgivende inntekt består av lønnsinntekt, samt en del andre ytelser som dagpenger, sykepenger og rehabiliteringspenger m.v. Man kan også få omsorgsopptjening for den tiden en er hjemme for å ta hånd om små barn, samt pensjonsopptjening for verneplikt. Pensjonsopptjeningen beregnes i disse tilfellene i forhold til en beregnet inntekt.

I det reformerte systemet er det foreslått at all inntekt opp til 7,1G skal være pensjonsgivende. Grunnbeløpet (G) reguleres hver 1. mai, og gjennomsnittlig G utgjør 69 108 kroner i 2008. Et tak på 7,1G tilsvarer dermed en inntekt på om lag 491 000 kroner i 2008. I 2007 var gjennomsnittlig lønn pr årsverk i Norge om lag 399 500 kroner, eller 6,1G. Taket på 7,1G er dermed på vel 115 prosent av en gjennomsnittlig årsinntekt. Taket vil justeres i takt med den gjennomsnittlige lønnsutviklingen i samfunnet.

---

29 Minstepensjonister kan likevel bli beskattet dersom de har andre inntekter enn pensjon eller har formue.

Pensjonsretten er foreslått å utgjøre 18,1 prosent av pensjonsgrunnlaget. Den årlige opptjeningen er dermed om lag 13 prosent høyere enn i Sverige, om en bare sammenlikner med de 16 prosent som innbetales til inntektspensjonen. Beløpet er noe lavere enn i Sverige om en også tar hensyn til premiepensjonen. Det finnes egne ordninger for etterlattepensjon og arvet pensjon etter avdød ektefelle.

I Norge foreslås det på samme måte som i Sverige at den enkelte skal bygge opp en pensjonsbeholdning. Denne vil indekseres med den gjennomsnittlige lønnsutviklingen pr. årsverk i samfunnet. Dermed beholder tidligere inntjente pensjonsrettigheter sin verdi i forhold til gjennomsnittsinntekten i samfunnet. Pensjonsbeholdningen øker også gjennom arvegevinster, dvs. at pensjonsrettigheter for dem som dør før pensjonsalder fordeles på gjenlevende i samme årskull.

Pensjonen kan tas ut fra 62 år som en hel eller delvis pensjon. Den som fortsetter i arbeid, fortsetter også å tjene opp pensjon, og det skal ikke være noen avkorting av pensjon mot arbeidsinntekt.

Inntektspensjonen beregnes ved at pensjonsbeholdningen på pensjone-ringstidspunktet deles på et delingstall. Delingstallet beregnes separat for hvert årskull og ulike pensjoneringsaldre og skal gjenspeile forventet gjenstående levealder på det tidspunktet pensjonen tas ut. Det foreslås å beregne delingstall fra 62 år til 75 år. En øvre grense på 75 år er foreslått for å unngå svært store forskjeller i utbetalt årlig pensjon. Grensen samsvarer med ny øvre aldersgrense for pensjonsopptjening.

I beregningen av delingstall er det tatt hensyn til at pensjoner under utbetaling skal reguleres med lønnsveksten fratrukket en fast faktor på 0,75 prosent. Pensjonen på pensjone-ringstidspunktet blir dermed høyere enn hva den ville blitt med lønnsregulering av pensjonen.

Faktoren på 0,75 prosent er lavere enn faktoren som er brukt i det svenske systemet på 1,6 prosent. For en gitt lønnsutvikling blir dermed indekseringen av pensjoner under utbetaling bedre i Norge enn i Sverige, og sjansen for en negativ utvikling i kjøpekraft for pensjonistene blir mindre. På den annen side blir alt annet likt startnivået på pensjonen lavere i Norge enn i Sverige.

For personer født i årene 1954–1962 gjelder særskilte overgangsregler, jf. omtale over. I dagens tilleggspensjon har en et tak på 40 år for full opptjening, og pensjonen beregnes ut fra inntekten de 20 beste årene. Når en ser bort fra effekten av delingstall og endret indeksering, er det beregnet at pensjonsnivået i det nye systemet i gjennomsnitt vil være noe høyere enn i dagens system.

Også pensjonister som har opptjening etter dagens system vil få adgang til fleksibel pensjon fra 2011, og de vil få levealdersjustering. Dette vil teknisk

bli gjort ved å beregne såkalte forholdstall som normeres til 1 for en person som er født i 1943 og fyller 67 år i 2010. Også den fleksible alderspensjonen i dagens system vil bli en nøytral ordning. Mange vil imidlertid ikke få økt opptjening ved å arbeide lenger som følge av at maksimal opptjeningstid er 40 år, og det er derfor skissert at det settes en øvre grense for levealdersjusteringen de første årene etter 2010.

Nærmere om garantipensjonen

Garantipensjonen i det nye systemet er en minstesikring til de uten inntektspensjon, eller med lav opptjent inntektspensjon. I dagens system kan minstepensjonen tas ut fra 67 år. Det er krav om 40 års botid i Norge for å kunne ta ut full minstepensjon, og minstepensjonen avkortes forholdsmessig ved kortere botid.

I det nye systemet er det foreslått at garantipensjonen skal kunne tas ut fra 62 år, men at den vil justeres i forhold til pensjoneringstidspunkt på samme måte som inntektspensjonen. Ved uttak av pensjon før fylte 67 år, er det likevel et krav om at opptjent pensjon sammen med garantipensjonen må være så høy at det overstiger nivået på garantipensjonen ved 67 år.

Fleksibelt uttak av garantipensjonen vil bidra til et fleksibelt system også for de med lav opptjent pensjon. Formålet med krav om et nivå på opptjent inntektspensjonen er at ingen skal måtte leve med en svært lav pensjon i perioden som pensjonist.

Minstepensjonen i Norge utgjorde 1,7933G (117 470 kroner) for enslige og 1,6433G (107 644 kroner) for gifte i 2007. Minstepensjonen for enslige tilsvarte om lag 30 prosent av en gjennomsnittlig lønn pr. årsverk. I trygdeoppgjøret 2008 ble minstepensjonen for enslige hevet til 1,94G. Samtidig forpliktet Stortinget seg til en gradvis heving av minstepensjonen for enslige til 2G i 2010. Målt i gjennomsnittlig grunnbeløp for 2008 tilsvarer dette 138 216 kroner.

I nytt pensjonssystem vil garantipensjonen erstatte dagens minstepensjon, og det er foreslått at denne avkortes med 80 prosent mot opptjent inntektspensjon. Betydningen av garantipensjonen i et typeeksempel er illustrert i figur 2 over.

I dagens system skal minstepensjonen reguleres i takt med lønnsveksten i samfunnet, og minstepensjonen vil dermed utgjøre en om lag stabil andel av det gjennomsnittlige lønnsnivået over tid. I nytt pensjonssystem er det foreslått at minstenivået skal reguleres i takt med lønnsveksten, men justeres for levealdersveksten. Minstenivået for en gitt pensjoneringsalder vil dermed falle noe over tid i forhold til lønnsutviklingen. Garantipensjonen skal imidlertid justeres for uttakstidspunkt, slik at personer med lav opptjening kan opprettholde pensjonsnivået ved å utsette uttaket når levealderen øker.

Pensjonister og andre personer med lav inntekt og høye utgifter kan også søke om bostøtte og sosialhjelp etter nærmere bestemte regler. Det finnes også en egen stønadsordning som etter nærmere bestemte regler sikrer en ytelse tilsvarende minstepensjonen for personer med kort botid i Norge.

3. Supplerende pensjonsordninger (tjenestepensjoner)

Ansatte i offentlig sektor har i dag en supplerende pensjon som er utformet som en bruttoytelse, og den enkelte er sikret 66 prosent av sluttlønn etter 30 års tjenestetid. Ytelsen samordnes med folketrygdens alderspensjon fra 67 år, og samordningen innebærer at offentlig ansatte får en samlet pensjon som er noe høyere enn 66 prosent av sluttlønn. Bruttoytelse betyr i denne sammenhengen at den supplerende pensjonen automatisk kompenserer for eventuelle endringer i folketrygden. Det er et tak på opptjening som tilsvarer 12G, eller om lag det dobbelte av en gjennomsnittlig årslønn. Det pågår et arbeid med å tilpasse supplerende pensjon i offentlig sektor til den reformerte alderspensjonen i folketrygden.

I offentlig sektor er de kommunale supplerende pensjonsordningene fonderte, mens den supplerende pensjonsordningen i statlig sektor er basert på løpende finansiering.

I privat sektor har tradisjonelt ytelsesbaserte nettoordninger vært dominerende. Disse kan ha ulikt ytelsesnivå, og kan sammen med folketrygden gi en ytelse på f.eks. 66 prosent av sluttlønn. Det er opp til den enkelte bedrift å fastsette ytelsesnivå i ordningen, men bedrifter som vil omfattes av skattereglene for denne typen supplerende pensjonsordninger må tilby ordningen for alle ansatte. Bedriften kan videre ikke innenfor ordningen gi høyere samlet kompensasjonsgrad for høytlønnede enn for lavtlønnede. Opptjeningen i nettoordningene er tilpasset reglene i folketrygden, men det er ingen automatisk kompensasjon for endringer i folketrygden.

I de senere årene har innskuddsbaserte supplerende pensjonsordninger blitt mer vanlige i Norge. Fra 2006 må som nevnt alle bedrifter i Norge ha en supplerende pensjonsordning. Innbetalingene til ordningen må tilsvare minst 2 prosent av lønn fra 1 til 12 G, eller bedriften må eventuelt opprette en ytelsesordning som gir minst tilsvarende ytelser.

De fleste nye supplerende pensjonsordninger som er etablert i Norge i de senere år er innskuddsbaserte, og det har også skjedd en viss overgang fra ytelsesbaserte til innskuddsbaserte supplerende pensjonsordninger. Både de ytelsesbaserte og innskuddsbaserte supplerende pensjonsordningene i privat sektor er fonderte.

Det vil være behov for å tilpasse de supplerende pensjonsordningene til en reformert alderspensjon i folketrygden med fleksibel pensjonsalder fra 62 år, men det er foreløpig ikke avklart hvordan denne tilpasningen skal gjennomføres.

4. Avtalefestet pensjon

Pensjonsalderen i folketrygdens alderspensjon er som nevnt i dag 67 år, men om lag 80 prosent av arbeidstakere som nærmer seg pensjonsalderen er omfattet av ordninger med avtalefestet pensjon (AFP).

Disse ordningene gir i alderen 62–66 år ytelser som om lag tilsvarer folketrygdens alderspensjon, men det utbetales et eget AFP-tillegg som innebærer at ytelsene blir noe høyere enn i folketrygdens ordninger. Ordningene er kritisert for å gi svake insentiver til arbeid ved at de som omfattes av AFP ikke får høyere årlig pensjon, verken fra AFP eller folketrygden, ved å stå i arbeid etter 62 år. Pensjonister med arbeidsinntekt over 15 000 kroner får den avtalefestede pensjonen avkortet.

Som en del av tilpasningen til en reformert folketrygd med fleksibel pensjon fra 62 år i 2011, er det foreslått å gjøre om avtalefestet pensjon til et påslag til folketrygdens alderspensjon for personer født i 1948 og senere. Påslaget er anslått å tilsvare en pensjonsopptjening på om lag 4,2 prosent som kommer i tillegg til pensjonsopptjeningen på 18,1 prosent i folketrygdens alderspensjon.

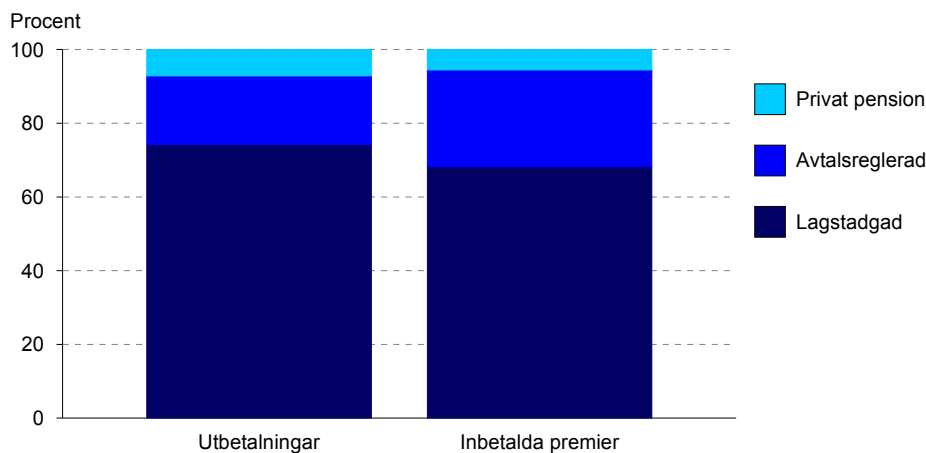
Påslaget vil være nøytralt utformet og vil kunne kombineres med arbeidsinntekt uten avkorting i pensjonen, men vil på enkelte punkter avvike fra opp-tjeningsreglene i folketrygden, og det er enkelte særskilte overgangsregler.

Avtalefestet pensjon finansieres i hovedsak av arbeidsgiverne, men staten bidrar også til finansieringen.

Det svenska ålderspensionssystemet

Det offentliga pensionssystemet omfattar alla som bor eller arbetar i Sverige. De flesta som arbetar har även någon form av pensionsförsäkring genom kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter. Den som vill kan också teckna privat pensionsförsäkring. En bild av dagens förhållande mellan den offentliga, lagstadgade pensionen, avtalsreglerad pension och privat pension visar att huvuddelen av pensionsutbetalningarna kommer från det offentliga systemet, 74 procent jämfört med 19 procent från de avtalsreglerade pensionssystemen. Den bilden kan modifieras framöver. Det offentliga systemet är inte fullt lika dominerande vad gäller de avgifter och premier som betalas in idag - 68 procent avser den offentliga pensionen och 26 procent avtalsreglerad pension.

Diagram 1 Inkomstgrundad offentlig pension, avtalsreglerad pension och privat pension

Källa Orange rapport 2007

Det offentliga pensionssystemet har nyligen reformerats. Reformen har trätt i kraft gradvis och gäller i alla delar från 2003. Det viktigaste skälet till att göra om pensionssystemet var att kostnaderna för pensionerna ökade samtidigt som tillväxten var låg. Utvecklingen mot en åldrande befolkning innebar ökad försörjningsbörda för de förvärvsaktiva. Dessutom fick allt fler en allt högre pension och vid låg tillväxt blev den ökade försörjningsbördan än tyngre att bära.

Reformen innebar en förändring från ett förmånsbestämt system, där pensionen i princip bestämdes som en viss procent av lönen, till ett avgiftsbestämt system, där summan av inbetalda avgifter är grunden för pensionens storlek. Sambandet mellan avgift och förmån har därmed stärkts. Även avtalsreglerade pensioner har förändrats i riktning mot avgiftsbestämda system.

1 Det lagstadgade pensionssystemet

Alla som förvärvsarbetar och är födda 1938 eller senare tjänar in pensionsrätt för inkomstpension och premiepension. Inkomstpensionssystemet är ett fördelningssystem, där de inbetalda avgifterna betalar samma års utbetalningar. Avgifterna för premiepension sätts in på individuella pensionskonton och placeras i fonder enligt individens val. Det finns cirka 800 fonder att välja på och en fond för dem som inte gör ett val. Det reformerade systemet gäller fullt ut för dem som är födda 1954 eller senare. Äldre personer får en del av sin pension beräknad enligt äldre regler, den delen kallas tilläggspension. Den som själv inte har arbetat ihop en tillräcklig pension får en utfyllnad med garantipension.

Pensionen beskattas på samma sätt som andra socialförsäkringsersättningar. För förvärvsinkomster har införts ett särskilt avdrag vid beskattning. Avdraget gäller från och med inkomståret 2007 och utvidgas år 2008. På en löneinkomst av ett visst belopp betalas alltså lägre skatt än på motsvarande inkomst av pension.

Inkomstindex

Inom det inkomstgrundade pensionssystemet används ett inkomstindex för uppräknig av pensionsrätter med mera. Förändringen i inkomstindex visar genomsnittsinkomstens utveckling. Den inkomst som indexet grundas på är pensionsgrundande inkomster utan övre begränsning. Förändringen i inkomstindex styr bland annat inkomstbasbeloppets utveckling.

Inkomstpension och premiepension

Det finns ingen nedre eller övre åldersgräns för intjänande av inkomst- och premiepension. Pensionsgrundande inkomster är förvärvsinkomster och socialförsäkringsersättningar som till exempel inkomstrelaterad sjuk- och aktivitetsersättning, sjukpenning och arbetslöshetsersättning. Man kan också få pensionsrätt för tid (högst fyra år) som man är hemma och tar hand om små barn, för studier och för plikttjänst. I dessa fall beräknas pensionsrätten på en fiktiv inkomst, ett så kallat pensionsgrundande belopp. Personer med sjuk- eller aktivitetsersättning tillgodoräknas också ett pensionsgrundande

belopp i relation till den antagandeinkomst som ligger till grund för den ersättning som betalas ut. Pensionsunderlaget, summan av pensionsgrundande inkomster och belopp, är maximerat till 7,5 inkomstbasbelopp, vilket år 2008 motsvarar 360 000 kronor. Den övre inkomstgränsen höjs således i takt med genomsnittinkomstens utveckling.

Pensionsrätten är 18,5 procent av pensionsunderlaget varav 16 procentenheter går till inkomstpensionen och 2,5 procentenheter till premiepensionen. Den som är gift har möjlighet att föra över premiepensionsrätten till sin partner. Vid överföringen tas ut en avgift som motsvarar 8 procent av det överförda beloppet.

Inom premiepensionssystemet fonderas individens pensionsrätter och pensionskontot växer med avkastningen på de fonder som individen valt. Inom inkomstpensionssystemet bokförs en pensionsbehållning som även den förräntas. ”Räntan” motsvaras av en årlig uppräknings med förändringen i inkomstindex. Därigenom behåller tidigt intjänade pensionsrätter sitt värde i förhållande till genomsnittinkomstens utveckling. Pensionsbehållningen växer också med arvsvinster – pensionsrätter för dem som avlidit före pensioneringen fördelas på de kvarlevande i samma årskull – och minskas genom avdrag för förvaltningskostnader. Premiepensionskontot förändras på ett motsvarande sätt.

Pensionen kan tas ut från 61 års ålder som hel eller partiell förmån. Den som fortsätter att arbeta som pensionär tjänar in ny pensionsrätt. Inkomstpensionen beräknas genom att pensionsbehållningen divideras med ett delningstal vid pensionstillfället. Delningstalet är specifikt för varje årskull och speglar dels återstående medellivslängd vid den ålder pensionen tas ut, dels en framtida indexering (ränta) på 1,6 procent. Delningstalet baseras på observerad livslängdsstatistik. Räntan på 1,6 procent gör att delningstalet blir lägre än vad medellivslängden är och att begynnelsepensionen blir högre än vad den annars skulle ha varit. Pensionen räknas årligen om med förändringen i inkomstindex minskad med 1,6 procentenheter, den ränta som redan tillgodoräknats i delningstalet. Indexeringsmetoden kallas följsamhetsindexering.

Premiepensionen kan tas ut antingen som traditionell försäkring eller fondförsäkring. Den beräknas också med hjälp av ett delningstal, som i det här fallet baseras på prognostiserade framtida livslängder. Sedan april 2007 tillgodoräknas en ränta i delningstalet för fondförsäkring på 3,9 procent, för traditionell försäkring på 2,2 procent. Premiepensionen kan tas ut med efterlevandeskydd, vilket innebär att den betalas ut så länge någon av makarna lever. Den årliga pensionen blir då lägre.

Tilläggs pension

För personer som är födda 1938-1953 gäller särskilda övergångsregler. De får en viss del av sin pension som tilläggs pension och resterande del som inkomst- och premiepension. Pensionärer födda 1938 får 80 procent av tilläggs pensionen, födda 1939 får 75 procent och så vidare. Tilläggs pensionen motsvarar tidigare ATP plus folkpension. ATP-delen baseras på inkomsten för de 15 bästa inkomståren före 65 års ålder och det krävs 30 år för full pension. Taket för den högsta pensionsgrundande inkomst som beaktas är detsamma som för inkomstpensionen, 7,5 inkomstbasbelopp³⁰. In-tjänade pensionspoäng är prisindexerade. Eftersom pensionspoäng för tilläggs pension inte kan tjänas in efter 64-årsåret ger senare förvärvsarbete istället full pensionsrätt för inkomst- och premiepension.

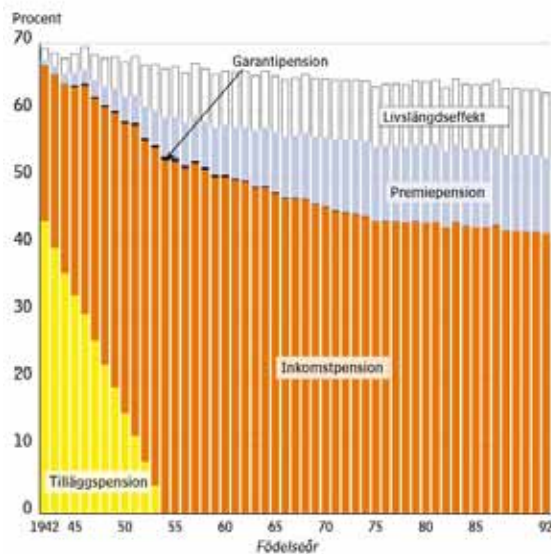
Tilläggs pensionen som tas ut före 65 år reduceras med 0,5 procent per månad före 65-års månaden. På motsvarande sätt höjs pensionen med 0,7 procent per månad som pensionsuttaget senareläggs. Justeringen av beloppet är livsvarig. Tilläggs pensionen följsamhetsindexeras på samma sätt som inkomstpensionen från och med 65-årsåret.

I diagram 2 visas hur stor pensionen beräknas bli vid 65 år i procent av de samtida förvärvsarbetandes inkomster. I beräkningarna har antagits en realinkomsttillväxt på 1,8 procent per år och realräntan 3,25 procent per år. Av diagrammet framgår hur den gamla tilläggs pensionen fasas ut och effekten av livslängdsanpassning av pensionen. Den ofyllda stapeln visar hur mycket större pensionen skulle ha blivit om inte delningstalet hade ökat på grund av ökad livslängd i befolkningen alternativt om pensionsåldern hade anpassats till den längre medellivslängden.

---

30 Före 2002 var taket prisindexerat.

Diagram 2 Genomsnittspension vid 65 år i procent av genomsnittsinkomst

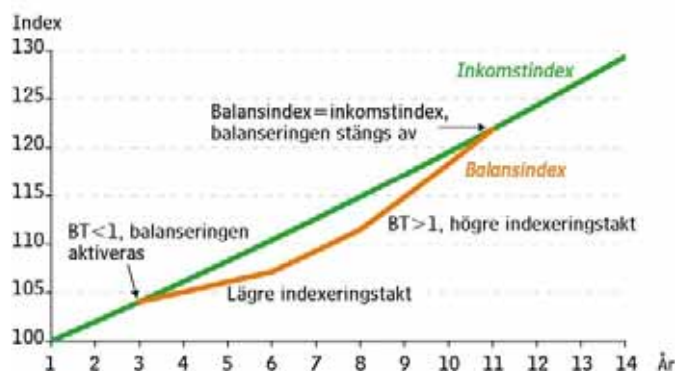

Källa Orange rapport 2007

Annan indexering än inkomstindex – balansering

Fördelningssystemet har en fast avgiftssats på 16 procent och en indexering som följer den genomsnittliga inkomstutvecklingen. Detta i kombination med att delningstalet är kopplat till aktuell medellivslängd gör systemet avsevärt stabilare än det gamla systemet. Vid viss demografisk och ekonomisk utveckling kan den finansiella stabiliteten dock vara hotad. I sådana situationer måste avsteg göras från inkomstindexeringen. Det sker genom att aktivera den så kallade balanseringen. Systemets tillgångar i förhållande till dess skulder ger ett mått på systemets finansiella ställning, en kvot som kallas balanstalet. Om balanstalet är mindre än 1,0 aktiveras balanseringen och indexering sker med ett balansindex istället för inkomstindex. När balanstalet åter överstiger 1,0 och balansindex når inkomstindexets nivå, det vill säga när pensionerna återfår det värde de skulle ha haft om de enbart indexerats med inkomstindex, stängs balanseringen av.

Diagram 3 Principen för balanseringen

Källa Orange rapport 2007

Grundskyddet

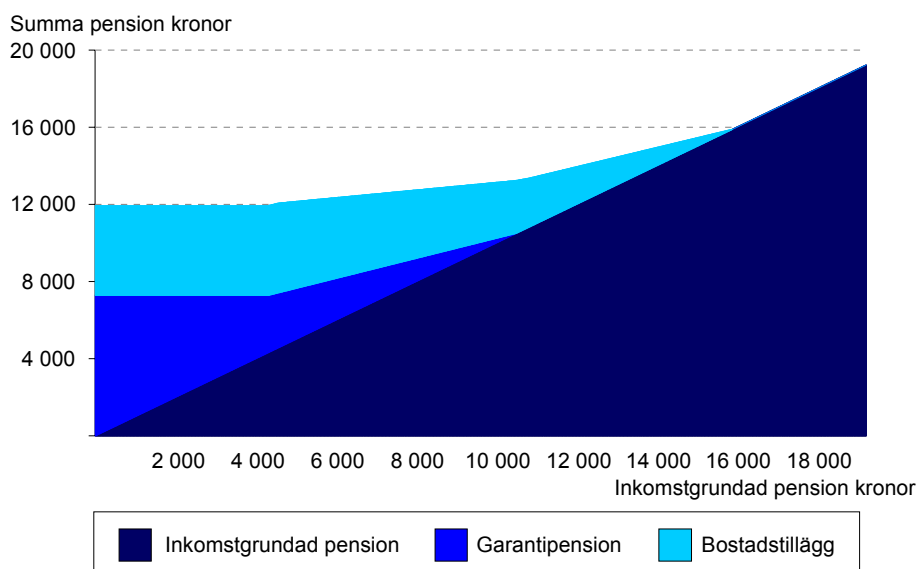
Garantipensionen är ett grundskydd till den som inte har någon inkomstgrundad pension eller en utfyllnad för den med låg pension. Garantipension kan betalas ut från 65 års ålder. För rätt till full pension krävs 40 års bosättning i Sverige³¹ från 25 års ålder. År 2008 är maximal garantipension³² per månad för en ensamstående pensionär 7 278 kronor och för en gift pensionär 6 492 kronor. Garantipensionen minskas med den inkomstgrundade pensionen i två steg: för låga inkomster görs en avräkning krona för krona, för högre inkomster är reduktionen endast 48 procent. Inkomstgränsen (där reduceringsprocenten ändras) motsvarar en månatlig pension på 4 305 kronor för ensamstående och 3 895 kronor för gift pensionär.

Pensionärer som fyllt 65 år kan ansöka om bostadstillägg. Bostadstillägget är inkomstprövat och prövas mot alla typer av inkomst och mot förmögenhet. Tillägget har stor betydelse för den enskilde pensionärens standard.

31 Bosättning i annat EU-/EES-land ger också rätt till garantipension.

32 Beskrivningen avser garantipension för födda 1938 eller senare. För äldre pensionärer är det maximala beloppet något högre. Garantipensionen till äldre beräknas också på ett annat sätt i syfte att ge den enskilde samma grundskydd som med den tidigare folkpensionen i kombination med de särskilda skatteregler som gällde före 2003.

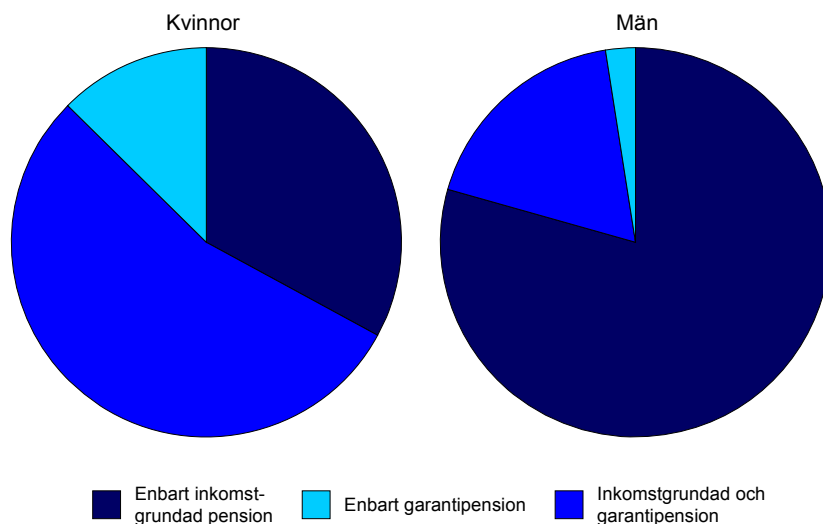
Diagram 4 Inkomstgrundad pension reducerar garantipension. Månadsbelopp för ensamstående pensionär år 2008

Antal ålderspensionärer 2007

I december 2007 var antalet ålderspensionärer drygt 1,7 miljoner. En majoritet av dem, 92 procent, hade inkomstgrundad pension. Garantipension utbetalades till närmare hälften av pensionärerna, cirka 800 000 personer; av dessa hade 140 000 enbart garantipension. Sammanlagt 280 000 personer hade dessutom bostadstillägg. Fler kvinnor än män hade garantipension och bostadstillägg.

Diagram 5 Andel ålderspensionärer med enbart inkomstgrundad pension, enbart garantipension samt med båda typerna av pension år 2007

Finansiering

Den inkomstgrundade pensionen finansieras med avgifter som betalas av den försäkrade själv, arbetsgivare och staten. Principen är att varje tillgodoräknad pensionsrätt motsvaras av en lika stor avgift. Den sammanlagda avgiften är således 18,5 procent av pensionsgrundande inkomster och pensionsgrundande belopp³³.

Grundskyddet finansieras med allmänna skattemedel.

33 Den försäkrade betalar allmän pensionsavgift på 7 procent av inkomsten upp till avgiftstaket 8,07 inkomstbasbelopp (387 360 kronor år 2008). Avgiften räknas inte in i pensionsunderlaget. Arbetsgivarens ålderspensionsavgift är 10,21 procent av lönesumman. Avgifter på lönedelar över 8,07 inkomstbasbelopp motsvaras inte av någon pensionsrätt och tillfaller inte heller pensionssystemet. Staten betalar motsvarande avgift, 10,21 procent, på transfereringar. Den sammanlagda avgiften är således 17,21 procent av avgiftsunderlaget eller 18,5 procent av pensionsunderlaget. Skillnaden mellan avgiftsunderlaget och pensionsunderlaget är den allmänna pensionsavgiften på 7 procent. Pensionsunderlag utgör således 93 procent av avgiftsunderlaget. För de fiktiva inkomsterna pensionsgrundande belopp betalar staten hela avgiften 18,5 procent.

2 Den avtalsreglerade pensionen kompletterar

Som komplement till den lagstadgade pensionen omfattas ungefär 90 procent av de förvärvsarbetande av en pensionsförsäkring avtalad mellan arbetsmarknadens parter. De fyra största pensionsavtalen är avtalen för privatanställda arbetare respektive tjänstemän, kommunal- och landstingsanställda samt statligt anställda. Dessa pensionssystem har successivt förstärkts genom att kompletterande avgiftsbestämda pensioner har införts och att avgiftssatsen till dessa har höjts.

De avtalsreglerade pensionssystemen har betydligt högre övre inkomstgräns än det lagstadgade systemet och har därför särskilt stor betydelse för personer med högre inkomster. För lönedelar upp till inkomsttaket för inkomst- och premiepensionen ger de avtalsreglerade pensionerna ett komplement, tidigare motsvarande ungefär 10 procent av lönen de sista förvärvsåren. Till skillnad från det lagstadgade systemet tjänas pension in längst till 65 års ålder.

Emellertid har även de avtalsreglerade pensionsförsäkringarna förändrats i riktning mot avgiftsbestämda system. Inom de fyra stora pensionsförsäkringarna är pensionen för lönedelar under taket numera avgiftsbestämd. Pensionen enligt de nya avtalen för privatanställda arbetare och tjänstemän är helt avgiftsbestämd, såväl under som över taket 7,5 inkomstbasbelopp. Avgiften är 4,5 procent av lönen under taket och 30 procent däröver³⁴. Regeländringarna är förknippade med långa övergångsregler. Det är först när de som är unga idag går i pension, som de nya reglerna får fullt genomslag på pensionsinkomsten.

---

34 Gäller intjänande fr.o.m. 2012 för arbetare, för tjänstemän (ITP) fr.o.m. 2007 och i första hand för födda efter 1978. ITP för äldre kohorter används för typfall i kapitel 5; kompensation för lön upp till taket utgör 10 procent av slutlönen, kompletterad 1977 med fonderat avgiftsbestämt system med premie 2 procent av lönen. Den förmånsbestämda delen är i princip inflationsskyddad.

Publikationer utgivna av NOSOSKO efter 1995

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1994.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 3:96. København 1996.

Nordisk socialstatistik 1946-1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 4:96.
København 1996.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1994.
Nordic Social-Statistical Committee no. 5:96. Copenhagen 1996.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1995.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 6:97. København 1997.

Social Protection in the Nordic Countries 1995. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 7:97. Copenhagen 1997.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1996.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 8:98. København 1998.

Social Protection in the Nordic Countries 1996. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 9:98. Copenhagen 1998.

*Förtida utträde från arbetslivet 1987-1996. En jämförelse mellan de nordiska
länderna.* Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 10:99. København 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1997.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 11:99. København 1999.

Social Protection in the Nordic Countries 1997. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 12:99. Copenhagen 1999.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1998.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 13:00. København 2000.

Social Protection in the Nordic Countries 1998. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 14:00. Copenhagen 2000.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1999.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 15:01. København 2001.

Social Protection in the Nordic Countries 1999. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 16:01. Copenhagen 2001.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2000.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 17:02. København 2002.

Social Protection in the Nordic Countries 2000. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 18:02. Copenhagen 2002.

Nordic/Baltic Social Protection Statistics 2000.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 19:03. København 2003.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2001.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 20:03. København 2003.

Social Protection in the Nordic Countries 2001. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 21:03. Copenhagen 2003.

*Sustainable Social and Health Development in the Nordic Countries. Seminar
27th May 2003, Stockholm.* Nordic Social-Statistical Committee no. 22:03.
Copenhagen 2003.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2002.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 23:04. København 2004.

Social Protection in the Nordic Countries 2002. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 24:04. Copenhagen 2004.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2003.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 25:05. København 2005.

Social Protection in the Nordic Countries 2003. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 26:05. Copenhagen 2005.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2004.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 27:06. København 2006.

Social Protection in the Nordic Countries 2004. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 28:06. Copenhagen 2006.

*Sustainable Social and Health Development in the Nordic Countries. Seminar
6th April 2006, Oslo.* Nordic Social-Statistical Committee no. 29:06.
Copenhagen 2006.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2005.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 30:07. København 2007.

Social Protection in the Nordic Countries 2005. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 31:07. Copenhagen 2007.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2006/07.
Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 32:08. København 2008.

Social Protection in the Nordic Countries 2006/07. Scope, expenditure and financing.
Nordic Social-Statistical Committee no. 33:08. Copenhagen 2008.

Ålderspensionssystem i Norden. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 34:08.
København 2008.